

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Bu çalışmamı, anamla babama
ithâf ediyorum.

ELMALILI HAMDİ YAZIR
MEÂLİ ÜZERİNE
NOTLAR

ERTUĞRUL ÖZALP

İŞARET

İŞARET YAYINLARI: 265

Kur'ân Kitâblığı

Kitâbın adı ve Yazarı

Elmalılı Hamdi Yazır Meâli Üzerine Notlar
Ertuğrul Özalp

İşaret Yayınları

Kontrol

Prof. Dr. Ömer Aydın

Tashîb

Rufi Tiryaki

Mizanpaj

Ömer Hakan Özalp

Kapak

Sercan Arslan

Baskı-Cilt

Acar Basım ve Cilt Sanayi Ticaret Anonim Şirketi
Beysan San. Sit. Birlik cad. No: 26
Acar Binası Haramidere Beylikdüzü/İstanbul
Sertifika no: 44977

1. bsk. İstanbul 2023

11x16.5 cm. Mushafsız

Mizanpaj programı: QuarXPress

Karakter/Font: Utopia

Metin: 10 pt. (*Satır arası:* 13 pt., *Paragraf arası:* 0 mm.)

Dibnot: 9 pt. (*Satır arası:* 12 pt., *Paragraf arası:* 0 mm.)

ISBN: 978-975-350-403-4

İşaret Yayınları sertifika no: 53362

İŞARET BASIM YAYIN ve ORGANİZASYON LMT. ŞTİ.
Hobyar mah. Ankara cad. Ünal Han, No: 21/1, Cağaloğlu-Fatih
Tel: (0 212) 519 17 28
Fax: (0 212) 528 30 59
Mail: isaret@isaretyayinlari.com.tr
Web: www.isaretyayinlari.com.tr

لقوم يتفكرون

tefekkür eden bir kavim için

İÇİNDEKİLER

İthâf	2
Eserin Hazırlanışı Hakkında.....	11
Matbu Nüsha İle Osmanlıca Yazma Nüsha Arasındaki Farkları Gösteren Liste.....	17
Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır: Hayâtı-Eserleri.....	47
Mukaddime (Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır).....	49
Kur'ân ve Kur'ân Târîhi.....	67

SÛRELER

1 Fâtîha	93
2 Bakara.....	105
3 Âl-i 'İmrân.....	357
4 Nisâ	447
5 Mâide	546
6 En'âm.....	615
7 A'râf.....	699
8 Enfâl.....	789
9 Tevbe [Berâe]	818
10 Yûnus.....	874
11 Hûd	913
12 Yûsuf.....	963
13 Ra'd	1002
14 İbrâhîm	1020
15 Hicr	1036
16 Nahl.....	1059
17 İsrâ	1097
18 Kehf.....	1140
19 Meryem.....	1173
20 Tâ-Hâ	1202
21 Enbiyâ	1231
22 Hacc	1261

İÇİNDEKİLER

23	Mü'minûn.....	1286
24	Nûr.....	1308
25	Furkân.....	1341
26	Şu'arâ.....	1361
27	Neml.....	1393
28	Kasas.....	1419
29	'Ankebût.....	1447
30	Rûm.....	1469
31	Lokmân.....	1484
32	Secde.....	1496
33	Ahzâb.....	1503
34	Sebe'.....	1538
35	Fâtır.....	1560
36	Yâ-Sîn.....	1576
37	Sâffât.....	1598
38	Sâd.....	1630
39	Zümer.....	1650
40	Mü'min [Ğâfir].....	1676
41	Fussilet.....	1696
42	Şûrâ.....	1715
43	Zuhruf.....	1732
44	Duhân.....	1754
45	Câsiye.....	1764
46	Ahkâf.....	1773
47	Muhammed.....	1787
48	Feth.....	1801
49	Hucurât.....	1811
50	Kâf.....	1818
51	Zâriyât.....	1828
52	Tûr.....	1841
53	Necm.....	1848
54	Kamer.....	1863

İÇİNDEKİLER

55	Rahmân.....	1874
56	Vâkı'a.....	1888
57	Hadîd.....	1900
58	Mücâdele.....	1916
59	Haşr.....	1926
60	Mümtehine.....	1936
61	Saff.....	1944
62	Cum'a.....	1950
63	Münâfıkûn.....	1953
64	Tegâbün.....	1957
65	Talâk.....	1962
66	Tahrîm.....	1969
67	Mülk.....	1979
68	Kalem [Nûn].....	1990
69	Hâkka.....	2009
70	Me'âric.....	2019
71	Nûh.....	2024
72	Cinn.....	2029
73	Müzzemmil.....	2038
74	Müddessir.....	2041
75	Kiyâmet.....	2048
76	İnsân [Dehr].....	2055
77	Mürselât.....	2062
78	Nebe'.....	2067
79	Nâzi'ât.....	2073
80	'Abese.....	2084
81	Tekvîr.....	2090
82	İnfitâr.....	2097
83	Mutaffifîn.....	2101
84	İnşikâk.....	2106
85	Burûc.....	2109
86	Târik.....	2113

İÇİNDEKİLER

87	A'lá	2115
88	Ğâşiye	2118
89	Fecr	2123
90	Beled.....	2131
91	Şems.....	2139
92	Leyl.....	2142
93	Duhâ	2146
94	İnşirâh [Şerh].....	2153
95	Tîn.....	2157
96	'Alak	2160
97	Kadr	2167
98	Beyyine	2169
99	Zilzâl [Zelzele]	2173
100	'Âdiyât	2176
101	Kâri'a	2183
102	Tekâsür	2186
103	'Asr	2190
104	Hümeze	2194
105	Fîl	2199
106	Kureyş.....	2203
107	Mâ'ûn	2205
108	Kevser	2210
109	Kâfirûn	2212
110	Nasr.....	2214
111	Tebbet [Mesed].....	2216
112	İhlâs.....	2219
113	Felâk	2222
114	Nâs	2225
	Alfabetik Fihrist.....	2227
	Sûrelerin Mushaf Tertîbine Göre Dizilişi.....	2349
	Sûrelerin Alfabetik Dizilişi.....	2350

ESERİN HAZIRLANIŞI HAKKINDA

Öncelikle, “Neden yeni bir Elmalılı Meâlî?” sorusuna, açıklık getirmek istiyoruz:

Yıllarca *Türkçe Meâl* ve Tefsîrler ile ilgilenmem netîcesinde, bende şu kanâ‘at hâsıl oldu: Türkçe‘de özgün/bağımsız Meâl çalışması –ne yazık ki– yok denecek kadar azdır; bunların en başında da –eksik ve kusurlarına rağmen– Elmalılı Hamdi Yazır‘ın Meâl‘i (daha doğrusu, Tefsîri‘nin Meâl kısmı) gelmektedir.

Elmalılı‘nın *Meâl-Tefsîri*‘nden önce hazırlanmış Türkçe Meâllerin büyük çoğunluğu, –Elmalılı‘nın da *Mukaddime*‘de işâret ettiği üzere– sırf ticârî kaygılarla ehliyetsiz birtakım kimselere hazırlatılmıştır. Elmalılı‘nın *Meâl-Tefsîri*‘nden sonra hazırlanan Türkçe Meâller ise, –genellikle Elmalılı‘nın Meâlî‘ni –müstakil bir Meâl olmamasına rağmen– bir şekilde taklîd etmişlerdir.¹

Ancak *Elmalılı Meâlî*‘nin orijinalinden; –atlamalar, ilâveler, tercüme bozuklukları, dilinin ağırlığı, cümlelerinin mübhemliği, cümle düşüklükleri; âyetler, ifâde ve bölümler arasındaki kopukluklar nedeniyle– yeterli istifâde sağlanamamaktadır; (*Elmalılı Meâlî*‘nin sâdeleştirmeleri (!) ise, zâten Elmalılı Hamdi Yazır‘a âid olmaktan çıkmışlardır).

¹ Elmalılı Hamdi Yazır‘ın Meâl-Tefsîri‘nden önce ve sonra hazırlanan Meâller hakkında bkz. Düccane Cündioğlu: *Kur‘ân Çevirilerinin Dünyâsı; Kur‘ân Dil ve Siyaset Üzerine Söyleşiler; Sözlü Kültür‘den Yazılı Kültür‘e Anlam‘ın Târîbi; Bir Siyâsî Proje Olarak Türkçe İbâdet; Türkçe Kur‘ân ve Cumburiyet İdeolojisi*; Ömer Rıza (Doğrul): *Kur‘ân Nedir?*; Osman Nuri Ergin: *Türk Maarif Târîbi*; Salih Akdemir: *Cumburiyet Dönemi Kur‘ân Tercümeleri –Eleştirel Bir Yaklaşım–*; Mustafa Sabri: *Kur‘ân Tercümesi Mes‘elesî*; Halil Altuntaş: *Kur‘ân‘ın Tercümesi ve Tercüme İle Namaz Mes‘elesî*.

Bunlara bir de, –Elmalılı'ya âid *Meâl-Tefsîr*'in *Osmanlıca Yazma nüshâ*'sının ortaya çıkmasıyla– *Matbu nüshâ*'sının birtakım müdâhalelere ma'rûz kaldığı/budandığı yolundaki iddiâlar eklenince, Elmalılı'nın *Meâl ve Tefsîr*'nin yeniden yayıma hazırlanması gerektiği kendiliğinden ortaya çıkar.

İşte bu sebeplerden ötürü “Elmalılı Meâli'ni” –*Osmanlıca Yazma nüshâ* ile *Matbu nüshâ*'yı, *Meâl* ile *Mushaf*'ı karşılaştırarak, anlaşılmadığı ve yâ anlamada zorluk çekildiği yolundaki şikâyetleri de dikkate alarak– yeniden hazırladık ve notlandırdık.

Elmalılı'nın *Meâl-Tefsîr*'nin *Osmanlıca Yazma nüshâ*'sının *Meâl kısmı* ile *Matbu nüshâ*'sının *Meâl kısmı*'nı ve *Mushaf* ile *Meâl*'i baştan sona benimle birlikte karşılaştıran ve *Meâl*'deki atlamalar ile eksikliklerin tesbütinde büyük yardımı dokunan kardeşim Ömer Hakan Özalp'in hakkını nasıl ödeyeceğimi bilemiyorum; Allâh çabasını mükâfâtlandırısın.

Bana her türlü desteği veren ve eseri okuyup tavsiyelerde bulunan dostlarım Prof. Dr. Ömer Aydın ile Ercüment Koçoğlu'na teşekkür ve minnet borçluyum.

Yine, eseri okuyup tashîhini yapan dostum Rufi Tiryaki'ye ne kadar teşekkür etsem azdır.

Ve yine; ilgileri, samîmiyyet ve gayretleri ile bana şevk veren ve bu baskı için *Meâl*'i tekrâr gözden geçirip notlandırmama vesîle olan dostlarıma: Naman Demirbaş'a, Hidayet Saat'e, Kale Saat'e, Erhan Orkin'e, Muhammed Başkan'a, Tuncay Başkan'a, Kasım Solar'a, Receb Turan'a, Sait Kızılkaya'ya, Eser Öztürk'e, İslâm Öztürk'e, Serdar Kaymak'a, Tuncay Kaymak'a, Harun Armağan'a, Enes Selâm'a ve Sadullah Yaşar'a medyûn-ı şükrânım.

Elmalılı Meâli üzerinden yapılan bu çalışmanın mâhiyetine gelince:

1) Bu çalışmada, Elmalılı'nın “*Meâl-Tefsîri*”nin *Osmanlıca Yazma nüshâ*'sını esâs almayı düşünüyorduk, ancak *Osmanlıca Yazma nüshâ* ile *Matbu nüshâ*'yı karşılaştırdığımızda, bunun mümkün olmadığını-olamayacağını; zîrâ *Osmanlıca Yazma nüshâ*'da bulunan hata' ve eksiklerin, –*Meâl* kısmı için söylüyorum– *Matbu nüshâ*'dakinden kat be kat fazla olduğunu, *Osmanlıca Yazma nüshâ*'daki hata' ve eksiklerin bir çoğunun *Matbu*

nüşba'da düzeltilip tamâmlandığını gördük ve bu düzeltmelerin de biz-zât Elmalılı tarafından yapıldığını öğrendik. Bununla birlikte, *Matbu nüşba*'nın budandığı/tahrîf edildiği yolundaki iddiâlardan ötürü, her iki nüşhayı birlikte kullandık.

2) *Matbu nüşba*'da atlanıp tercüme edilmeyen kelimeleri, ibâreleri ve cümleleri (ki bunlar –birkaç tânesi hâriç– *Osmanlıca Yazma nüşba*'da da atlanmıştır) Mushaf'la karşılaştırarak mümkün-mertebe tesbît edip –parantez içine almadan– yerlerine koyduk ve durumu dibnotta beyân ettik.

3) *Osmanlıca Yazma nüşba*'da ise, *Matbu nüşba*'da atlananların –birkaçı hâriç– tümü atlandığı gibi, *Matbu nüşba*'da bulunan kelimelerin, ibâre ve cümlelerin bir kısmı da atlanmıştır. Bunların yanısıra bir de *Matbu nüşba*'da doğru olan yâhûd düzeltilen birçok kelime *Osmanlıca Yazma nüşba*'da yanlış yazılmıştır.

İki Meâl [*Yazma nüşba* ile *Matbu nüşba*] arasındaki bütün farklılıkları (–ki, bunların sayısı 1.000 küsurdur–) aşağıda liste hâlinde sunduk.

4) Elmalılı'nın, *Meâl*'de yanlış tercüme ettiği kelimelerin, ibâre ve cümlelerin doğru çevirisini –varsa *Tefsîr*'den alarak– verdik ve keyfiyeti dibnotta îzâh ettik.

5) Âyette karşılığı bulunmayan veyâ parantez içinde olması gereken yâhûd hiç olmaması gereken kelime ve ibârelere dikkat çektik.

6) Metinden hiçbir kelime çıkarmadığımız gibi, metne –yuvarlak ve köşeli parantez içine alarak koyduklarımız hâricinde– hiçbir kelime de eklemedik.

7) Metinde sâdeleştirme yapmadık ve metne –ilmen kaynak olma vasfına hâlel getirecek– hiçbir müdâhalede bulunmadık.

8) Meâl metninde yaptığımız tek tasarruf, birtakım kelimelerin yazılışıyla ilgilidir; şöyle ki: *bıssa* yerine *bisse*, *iremeyen* yerine *eremeyen*, *bedter* yerine *beter*, *sırr* yerine *sırr*, *vakıt mı* yerine *vakit mi*, *masbaralığı* yerine *maskaralığı*, *bakare* yerine *bakara*, *mütteki* yerine *muttakî*, *netekim* yerine *nitekim*, *bağçe* yerine *babçe*, *çabık* yerine *çabuk*... şeklinde yazmaktan ibârettir.

9) Metinde üç tür parantez kullandık. Bunlardan yuvarlak () parantezler ile köşeli [] parantezler bize, diğeri { } ise Elmalılı'ya âiddir.

Niçin üç tür parantez kullandığımıza gelince:

I. Yuvarlak () parantezler, cümledeki düşüklüğü, mübhemliği, kopukluğu gidermek ve cümlenin akıcılığını sağlamak için kullanılmıştır.

ÖRNEKLER:

- a) Nedir o(nun özellikleri) bize beyân etsin. (Bakara/68)
- b) Bir de (yehûdîler,) “Yehûdî olun ki hidâyet bulasınız” dediler) ve (hristiyanlar da aynı iddiâ)ya (kalkışarak,) “Nasârâ [hristiyan] olun ki hidâyet bulasınız” dediler. (Bakara/135)
- c) O diri (diri) gömü(lerek öldürü)len (kız çocuklarına), hangi günâhla öldürüldü(kleri) sorulduğu vakit... (Tekvîr/8-9)

II. Köşeli [] parantezler, ‘Arabca-Osmanlıca kelime ve terkîblerin karşılığı yâhûd tefsîri bir alternatif olarak kullanılmıştır.

ÖRNEKLER:

- a) Allâh her hâlde [gerçekten] semîdir [dâimâ işiten-icâbet edendir], alîmdir [dâimâ bilendir]. (Enfâl/42)
- b) Onlardır bütün şerru'l-beriyeye [halkın en şerrilerini]. (Beyyine/6)
- c) Hem, nâsa [insânlara] avurdunu şişirme [böbürlenip kibirlenme]. (Lokmân/18)

III. Elmalılı tarafından konulan parantezler –ki bunları { } şeklinde gösterdik– ise, ba‘zan kelime veyâ terkîbin aslını göstermek, ba‘zan cümledeki mübhemliği veyâ kopukluğu gidermek için, ba‘zan da tefsîri bir îzâh olarak kullanılmıştır.

ÖRNEKLER:

- a) ...onlar ki mürâilik ederler ve yardımcıyı sakınır {zekâtı vermezler}. (Mâ‘ûn/6-7)
- b) ...her hâlde sonu da Bizim, önü de {âhiret de, dünyâ da}. (Leyl/13)
- c) İki de tepe gösterdik, fakat o göğüs veremedi o {akabeye}/sarp yokuşa, bildinmi o sarp yokuş ne? {Fekk-i rakabe}/esîr bir boyun kırtarmak... (Beled/10-15)

10) Metne, –yuvarlak veyâ köşeli paranteze alarak– koyduğumuz açıklayıcı kelimeleri, ibâre ve cümleleri, –bulabildiğimiz ölçüde– benzer âyetlerin tercümelerinde geçen daha açık kelimelerden, ibâre ve cümlelerden veyâ *Tefsîr*'in konuyla ilgili îzâhlarından aldık.

11) Son olarak: Bu çalışma, –öncekilerden farklı olarak– Elmalılı Tefsîri'nin muhtasarı değil, “müstakil bir Tefsîr” mâhiyetindedir.

Rabbimiz! Eğer unuttur [emrini terkedersek] veyâ (bile bile bir) hatâ'/günâh işlersek bizi (hemen) cezâlandırma! (Bakara/286)

Ben sâdece gücümün yettiği ölçüde ıslâh etmek istiyorum; fakat muvafak olmam tamâmen Allâh(ın yardımın)a bağlıdır. (Hûd/88)

ERTUĞRUL ÖZALP

MATBU NÜSHA İLE YAZMA NÜSHA
ARASINDAKİ FARKLARI
GÖSTEREN LİSTE

<u>SÛRE ve ÂYET</u>	<u>MATBU NÜSHA</u>	<u>YAZMA NÜSHA</u>
Fâtiha/6	[—]	[o]
Bakara/4	[yakîni]	[yakîn]
Bakara/7	[inmiştir]	[indirmiştir]
Bakara/23	[Eğer]	[Ve eğer]
Bakara/30	[şeyler]	[şeyleri]
Bakara/31	[haydin]	[haydi]
Bakara/54	[yanında]	[inde]
Bakara/54	[Fihakîka]	[—]
Bakara/55	[bakıp]	[bakıp]
Bakara/59	[bir murdar]	[murdar bir]
Bakara/61	[peygamberleri]	[peygamberlerini]
Bakara/65	[içinizden]	[içinizde]
Bakara/69	[et]	[et de]
Bakara/71	[Rabbim]	[Allâh]
Bakara/73	[böyle Allâh]	[Allâh böyle]
Bakara/78	[ardında]	[ardına]
Bakara/84	[diyârınızdan]	[diyârınız]
Bakara/90	[değdiler]	[uğradılar]
Bakara/90	[mühîn]	[mühimm]
Bakara/102	[—]	[ve]
Bakara/106	[Bilmez misin]	[Bilmez misiniz]
Bakara/107	[Bilmez misin]	[Bilmez misiniz]
Bakara/109	[kendilerine]	[kendiler]
Bakara/110	[hayr da]	[hayr]
Bakara/111	[aslâ]	[—]
Bakara/113	[Nasâr]	[Nasârâ]
Bakara/118	[ya]	[ye]
Bakara/125	[ibâdete kapananlar]	[ibâdet yapanlar]
Bakara/127	[işiten]	[—]
Bakara/128	[ümme-i müslime]	[millet-i müslime]
Bakara/139	[ancak biz]	[biz ancak]
Bakara/143	[numûnesi]	[ümniyesi/emniyesi]
Bakara/161	[üstüne]	[üzerine]
Bakara/163	[rahmân-ı rahîm]	[rahmân-rahîm]
Bakara/165	[zulum edenler]	[zulmedenler]

SÛRE ve ÂYET

MATBU NÜSHA

YAZMA NÜSHA

Bakara/185	[yâhûd]	[veyâhûd]
Bakara/213	[gönderdi]	[gön]
Bakara/224	[—]	[Allâh semîdir, alîmdir]
Bakara/243	[kimseler]	[kimselere]
Bakara/245	[katlayıverirsin]	[katlayıversin]
Bakara/245	[hep]	[hem]
Bakara/249	[Derken Tâlût ve maiyyetinde îmân edenler nehri geçtiler]	{ (kenara çıkma yapıla- rak "maiyyetinden [—] îmân" yazılmış, fakat eksiktir)
Bakara/249	[çalmışlar]	[etmişler]
Bakara/257	[Onlar işte]	[İşte onlar]
Bakara/258	[kâdir-i kayyûmdur]	[kâdir ve kayyûmdur]
Bakara/267	[ğani]	[ğani ve]
Bakara/278	[bakayayı]	[bakiyyeyi]
Bakara/279	[ne]	[ne de]
Bakara/282	[Allâh-ı]	[Allâhu]
Bakara/282	[olamıyorsa]	[olmuyorsa]
Bakara/282	[adâlete]	[—]
Bakara/282	[ne]	[ne de]
Bakara/282	[hem]	[hemen]
Bakara/283	[—]	[eğer]
Bakara/285	[peygamberlerinden]	[peygamberlerden]
Bakara/285	[hiç birinin]	[hiç birisinin]
Âl-i 'İmrân/2	[O]	[—]
Âl-i 'İmrân/5	[ve]	[—]
Âl-i 'İmrân/7	[fitne aramak, te'vîlini aramak]	{ [fitne aramak, te'vîlini aramak, fitne aramak için]
Âl-i 'İmrân/12	[sürüleceksiniz]	[sürükleneceksiniz]
Âl-i 'İmrân/20	[kalkışanlara]	[kalkışarlarsa]
Âl-i 'İmrân/29	[sînelerinizdekini]	[sînelerinizde]
Âl-i 'İmrân/33	[Gerçek]	[Gerçi]
Âl-i 'İmrân/33	[üzerine]	[üzre/üzere]
Âl-i 'İmrân/37	[nereden]	[nerden]
Âl-i 'İmrân/38	[iştirsin]	[iştirsin]
Âl-i 'İmrân/45	[İsâ]	[—]
Âl-i 'İmrân/49	[evlerinize]	[evlerinizde]
Âl-i 'İmrân/49	[biriktiriyorsanız]	[biriktiriyorsunuz]
Âl-i 'İmrân/49	[Elbette]	[—]

MATBU NÜSHA İLE YAZMA NÜSHA ARASINDAKİ FARKLAR

<u>SÛRE ve ÂYET</u>	<u>MATBU NÜSHA</u>	<u>YAZMA NÜSHA</u>
Âl-i 'İmrân/61	[yalancılardan]	[zâlimlerin]
Âl-i 'İmrân/65	[ancak]	[—]
Âl-i 'İmrân/75	[gene]	[yine]
Âl-i 'İmrân/81	[size]	[—]
Âl-i 'İmrân/101	[içinizde]	[içinde]
Âl-i 'İmrân/107	[ebed-nişinler]	[ebed-nişindirler]
Âl-i 'İmrân/118	[buğzları]	[boğazları]
Âl-i 'İmrân/118	[size âyetleri]	[âyetleri size]
Âl-i 'İmrân/119	[aleyhinizde]	[—]
Âl-i 'İmrân/126	[Allâh size]	[size Allâh]
Âl-i 'İmrân/135	[hem]	[hep]
Âl-i 'İmrân/146	[rubûbiyyet]	[rubûbiyyet]
Âl-i 'İmrân/148	[yapan muhsinleri]	[yapanları]
Âl-i 'İmrân/151	[şerik]	[şirk]
Âl-i 'İmrân/154	[açamadıkları]	[açmadıkları]
Âl-i 'İmrân/154	[üzerlerine]	[üzerine]
Âl-i 'İmrân/159	[Demek]	[Demek]
Âl-i 'İmrân/171	[Allâh]	[Allâh'ın]
Âl-i 'İmrân/171	[Daha]	[Daha bir]
Âl-i 'İmrân/171	[büyük bir]	[—]
Âl-i 'İmrân/179	[resûllerine]	[Resûlü'ne]
Âl-i 'İmrân/181	[bakalım]	[—]
Âl-i 'İmrân/195	[du'âlarına]	[bunlara]
Âl-i 'İmrân/195	[uğrayanların]	[uğraşanların]
Âl-i 'İmrân/195	[taraflarından]	[tarafından]
Âl-i 'İmrân/199	[içinden]	[içinde]
Nisâ/1	[üretti]	[türedi]
Nisâ/4	[içinize]	[içinir]
Nisâ/6	[olması]	[olduğu]
Nisâ/8	[bulunuyorlarsa]	[bulunurlarsa]
Nisâ/10	[karınlarında]	[karınlarda]
Nisâ/15	[evlerde]	[evlerinde]
Nisâ/18	[oldukları hâlde]	[olarak]
Nisâ/23	[zifâfa girdiğiniz]	[zifâf ettiğiniz]
Nisâ/24	[isteyesiniz]	[isteyiniz]
Nisâ/24	[verin]	[veriniz]
Nisâ/24	[cünhâ]	[cünâh]
Nisâ/25	[câriyelerinizden]	[câriyelerden]
Nisâ/29	[o]	[—]
Nisâ/43	[o]	[—]

MATBU NÜSHA İLE YAZMA NÜSHA ARASINDAKİ FARKLAR

<u>SÛRE ve ÂYET</u>	<u>MATBU NÜSHA</u>	<u>YAZMA NÜSHA</u>
Nisâ/46	[dinlenilmesi]	[dinlenmesi]
Nisâ/58	[veresiniz]	[veriniz]
Nisâ/58	[hükmedesiniz]	[hükmediniz]
Nisâ/64	[bulacacaklardı]	[bulacaklardı]
Nisâ/73	[büyük bir mu- râda ereydim]	{ [—]
Nisâ/74	[O hâlde sefer- ber olun da]	{ [—]
Nisâ/78	[değdimi]	[geldimi]
Nisâ/79	[Sana]	[Sonra]
Nisâ/83	[onu]	[—]
Nisâ/83	[üzerinizde]	[üzerinde]
Nisâ/87	[celâli]	[celâl]
Nisâ/89	[küfre]	[—]
Nisâ/89	[bulduğunuz]	[bulduğunuz]
Nisâ/90	[vermemiştir]	[vermiştir]
Nisâ/93	[azîm]	[elîm]
Nisâ/97	[etsenizdi]	[etse idiniz]
Nisâ/98	[olanlar]	[onlar]
Nisâ/99	[aff buyurması]	[affetmesi]
Nisâ/102	[o]	[—]
Nisâ/104	[edemeyecekleri]	[edemeyeceği]
Nisâ/112	[bir]	[—]
Nisâ/119	[ve lâ-büdd onları sapıtacağım ve her hâlde onları ümmiyelere dü- şürüp olmayacak kuruntularla aldatacağım]	{ [—]
Nisâ/127	[istemediğiniz]	[istediğiniz]
Nisâ/129	[besleseniz]	[beslerseniz]
Nisâ/135	[uğraşır]	[uğraşırlar]
Nisâ/135	[çekinirseniz]	[çekerseniz]
Nisâ/136	[sapmış sapmış]	[sapmış]
Nisâ/155	[nakzetmeleri]	[nakzettikleri]
Nisâ/157	[şekk]	[şikâk]
Nisâ/160	[çevirmeleri]	[çevirmeleri ve]
Nisâ/163	[Yûnus'a]	[—]
Nisâ/165	[i'tizâr]	[i'tirâz]
Nisâ/167	[Şühhesiz ki]	[Şühhesiz]

MATBU NÜSHA İLE YAZMA NÜSHA ARASINDAKİ FARKLAR

<u>SÛRE ve ÂYET</u>	<u>MATBU NÜSHA</u>	<u>YAZMA NÜSHA</u>
Nisâ/171	[ibn]	[bin/b.]
Nisâ/171	[resûllerine]	[Resûlü'ne]
Nisâ/175	[sarılırlarsa]	[sarılırsa]
Mâide/6	[olursunuz]	[olursanız]
Mâide/12	[içinizden]	[—]
Mâide/14	[unuttular]	[tuttular]
Mâide/18	[oğulları]	[oğlu]
Mâide/24	[giremeyiz]	[girmeyiz]
Mâide/27	[Hani]	[Yâni]
Mâide/31	[hâ]	[ah]
Mâide/38	[kelepçek]	[kelepçe]
Mâide/40	[Bilmez misin]	[Bilmezsin]
Mâide/43	[sonra arkasından ne diye dönüyorlar]	{ [—]
Mâide/45	[birbirine]	[birbirlerine]
Mâide/48	[ediyor idüğinizi]	[ediverdiğinizi]
Mâide/49	[şaşırtmasınlar]	[şaşırmassınlar]
Mâide/58	[koyuyorlar]	[koyanlar]
Mâide/70	[bir takımına]	[bir takımlarına]
Mâide/72	[cennetini]	[cenneti]
Mâide/76	[zarâra]	[zarâr]
Mâide/83	[görürsün ki]	[görürsün]
Mâide/86	[ashâb-ı cahîmdirler]	[ashâb-ı cehennemdirler]
Mâide/96	[haşrolunacağınız]	[haşrolunacaksınız]
Mâide/97	[kurbanlıkları]	[kurbanları]
Mâide/106	[o vasiyyet]	[ve vasiyyet]
Mâide/107	[şehâdetinden]	[şehâdetlerinden]
Mâide/112	[ibn]	[bin/b.]
Mâide/113	[bulsun]	[dolsun]
Mâide/114	[ibn]	[bin/b.]
Mâide/118	[şübhe yok]	[şübhesiz]
Mâide/119	[buyurur]	[buyurulur]
Mâide/120	[onlara]	[onları]
En'âm/5	[olduklarının]	[—]
En'âm/14	[—]	[ve]
En'âm/14	[de]	[—]
En'âm/19	[vahyolundu]	[vahyolunuyor]
En'âm/25	[o]	[—]
En'âm/28	[döneceklerdi]	[düşeceklerdi]

MATBU NÜSHA İLE YAZMA NÜSHA ARASINDAKİ FARKLAR

<u>SÛRE ve ÂYET</u>	<u>MATBU NÜSHA</u>	<u>YAZMA NÜSHA</u>
En'âm/41	[ve o lahzâ siz o şirk koştuklarınızın hepsi- ni unutursunuz]	{ [—]
En'âm/50	[ben ancak bana verilen vahye itibâ ederim]	{ [—]
En'âm/54	[olanlar]	[onlar]
En'âm/58	[O]	[Eğer o]
En'âm/62	[ve]	[—]
En'âm/70	[kimselere]	[kimseleri]
En'âm/70	[olunmuş]	[olmuş]
En'âm/73	[Ol]	[O]
En'âm/81	[şerik]	[şirk]
En'âm/87	[kısını]	[kısımlı]
En'âm/89	[müekkel]	[müekkil]
En'âm/91	[—]	[bir]
En'âm/96	[attırıp sabâh çıkaran]	[attıran]
En'âm/110	[bocalar]	[bocalarlar]
En'âm/116	[saptırırlar]	[saptırlar]
En'âm/128	[hakîmdir, habîrdir]	[alîmdir, hakîmdir]
En'âm/145	[ğafûrdur]	[ğafûr]
En'âm/147	[be'si]	[be's]
En'âm/151	[kıldı]	[kıldığını]
En'âm/151	[işittiniz a]	[işittiniz e]
En'âm/152	[ölçeği]	[ölçüyü]
En'âm/157	[hidâyet de geldi, rahmet de geldi]	{ [—]
A'râf/4	[yatarlarken]	[yatarken]
A'râf/11	[Sizi evvelâ halkettik]	[—]
A'râf/12	[Sana]	[Ona]
A'râf/24	[bir]	[—]
A'râf/26	[gerektir]	[gerek]
A'râf/28	[de]	[da]
A'râf/31	[tutunun]	[tutun]
A'râf/33	[şirk]	[şerik]
A'râf/33	[koşmanızı ve Allâ- h'a, bilmediğiniz şeyler isnâd etmenizi]	{ [—]
A'râf/35	[olacak olanlar]	[olacaklar]
A'râf/37	[alırlarken]	[alırlar]

<u>SÛRE ve ÂYET</u>	<u>MATBU NÜSHA</u>	<u>YAZMA NÜSHA</u>
A'râf/38	[İşte]	[—]
A'râf/38	[azâb]	[—]
A'râf/50	[ni'metlerden]	[ni'metlerinden]
A'râf/51	[kâfirlere]	[kâfirler]
A'râf/57	[derken ona su } indirmişizdir]	[—]
A'râf/59	[—]	[sizin]
A'râf/63	[ve korunmanız için]	[—]
A'râf/63	[edilirsiniz]	[edilesiniz]
A'râf/68	[risâletlerini]	[risâletini]
A'râf/81	[pek]	[çok]
A'râf/92	[Şu'ayb'ı tekzîb eden- ler, hüsrâna düşenler } onlar olmuşlardı]	[—]
A'râf/93	[risâletlerini]	[risâletini]
A'râf/95	[batırvermişlerdir]	[batırvermişizdir]
A'râf/127	[cemiyet]	[cemaat]
A'râf/130	[Âl-i Fir'avn]	[Âl-i Fir'avn'ı]
A'râf/133	[çekirge gönderdik]	[—]
A'râf/146	[görseler]	[gösterseler]
A'râf/147	[amelleri]	[emelleri]
A'râf/162	[etmeleri]	[edilmeleri]
A'râf/163	[sebt'te]	[sebt'e]
A'râf/163	[yapmayacakları]	[yapamayacakları]
A'râf/163	[fâsıklıkları]	[fâsıkları]
A'râf/164	[rabbinize]	[rabbimize]
A'râf/169	[bir de]	[beride]
A'râf/169	[öyle]	[böyle]
A'râf/172	[demeyesiniz]	[demeyiniz]
A'râf/173	[şirk]	[şerik]
A'râf/179	[doymazlar]	[duymazlar]
Enfâl/2	[karşılarında O'nun } âyetleri okunduğu zamân îmânlarını artırır]	[—]
Enfâl/15	[artık]	[—]
Enfâl/16	[çarpışmak]	[çarpmak]
Enfâl/19	[askeriniz]	[ekseriniz]
Enfâl/22	[o]	[ve]
Enfâl/26	[düşünün]	[düşününüz]
Enfâl/28	[bilin]	[biliniz]

MATBU NÜSHA İLE YAZMA NÜSHA ARASINDAKİ FARKLAR

<u>SÛRE ve ÂYET</u>	<u>MATBU NÜSHA</u>	<u>YAZMA NÜSHA</u>
Enfâl/28	[—]	[ve]
Enfâl/41	[kalmışlardır]	[kalmışlardır]
Enfâl/43	[sana onları]	[onları sana]
Enfâl/58	[reddettiğini]	[nakzettiğini]
Enfâl/60	[verseniz]	[verirseniz]
Enfâl/61	[selm'e]	[silm'e]
Enfâl/66	[sizden bin olursa –Allâh'ın izniyle– iki bine galebe ederler]	[—]
Enfâl/70	[Allâh]	[—]
Enfâl/72	[barındırdılar]	[barındırıldılar]
Enfâl/73	[velîleridir]	[velîleridirler]
Tevbe/6	[aman]	[eman]
Tevbe/16	[bırakılıverecek- sınız de]	[bırakılacak- sınız da]
Tevbe/16	[—]	[bir]
Tevbe/20	[canlarıyla]	[canlarına]
Tevbe/24	[kardeşleriniz]	[—]
Tevbe/24	[uğramasından]	[—]
Tevbe/35	[böğürleri]	[—]
Tevbe/41	[takımdan]	[takımından]
Tevbe/45	[etmezler, –ve Allâh o muttakîleri bilir– ancak o kimseler senden istîzân]	[—]
Tevbe/46	[elbet]	[elbette]
Tevbe/47	[içinizde]	[içinizden]
Tevbe/52	[Onun için gözetin, çünkü biz berâbe- rinizde gözetiyoruz]	[—]
Tevbe/57	[ona]	[onu]
Tevbe/58	[sadakalar]	[sâdıklar]
Tevbe/58	[eden]	[edenler]
Tevbe/63	[ebedâ]	[ebedî]
Tevbe/69	[bakmışlardı]	[başlamışlardı]
Tevbe/74	[o]	[—]
Tevbe/75	[ederse]	[edersen]
Tevbe/83	[harbedemeyecek- sınız]	[harbetmeyecek- sınız]
Tevbe/84	[onlar]	[—]
Tevbe/86	[içlerinde]	[içlerinden]

MATBU NÜSHA İLE YAZMA NÜSHA ARASINDAKİ FARKLAR

<u>SÛRE ve ÂYET</u>	<u>MATBU NÜSHA</u>	<u>YAZMA NÜSHA</u>
Tevbe/89	[o]	[—]
Tevbe/100	[altlarında]	[altından]
Tevbe/100	[ebeden]	[—]
Tevbe/100	[olacaklar]	[kalacaklar]
Tevbe/101	[A'râbilerden]	[Arablardan]
Tevbe/101	[onları Biz biliriz]	[—]
Tevbe/101	[ta'zîb]	[tekzîb]
Tevbe/105	[—]	[ve]
Tevbe/108	[ebedâ]	[ebeden]
Tevbe/108	[üzerine]	[üzre/üzere]
Tevbe/114	[uyanık]	[yanık]
Tevbe/116	[ve size]	[ve size ve size]
Tevbe/117	[o]	[—]
Tevbe/118	[derece]	[derecede]
Yûnus/2	[vahyedişimiz]	[vahyetmişiz]
Yûnus/2	[sâhir]	[sâhirdir]
Yûnus/11	[onların]	[olanların]
Yûnus/11	[hayr]	[hayrı]
Yûnus/12	[kendine]	[kendilerine]
Yûnus/22	[ederler]	[edenler]
Yûnus/28	[tapmıyordunuz]	[tapıyordunuz]
Yûnus/34	[De ki: "Allâh]	[Allâh de ki:]
Yûnus/38	[ve Allâh'tan başka kime gücünüz yeterse çağırın]	[—]
Yûnus/39	[böyle]	[öyle]
Yûnus/51	[kalamazlar]	[bırakılmazlar]
Yûnus/52	[huld]	[hulûd]
Yûnus/54	[hepsi içten içe nedâ- met ederek kendini kurtarmak için onu fedâ ederdi, fakat]	[—]
Yûnus/68	[edemeyeceğiz]	[edemeyeceğiniz]
Yûnus/74	[vardılar]	[varıldı]
Yûnus/75	[Hârûn'u]	[Hârûn]
Yûnus/77	[diyorsunuz]	[yapıyorsunuz]
Yûnus/78	[inanamayız]	[inanmayız]
Yûnus/94	[şu]	[su]
Yûnus/94	[indirdiğimiz şeylerde -bilfarz- şekk edecek olursan, senden evvel Kitâb okuyanlara sor; kasem olsun ki sana]	[—]

MATBU NÜSHA İLE YAZMA NÜSHA ARASINDAKİ FARKLAR

<u>SÛRE ve ÂYET</u>	<u>MATBU NÜSHA</u>	<u>YAZMA NÜSHA</u>
Yûnus/97	[âna]	[güne]
Hûd/1	[hakîm-i habîrin]	[hakîm habîrin]
Hûd/14	[veremedilerse]	[vermedilerse]
Hûd/20	[hem de görmü- yorlardı]	[—]
Hûd/23	[yapanlar]	[yaparlar]
Hûd/34	[helâk]	[—]
Hûd/37	[altında]	[—]
Hûd/38	[eğleniyorsanız]	[eğleniyorsunuz]
Hûd/38	[sizi]	[—]
Hûd/41	[ğafûr-i rahîmdir]	[ğafûr, rahîmdir]
Hûd/58	[tarafımızdan bir rah- metle kurtardık, hem onları]	[—]
Hûd/63	[yapmayacaksınız]	[yapamayacaksınız]
Hûd/64	[Allâh'ın]	[Allâh]
Hûd/66	[kavî]	[raûf]
Hûd/70	[acâib]	[acîb]
Hûd/78	[âdem]	[adam]
Hûd/82	[siccîl]	[siccîn]
Hûd/83	[damgalanmışlar]	[damgalanmıştır]
Hûd/88	[tutarım]	[tuttum]
Hûd/91	[iyi]	[—]
Hûd/116	[erdirdiğimiz]	[erdirdiklerimiz]
Hûd/120	[de]	[—]
Yûsuf/2	[akıl erdiresiniz]	[akledersiniz]
Yûsuf/5	[insâna belli bir düşmândır]	[insânın belli bir düşmânıdır]
Yûsuf/6	[rabbin]	[rabbim]
Yûsuf/8	[—]	[daha]
Yûsuf/8	[babamız belli ki]	[belli ki babamız]
Yûsuf/9	[babanızın]	[babamızın]
Yûsuf/11	[pederimiz]	[babamız]
Yûsuf/14	[çok]	[—]
Yûsuf/17	[baktık]	[bıraktık]
Yûsuf/26	[akrabâsından]	[arkasından]
Yûsuf/27	[ve]	[—]
Yûsuf/31	[beriden]	[derken]
Yûsuf/37	[gelecek]	[gelecek a]
Yûsuf/41	[sunacak]	[sıkacak]
Yûsuf/50	[âdem]	[adam]

MATBU NÜSHA İLE YAZMA NÜSHA ARASINDAKİ FARKLAR

<u>SÛRE ve ÂYET</u>	<u>MATBU NÜSHA</u>	<u>YAZMA NÜSHA</u>
Yûsuf/59	[yararlısıyım]	[hayrlısıyım]
Yûsuf/66	[göndermem]	[gönderemem]
Yûsuf/70	[bağırđı]	[gönderdi]
Yûsuf/80	[babanızın]	[babamızın]
Yûsuf/81	[babanıza]	[babamıza]
Yûsuf/88	[bir]	[—]
Yûsuf/107	[emânda]	[amanda]
Yûsuf/109	[korunanlar]	[korkanlar]
Yûsuf/109	[akletmeyecek } misiniz]	{[akletmeyecekler mi]
Yûsuf/110	[dilediklerimiz]	[dilediğımız]
Ra'd/5	[edilecek]	[edecek]
Ra'd/8	[olur]	[oluyor]
Ra'd/16	[zulumât]	[zulmet]
Ra'd/17	[üzerini]	[üzerine]
Ra'd/22	[onlara]	[bunlara]
Ra'd/33	[saptırırsa]	[saptırsa]
Ra'd/34	[elbet]	[elbette]
Ra'd/36	[şirk]	[şerik]
Ra'd/37	[bu]	[—]
İbrâhîm/1	[çıkarsın]	[çıkarsın]
İbrâhîm/7	[elbette size artır- rım ve eğer nan- körlük ederseniz]	[—]
İbrâhîm/18	[o]	[—]
İbrâhîm/22	[eylediniz]	[ettiniz]
İbrâhîm/22	[kurtarmazsınız]	[kurtaramazsınız]
İbrâhîm/24	[Gördün a]	[Gördün ya]
İbrâhîm/36	[gelirse]	[giderse]
İbrâhîm/43	[heva]	[hava]
Hicr/3	[kendilerin]	[kendilerini]
Hicr/4	[yazısı]	[yazı]
Hicr/10	[açtırılmaz]	[açtırmayız]
Hicr/21	[Biz]	[Bizi]
Hicr/22	[onunla]	[onlarla]
Hicr/49	[Hakikat]	[Hakikaten]
Hicr/56	[rabbinin]	[rabbimin]
Hicr/64	[ve sana emr-i hakk ile geldik, emîn ol biz sâdıklarız]	[—]
Hicr/82	[emniyetli emniyetli]	[emniyetli]

MATBU NÜSHA İLE YAZMA NÜSHA ARASINDAKİ FARKLAR

<u>SÛRE ve ÂYET</u>	<u>MATBU NÜSHA</u>	<u>YAZMA NÜSHA</u>
Hicr/85	[ancak]	[—]
Hicr/88	[atma]	[etme]
Hicr/89	[nezîr-i mübînîm]	[zîkr-i mübînîm]
Nahl/2	[emrinden]	[emreden]
Nahl/5	[—]	[ve]
Nahl/20	[yaratamazlar]	[yaratmazlar]
Nahl/23	[hep]	[—]
Nahl/27	[üstünedir]	[üstündedir]
Nahl/33	[Allâh]	[Allâh'a]
Nahl/39	[hakkı]	[—]
Nahl/40	[dememizdir]	[demektir]
Nahl/41	[her hâlde]	[—]
Nahl/44	[edeler]	[ederler]
Nahl/60	[—]	[var]
Nahl/60	[ve]	[—]
Nahl/63	[amellerini]	[emrlerini]
Nahl/67	[meyvalarından da]	[meyvelerinden de]
Nahl/67	[bir]	[—]
Nahl/69	[meyvaların]	[meyvelerin]
Nahl/77	[lemh-i basar]	[lemha-i basar]
Nahl/80	[serilecek]	[—]
Nahl/89	[getirdiğimiz]	[getireceğimiz]
Nahl/90	[atâyı]	[îtâyı]
Nahl/93	[elbet]	[elbette]
Nahl/100	[onu]	[—]
Nahl/100	[koşanlaradır]	[koşanlardır]
Nahl/112	[o]	[—]
Nahl/114	[Allâh'ın ni'metine]	[—]
Nahl/126	[muâkabe]	[mukâbele]
İsrâ/2	[diye]	[—]
İsrâ/8	[hisâr]	[hasîr]
İsrâ/12	[âyet]	[—]
İsrâ/16	[devletlilerine]	[devletlerine]
İsrâ/16	[orada]	[arada]
İsrâ/16	[artık]	[—]
İsrâ/19	[sa'y ile]	[sa'y'e]
İsrâ/28	[müstahaklardan]	[müstahaklarından]
İsrâ/29	[hem de]	[hem de hem de]
İsrâ/33	[sebeble]	[sebebiyle]
İsrâ/33	[vermişizdir]	[vermemişizdir]

MATBU NÜSHA İLE YAZMA NÜSHA ARASINDAKİ FARKLAR

<u>SÛRE ve ÂYET</u>	<u>MATBU NÜSHA</u>	<u>YAZMA NÜSHA</u>
İsrâ/44	[hamdiyle]	[hamd ile]
İsrâ/53	[söylesinler]	[söylemesinler]
İsrâ/56	[ne]	[—]
İsrâ/69	[salivererek]	[salıverecek]
İsrâ/75	[tattırdık]	[tattırdık]
İsrâ/76	[de]	[—]
İsrâ/78	[gecenin]	[gecesinin]
İsrâ/80	[zavallıdır]	[zevâllidir]
İsrâ/82	[hasarın]	[hasarını]
İsrâ/88	[toplansalar]	[toplansınlar]
İsrâ/94	[beşeri]	[beşer]
İsrâ/107	[secdelere]	[secdeye]
İsrâ/110	[deseniz]	[derseniz]
Kehf/2	[beis]	[be's]
Kehf/9	[âyetümüzden]	[âyetlerimizden]
Kehf/17	[görüyorsun a]	[görüyorsun ya]
Kehf/17	[makaslar]	[mikraslar]
Kehf/17	[âyetündandır]	[âyetlerindedir]
Kehf/17	[saptırırsa]	[saptırsa]
Kehf/21	[bunların]	[onların]
Kehf/22	[köpekleri]	[köpekleridir]
Kehf/22	[köpekleri]	[köpekleridir]
Kehf/22	[bir]	[—]
Kehf/25	[sene]	[—]
Kehf/26	[—]	[ve]
Kehf/28	[Sen]	[Ve o]
Kehf/28	[bırakmışız]	[kılmışız]
Kehf/29	[rabbinizdendir]	[rabbimizdendir]
Kehf/29	[sertâkları]	[sirtâkları]
Kehf/29	[eker]	[eğer]
Kehf/32	[ikisinin]	[ikincisinin]
Kehf/36	[bundan]	[—]
Kehf/46	[rabbinin]	[rabbin]
Kehf/46	[emelce]	[amelce]
Kehf/47	[günü]	[gün]
Kehf/48	[zulm etmiştiniz]	[zu'm etmiştiniz]
Kehf/55	[özüne]	[önce]
Kehf/56	[bâtılla]	[bâtıla]
Kehf/57	[kimseden]	[kimselerden]
Kehf/57	[edilmiştir]	[edilmişler]

MATBU NÜSHA İLE YAZMA NÜSHA ARASINDAKİ FARKLAR

<u>SÛRE ve ÂYET</u>	<u>MATBU NÜSHA</u>	<u>YAZMA NÜSHA</u>
Kehf/59	[miâd]	[mev'îd]
Kehf/68	[almadığı]	[almayacağı]
Kehf/70	[eğer]	[—]
Kehf/71	[birşey]	[bir iş]
Kehf/84	[müknet]	[hükûmet]
Kehf/96	[Körükleyin]	[Getirin bana]
Kehf/110	[vahyolunuyor]	[buyuruluyor]
Kehf/110	[şirk]	[şerîk]
Meryem/3	[O vakit ki]	[Vaktâ ki]
Meryem/16	[tarafında]	[tarafındaki]
Meryem/24	[arkı]	[harkı]
Meryem/26	[Rahmân'a]	[Rabbime]
Meryem/34	[ibin]	[bin/b.]
Meryem/49	[Vaktâ ki]	[Vaktiyle]
Meryem/58	[İsrâîl]	[İsmâîl]
Meryem/60	[yenmeyerek]	[yenmeyecek]
Meryem/63	[O cennettir]	[O, o cennettir]
Meryem/71	[kazıyye-i mahkeme]	[kazıyye-i muhkeme]
Meryem/73	[mahfilce]	[mehâfilce]
Meryem/77	[veled]	[evlâd]
Meryem/77	[herifi]	[kâfiri]
Meryem/96	[sevdirecektir]	[sevindirecektir]
Tâ-Hâ/6	[ve bütün arz dakiler]	[—]
Tâ-Hâ/15	[ezâlansın]	[cezâlansın]
Tâ-Hâ/36	[dileğine]	[dilediğine]
Tâ-Hâ/39	[yetiştirilesin]	[yetiştirilsin]
Tâ-Hâ/42	[âyetlerimle]	[âyetlerimizle]
Tâ-Hâ/47	[sana]	[—]
Tâ-Hâ/52	[rabbim]	[rabbimiz]
Tâ-Hâ/61	[Veyl]	[Evvel]
Tâ-Hâ/61	[yalanı]	[yalan]
Tâ-Hâ/63	[tarikatınızı]	[tarikatimizi]
Tâ-Hâ/81	[kim]	[kimin]
Tâ-Hâ/84	[üzerindeler]	[üzerindedirler]
Tâ-Hâ/97	[hulfedilmeyeceksin]	[hulfedemeyeceksin]
Tâ-Hâ/97	[O]	[Ve]
Tâ-Hâ/98	[Allâh'tır]	[hâlık'tır]
Tâ-Hâ/115	[bulmadık]	[bulduk]
Tâ-Hâ/120	[huld]	[hulûd]
Tâ-Hâ/128	[âyetler]	[ibretler]

<u>SÛRE ve ÂYET</u>	<u>MATBU NÜSHA</u>	<u>YAZMA NÜSHA</u>
Tâ-Hâ/129	[lizâm]	[lâzım]
Enbiyâ/5	[edğâsu]	[doğrusu]
Enbiyâ/5	[gönderildikleri]	[gönderdikleri]
Enbiyâ/5	[getirsin]	[getirsen]
Enbiyâ/13	[şımartıldığınız]	[şımartdığınız]
Enbiyâ/24	[olanların]	[onların]
Enbiyâ/26	[ikrâm]	[ekrem]
Enbiyâ/33	[hâlık]	[hâlık'tır]
Enbiyâ/34	[huld]	[hulûd]
Enbiyâ/35	[şerr ve hayr]	[hayr ve şerr]
Enbiyâ/44	[onlar]	[olurlar]
Enbiyâ/50	[zikrdir]	[zikrimizdir]
Enbiyâ/61	[nâsın]	[nâsa]
Enbiyâ/63	[şu]	[—]
Enbiyâ/66	[veremeyecek]	[vermeyecek]
Enbiyâ/66	[nesnelere]	[nesneleri]
Enbiyâ/81	[içine]	[içinde]
Enbiyâ/82	[onları]	[bunları]
Enbiyâ/84	[o'na]	[—]
Enbiyâ/87	[Zennûn'u]	[Zünnûn'u]
Enbiyâ/89	[nidâ]	[du'â]
Enbiyâ/92	[bu]	[—]
Enbiyâ/100	[zefiri]	[zaferi]
Enbiyâ/109	[düpedüz]	[düpdüz]
Hacc/5	[—]	[sonra bir nutfe'den]
Hacc/5	[da]	[—]
Hacc/9	[şaşırtmak]	[şaşırmak]
Hacc/9	[bükerek]	[bükerek]
Hacc/11	[hasire'd-dünyâ]	[hasirete'd-dünyâ]
Hacc/25	[o]	[—]
Hacc/26	[—]	[ve]
Hacc/27	[bir]	[—]
Hacc/28	[yoksulu]	[yoksul]
Hacc/31	[kapışıyor]	[parçalıyor]
Hacc/31	[ocara]	[ücrâ]
Hacc/36	[bedeneler]	[bedenelere]
Hacc/36	[kanaatliye]	[kanaatliyle]
Hacc/37	[muhsinleri]	[muhsinlere]
Hacc/40	[Rabbimiz]	[Rabbiniz]
Hacc/51	[muaccizlik]	[muâcizlik]

MATBU NÜSHA İLE YAZMA NÜSHA ARASINDAKİ FARKLAR

<u>SÛRE ve ÂYET</u>	<u>MATBU NÜSHA</u>	<u>YAZMA NÜSHA</u>
Hacc/52	[hakîmdir]	[kadîrdir]
Hacc/59	[medhal'e]	[mahall'e]
Hacc/60	[bağyolunursa]	[bağyolursa]
Hacc/61	[basîrdir]	[alîmdir]
Hacc/68	[yapıyorsunuz]	[yapıyorsanız]
Hacc/71	[tapıyorlar]	[toplanıyorlar]
Mü'minûn/10	[onlardır]	[bunlardır]
Mü'minûn/14	[hilkat neş'eti]	[neş'et hilkati]
Mü'minûn/20	[katıkla]	[katıklık]
Mü'minûn/21	[sizi]	[size]
Mü'minûn/27	[o]	[—]
Mü'minûn/33	[ise]	[—]
Mü'minûn/36	[Heyhat]	[Hayât]
Mü'minûn/43	[geriletemezler]	[geriletilmezler]
Mü'minûn/59	[şirk]	[şerik]
Mü'minûn/65	[kurtarılamazsınız]	[kurtulamazsınız]
Mü'minûn/74	[caddeden]	[cidden]
Mü'minûn/85	["Allâh'ın!" diyecekler. "O hâlde düşünmez misiniz?" de!]	} [—]
Mü'minûn/89	[Allâh'ın]	[Allâh]
Mü'minûn/103	[kalanlardır]	[kalacaklardır]
Mü'minûn/106	[derler]	[dediler]
Mü'minûn/116	[o]	[—]
Nûr/3	[başkasını]	[başkasına]
Nûr/6	[şâhidleri]	[şehâdetleri]
Nûr/9	[üzerindedir]	[üzerindedir]
Nûr/11	[içinizden]	[içinden]
Nûr/12	[ifktir]	[iftirâdır]
Nûr/13	[onlar]	[onlara]
Nûr/16	[desenizdi]	[deseydiniz]
Nûr/17	[veriyor]	[ediyor]
Nûr/22	[ve affetsin]	[—]
Nûr/25	[tamâmen]	[—]
Nûr/29	[olan]	[olan olan]
Nûr/31	[olanı]	[olan]
Nûr/35	[sırçada]	[sıraçta]
Nûr/39	[—]	[ise]
Nûr/39	[serî hesâblıdır]	[serîu'l-hisâbdır]
Nûr/40	[zulumât]	[zulmet]

<u>SÛRE ve ÂYET</u>	<u>MATBU NÜSHA</u>	<u>YAZMA NÜSHA</u>
Nûr/43	[hakîkate]	[hakîkat]
Nûr/43	[yağmuru]	[yağmur]
Nûr/44	[taklîb]	[ta'kîb]
Nûr/54	[erersiniz]	[eresiniz]
Nûr/58	[o]	[—]
Nûr/58	[âyetleri]	[âyetlerini]
Nûr/61	[analarınızın]	[annelerinizin]
Nûr/61	[akıl erdiresiniz]	[akledersiniz]
Furkân/4	[o'na]	[—]
Furkân/8	[hem]	[hemen]
Furkân/12	[vakit]	[—]
Furkân/12	[hışımlanma]	[hışımlanması]
Furkân/12	[iştiriler]	[iştirilir]
Furkân/15	[huld]	[hulûd]
Furkân/16	[Onlar için orada ne isterlerse var, hem- ebedî kalacaklar; rabbbinin uhdesin- de bu, bir va'd-i mes'ûl bulunuyor]	[—]
Furkân/19	[ve içinizden herkim zulmederse ona bü- yük bir azâb tattıracağız]	[—]
Furkân/29	[beni]	[bizi]
Furkân/37	[kavmini]	[kavmi]
Furkân/40	[etmiyorlar]	[etmeyenler]
Furkân/41	[diyorlar]	[diyor]
Furkân/59	[ne]	[—]
Furkân/64	[secdeler]	[secdeler ederler]
Furkân/72	[yalana şâhid olmaz- lar ve lağv'e rastgel- dikleri vakit kerîmâ- ne geçerler]	[—]
Furkân/73	[Ve onlar ki]	[—]
Furkân/73	[edildikleri]	[ettikleri]
Furkân/74	[bizi]	[bizleri]
Furkân/74	[pîşuvâ]	[pîşvâ]
Furkân/75	[mükâfâtlanacaklar]	[mükâfâtlandırılacaklar]
Şu'arâ/52	[çünkü]	[—]
Şu'arâ/56	[ise]	[—]
Şu'arâ/62	[benimledir]	[bizimledir]

<u>SÛRE ve ÂYET</u>	<u>MATBU NÜSHA</u>	<u>YAZMA NÜSHA</u>
Şu'arâ/68	[o]	[—]
Şu'arâ/78	[eder]	[verdi]
Şu'arâ/93	[kurtarıyorlar mı]	[kurtarabiliyorlar mı]
Şu'arâ/106	[onlara]	[—]
Şu'arâ/111	[düşmüş]	[düşsün]
Şu'arâ/148	[sarkmış]	[sarmış]
Şu'arâ/155	[şirb]	[şurb]
Şu'arâ/174	[mutlak]	[—]
Şu'arâ/194	[olasın]	[olsun]
Şu'arâ/199	[etmeyeceklerdi]	[etmeyecekti]
Şu'arâ/205	[zevkettirsek]	[zevkettirdik]
Şu'arâ/207	[yaşatıldıkları]	[yaşadıkları]
Şu'arâ/224	[sapkınları]	[—]
Neml/8	[havâlisindekiler]	[havlusundakiler]
Neml/18	[geçirmesin]	[geçirmesinler]
Neml/30	[o]	[—]
Neml/31	[bana]	[—]
Neml/40	[kırpmadan]	[kapamadan]
Neml/51	[Kendileri]	[Kendilerini]
Neml/51	[toptan]	[—]
Neml/55	[mutlak]	[—]
Neml/66	[şekk]	[şirk]
Neml/82	[idiklerini]	[idikleri]
Neml/87	[hor-hakîr]	[hor ve hakîr]
Neml/89	[ondan]	[—]
Neml/92	[de]	[—]
Kasas/4	[ezmek]	[takmak]
Kasas/17	[artık]	[—]
Kasas/21	[Yâ rabbî]	[Yâ rabb]
Kasas/26	[ikinin]	[ikisinin]
Kasas/27	[sâlihînden]	[sâlihlerden]
Kasas/31	[—]	[dönüp]
Kasas/38	[—]	[Hâmân]
Kasas/38	[Maamâfih, ben o'nu her hâlde yalancı- lardan sanıyorum]	[—]
Kasas/43	[edeler]	[ederler]
Kasas/46	[edeler]	[ederler]
Kasas/55	[selâmun 'aleykum/ Allâh'a ısmarladık, biz câhillik edenleri aramayız]	[—]

MATBU NÜSHA İLE YAZMA NÜSHA ARASINDAKİ FARKLAR

<u>SÛRE ve ÂYET</u>	<u>MATBU NÜSHA</u>	<u>YAZMA NÜSHA</u>
Kasas/60	[akıl etmez misiniz]	[akletmez misiniz]
Kasas/66	[—]	[ve]
Kasas/78	[günâhlarından]	[gürûhundan]
Kasas/79	[Ne olurdu]	[—]
Kasas/80	[seriyor]	[veriyor]
‘Ankebût/6	[âlemînden]	[âlemlerden]
‘Ankebût/8	[sence]	[—]
‘Ankebût/18	[ise]	[size]
‘Ankebût/27	[o]	[—]
‘Ankebût/34	[bir fecî]	[fecî bir]
‘Ankebût/52	[—]	[ise]
‘Ankebût/58	[altlarından]	[altundan]
‘Ankebût/61	[sorsan]	[sonra]
‘Ankebût/63	[onunla]	[onlara]
‘Ankebût/63	[aklı ermezlerdir]	[akletmezler]
Rûm/5	[Allâh'ın]	[Allâh]
Rûm/9	[gezip bir]	[bir gezip]
Rûm/11	[ilkin]	[yeniden]
Rûm/27	[hakîm]	[rahîm]
Rûm/28	[akledecek]	[anladıkca]
Rûm/33	[şirk]	[şerîk]
Rûm/43	[hiç]	[bir]
Rûm/58	[mubtilsiniz]	[mubtelisiniz]
Lokmân/4	[ve]	[—]
Lokmân/11	[bana]	[daha]
Lokmân/11	[apaçık]	[açık]
Lokmân/14	[onu]	[ona]
Lokmân/14	[anana]	[anaki]
Lokmân/15	[eyle]	[et]
Lokmân/18	[övängen]	[övänen]
Lokmân/25	[elbet]	[elbette]
Lokmân/32	[olanlar]	[olan]
Lokmân/34	[kazanacağımlı]	[kazanacağımlı]
Secde/2	[İndirilişı]	[İndirilmişı]
Secde/3	[hakktır]	[hakîkattır]
Secde/3	[olan]	[—]
Secde/4	[velî]	[vekîl]
Secde/5	[urûc]	[rücû]
Secde/9	[o]	[ve]
Secde/14	[huld]	[hulûd]

MATBU NÜSHA İLE YAZMA NÜSHA ARASINDAKİ FARKLAR

<u>SÛRE ve ÂYET</u>	<u>MATBU NÜSHA</u>	<u>YAZMA NÜSHA</u>
Secde/17	[bilemez]	[bilmez]
Secde/19	[o]	[de]
Secde/21	[edeler]	[ederler]
Secde/23	[onu]	[onun]
Ahzâb/2	[yaparsanız]	[yapıyorsunuz]
Ahzâb/7	[ibn]	[bin/b.]
Ahzâb/9	[gelmişti]	[göndermişti]
Ahzâb/20	[sanıyorlar]	[sanıyorlardı]
Ahzâb/20	[Urbâ'nın]	[Urbâ'nın]
Ahzâb/34	[okunan]	[okuyun]
Ahzâb/35	[bir büyük]	[büyük bir]
Ahzâb/37	[ilişigi]	[ilişigini]
Ahzâb/50	[ma'lûmumuz]	[ma'lûmunuz]
Ahzâb/52	[zevcelere]	[zevcelerle]
Ahzâb/68	[katısını]	[katını]
Sebe'/6	[sâhib hamdin]	[sâhib-i hamdin]
Sebe'/7	[Böyle]	[Böyle böyle]
Sebe'/8	[o]	[—]
Sebe'/16	[dilber iki]	[iki dilber]
Sebe'/17	[öyle]	[böyle]
Sebe'/22	[miktârına]	[miktârı]
Sebe'/28	[ancak]	[—]
Sebe'/30	[kalamazsınız]	[kalmazsınız]
Sebe'/31	[büyüklük]	[büyük]
Sebe'/33	[zebûn edilenler]	[zulmedenler]
Sebe'/33	[tomrukları]	[tomruklar]
Sebe'/42	[zulmedenlere]	[zu'm edenlere]
Sebe'/43	[sizi]	[sizin]
Sebe'/43	[taptığı]	[taptıkları]
Sebe'/43	[Bu]	[O]
Sebe'/45	[Onlardan evvelkiler de tekzîb etmişlerdi, hem bunlar onlara]	[—]
Sebe'/45	[ermediler]	[eremediler]
Sebe'/45	[inkârım]	[inkârımız]
Sebe'/46	[düşünürsünüz]	[düşünürseniz]
Sebe'/50	[hidâyeti]	[hidâyet]
Fâtır/3	[üzerinizdeki]	[üzerindeki]
Fâtır/6	[ancak]	[—]
Fâtır/7	[onlar]	[—]

MATBU NÜSHA İLE YAZMA NÜSHA ARASINDAKİ FARKLAR

<u>SÛRE ve ÂYET</u>	<u>MATBU NÜSHA</u>	<u>YAZMA NÜSHA</u>
Fâtır/8	[dilediğini]	[dilediğinizi]
Fâtır/10	[târ-mâr]	[târ u mâr]
Fâtır/11	[eksiltmek]	[eksilmek]
Fâtır/12	[şükredesiniz]	[şükredersiniz]
Fâtır/15	[—]	[olan]
Fâtır/16	[—]	[ve]
Fâtır/20	[zulumât]	[zulmet]
Fâtır/22	[diriler de]	[dirilerle]
Fâtır/22	[işittirirse]	[işittirse]
Fâtır/30	[—]	[da]
Fâtır/32	[hayrlarda]	[hayrlardan]
Fâtır/35	[bizi]	[bizleri]
Fâtır/35	[yurda]	[yerde]
Yâ-Sîn/12	[Biziz]	[—]
Yâ-Sîn/20	[hemşerilerim]	[hemşehrîlerim]
Yâ-Sîn/35	[ve kendi ellerinin } ma'mûlâtından]	[—]
Yâ-Sîn/37	[onlara gece: ondan } gündüzü soyarız, bir de]	[—]
Yâ-Sîn/38	[azîz-i alîmin]	[azîz alîmin]
Yâ-Sîn/62	[aklınız]	[akullarınız]
Yâ-Sîn/72	[zebûn]	[—]
Yâ-Sîn/79	[O]	[—]
Yâ-Sîn/80	[şimdi]	[—]
Sâffât/11	[yoksa]	[yoksa yoksa]
Sâffât/51	[söyleyen]	[söyleten]
Sâffât/70	[koşutuluyorlar]	[koşturuyorlar]
Sâffât/85	[tapıyorsunuz]	[tapınıyorsunuz]
Sâffât/109	[nâmına da bıraktık } sonrakiler içinde: Selâm İbrâhîm'e]	[—]
Sâffât/138	[akıl edip]	[akledip]
Sâffât/158	[O'nunla]	[onlarla]
Sâffât/176	[iviyorlar]	[eviyorlar]
Sâd/22	[sen]	[—]
Sâd/23	[böyle]	[öyle]
Sâd/24	[sanmıştı ki Dâvûd, } onu kendisine sırf bir fitne yaptık; hemen]	[—]
Sâd/28	[gibi]	[—]

<u>SÛRE ve ÂYET</u>	<u>MATBU NÜSHA</u>	<u>YAZMA NÜSHA</u>
Sâd/44	[onunla]	[onlarla]
Sâd/47	[ahyârdan]	[ahyârdır]
Sâd/49	[her hâlde]	[her hâl]
Sâd/49	[güzel]	[güz]
Sâd/60	[—]	[derler]
Sâd/72	[bir beşer yaratmak- tayım, onu tesviye ettim de rûhumdan]	[—]
Zümer/8	[yolundan]	[yoldan]
Zümer/21	[akılları olanlar]	[akıllılar]
Zümer/38	[sorsan]	[sorun]
Zümer/42	[verdiklerini]	[verildiklerini]
Zümer/43	[erdiremezlerse de]	[erdiremezler de]
Zümer/47	[etmedikleri]	[etmediği]
Zümer/49	[üzerine]	[—]
Zümer/52	[—]	[ki]
Zümer/57	[muttakilerden]	[küfredenlerden]
Zümer/65	[çalışman]	[—]
Zümer/66	[—]	[Allâh'ın]
Zümer/68	[üflenmiştir]	[üfürülmüştür]
Zümer/68	[üflenmiştir]	[üfürülmüştür]
Zümer/71	[Velâkin]	[Fakat]
Mü'min/6	[öyle]	[şöyle]
Mü'min/7	[o]	[ve]
Mü'min/7	[cahîm]	[cehennem]
Mü'min/9	[fenâlıklardan]	[fenâlıktan]
Mü'min/15	[gününün]	[gününü]
Mü'min/19	[—]	[bir]
Mü'min/29	[reyimden]	[rey eden]
Mü'min/29	[reşâd]	[rüşd]
Mü'min/35	[her]	[bir]
Mü'min/35	[öyle]	[böyle]
Mü'min/46	[ateş]	[ateşe]
Mü'min/55	[rabbine]	[—]
Mü'min/55	[hamdiyle]	[hamd ile]
Mü'min/60	[ibâdetimden]	[ibâdetlerimden]
Mü'min/67	[akıl edesiniz]	[akledesiniz]
Mü'min/77	[va'din]	[va'din]
Mü'min/82	[kurtarmadı]	[kurtaramadı]
Mü'min/84	[şirk koştuğumuz]	[şerik koştuklarımız]

<u>ŞÜRE ve ÂYET</u>	<u>MATBU NÜSHA</u>	<u>YAZMA NÜSHA</u>
Fussilet/10	[düze]ye]	[düzi]ye]
Fussilet/12	[kandillerle]	[kendileri]yle]
Fussilet/25	[yanaşık]lar]	[arkadaş]lar]
Fussilet/27	[etmiş]lerdir]	[etmiş]tir]
Fussilet/32	[konuk]lu]	[konuk]luk]
Fussilet/40	[yaparsan]ız]	[yapı]yorsanız]
Fussilet/45	[edildi]	[ettile]r]
Şûrâ/8	[on]lara]	[—]
Şûrâ/9	[vel]ileri]	[vel]filer]
Şûrâ/14	[bitiril]irdi]	[—]
Şûrâ/14	[bitiril]irdi]	[—]
Şûrâ/23	[bun]a]	[ban]a]
Şûrâ/24	[kün]hünü]	[kü]frünü]
Şûrâ/25	[kabahat]lerden]	[kabahat]lerinden]
Şûrâ/25	[yaparsan]ız]	[yapı]yorlarsa]
Şûrâ/29	[âyatı]ndandır]	[âyet]lerindendir]
Şûrâ/46	[saptır]ırsa]	[saptır]sa]
Şûrâ/52	[çağır]ıyorsun]	[çevir]iliyorsun]
Zuhruf/3	[akıl erdi]resiniz]	[akle]dersiniz]
Zuhruf/6	[peygamber]	[peygamber]ler]
Zuhruf/16	[oğullar]la]	[oğullar]a]
Zuhruf/23	[üzeri]nde]	[üzere]
Zuhruf/28	[edele]r]	[eder]ler]
Zuhruf/33	[olacak olmasa idi]	[olacak]larsa idi]
Zuhruf/39	[demek]	[demekte]
Zuhruf/42	[va'idi]	[va'di]
Zuhruf/52	[hakir]	[kâfir]
Zuhruf/53	[melâike]ler]	[melek]ler]
Zuhruf/55	[—]	[da]
Zuhruf/87	[sorsan onlara, "Kendilerini kim yarattı?"]	{ [re'sen onlara, "Kendi- lerini kim yarattı?" sorsan]
Duhân/10	[duman]	[duhân]
Duhân/16	[intikâm alacağ]ız]	[imti]hân olacağız]
Duhân/18	[emîn bir resû]lüm]	[—]
Duhân/19	[Ve Allâh'a karşı başkaldır]mayın]	[—]
Duhân/24	[ğarkolun]acaklar]	[ğarkol]acaklar]
Duhân/32	[üzere]	[üzere]ni]
Duhân/54	[hûri]lerle]	[hûri]ler]

MATBU NÜSHA İLE YAZMA NÜSHA ARASINDAKİ FARKLAR

<u>ŞÜRE ve ÂYET</u>	<u>MATBU NÜSHA</u>	<u>YAZMA NÜSHA</u>
Câsiye/5	[birçok]	[çok]
Câsiye/6	[sana]	[sonra]
Câsiye/13	[musahhar kıldı. Şüb- hesiz ki bunda düşü- necek bir kavm için]	[—]
Câsiye/18	[emrden]	[emrinden]
Câsiye/24	[—]	[ve]
Ahkâf/2	[Allâh'tan]	[Allâh'ın]
Ahkâf/4	[ortaklıkları]	[ortakları]
Ahkâf/11	[Eğer]	[—]
Ahkâf/15	[anama-babama]	[anama ve babama]
Ahkâf/17	[eskilerin]	[evvelkilerin]
Ahkâf/21	[vakti ki]	[vakit ki]
Ahkâf/24	[ufukta]	[ufaktan]
Ahkâf/35	[edilecek]	[edecek]
Muhammed/4	[da]	[—]
Muhammed/4	[ya]	[veyâ]
Muhammed/12	[sâlih sâlih]	[sâlih]
Muhammed/13	[karyenden]	[karyeden]
Muhammed/14	[üzerinde]	[üzere]
Muhammed/18	[başlarına]	[başkalarına]
Muhammed/18	[verir]	[verdi]
Muhammed/26	[bilip duruyor]	[duyuyor]
Muhammed/33	[ve Resûl'e itâ'at edin]	[—]
Feth/2	[dosdoğru]	[doğru]
Feth/6	[sû-i zann eden]	[sû-i zannan]
Feth/13	[Her]	[Hem]
Feth/15	[diyecek]	[diyecekler]
Feth/19	[Ve Allâh]	[—]
Feth/20	[Şimdilik]	[Şimdi]
Feth/24	[O'dur]	[O odur]
Feth/25	[çekilebilselerdi]	[çekinebilselerdi]
Feth/27	[bildi]	[diledi]
Hucurât/14	[eksiklemez]	[eksilmez]
Hucurât/18	[görür]	[ğafûr]
Zâriyât/14	[istediğiniz]	[ettiğiniz]
Zâriyât/20	[îmân ehli]	[îqân ehli]
Zâriyât/25	[girdiler]	[geldiler]
Zâriyât/44	[bakınıp duruyorlardı]	[—]
Zâriyât/47	[vüs'a]	[vâsi]

MATBU NÜSHA İLE YAZMA NÜSHA ARASINDAKİ FARKLAR

<u>SÛRE ve ÂYET</u>	<u>MATBU NÜSHA</u>	<u>YAZMA NÜSHA</u>
Zâriyât/51	[bir açık]	[açık bir]
Zâriyât/54	[onlardan]	[bunlardan]
Tûr/18	[cahîm]	[cehennem]
Tûr/24	[Bırıl bırıl]	[Pırıl pırıl]
Tûr/28	[hakîkat]	[hakîkaten]
Tûr/43	[şirkinden]	[şerrinden]
Tûr/45	[çarpılacakları]	[çarpınacakları]
Tûr/47	[de]	[—]
Necm/4	[ancak]	[—]
Necm/5	[kuvveleri]	[kuvvetli]
Necm/16	[ki cennetu'l-me'vâ] onun yanında }	[—]
Necm/28	[tâbi oluyorlar]	[ittibâ ediyorlar]
Necm/35	[görüyor mu]	[güveniyor mu]
Necm/36	[haber mi]	[haber]
Necm/42	[gidilecek]	[gidecek]
Kamer/29	[çırptı]	[çarptı]
Kamer/37	[ve o'nun misâfir- lerinden kâm al- maya kalkıştılar] }	[—]
Kamer/50	[lemh-i basar]	[lemha-i basar]
Rahmân/24	[alem]	[âlem]
Rahmân/38	[Şimdi]	[—]
Rahmân/46	[makâmından]	[makâmında]
Rahmân/54	[Şimdi rabbinizin hangi eltâfına der- siniz yalan] }	[—]
Rahmân/66	[şadran]	[şadırvan]
Vâkı'a/24	[—]	[bir]
Vâkı'a/46	[cinâyete]	[cinâyette]
Vâkı'a/50	[lâ-büdd cem' olu- nacaklar; mîkâtına ma'lûm günün] }	[—]
Vâkı'a/56	[konuklukları]	[kovuldukları]
Vâkı'a/62	[Her hâlde ilk neş'e- ti biliyorsunuz, o hâlde düşünsenize] }	[—]
Vâkı'a/65	[çeviriverdik]	[çeviriverirdik]
Hadîd/2	[hem diriltir, hem öldürür] }	[—]
Hadîd/10	[infâk]	[—]
Hadîd/11	[—]	[bir]

MATBU NÜSHA İLE YAZMA NÜSHA ARASINDAKİ FARKLAR

<u>SÛRE ve ÂYET</u>	<u>MATBU NÜSHA</u>	<u>YAZMA NÜSHA</u>
Hadîd/14	[gözetiniz]	[—]
Hadîd/16	[gelmedi]	[geldi]
Hadîd/16	[dalmış]	[düşmüş]
Hadîd/21	[resûllerine]	[Resûlû'ne]
Hadîd/24	[emrederler]	[emreylerler]
Hadîd/24	[Her]	[Hem]
Hadîd/27	[rikkat]	[firkat]
Mücâdele/6	[saymış]	[yazmış]
Mücâdele/6	[—]	[ise]
Mücâdele/13	[Allâh]	[—]
Mücâdele/19	[hizbi]	[hizy]
Mücâdele/22	[hemşerileri]	[hemşehrîleri]
Haşr/9	[duymazlar]	[bulmazlar]
Haşr/9	[nefsinin hırsından korunursa]	{[nefsini hüsrândan korursa]}
Haşr/12	[yapılırsa]	[yaparlırsa]
Haşr/23	[melik]	[mâlik]
Mümteherine/4	[taptıklarınızdan]	[taptıklarımızdan]
Mümteherine/7	[getire]	[getirir]
Mümteherine/10	[mü'mineler]	[mü'minler]
Mümteherine/10	[mü'minelere]	[mü'minlere]
Mümteherine/10	[etmenizide de]	[etmenizi de]
Mümteherine/12	[mü'mineler]	[mü'minler]
Mümteherine/12	[bu]	[şu]
Mümteherine/12	[ediver]	[ediyor]
Saff/5	[Allâh'ın]	[Allâh]
Saff/6	[ve benden sonra gelecek bir resû- lün müjdecisi]	[—]
Saff/6	[apaçık]	[pek açık]
Saff/10	[mi]	[—]
Saff/14	[küfre gitti]	[küfretti]
Cum'â/3	[lâhık]	[ilhâk]
Cum'â/6	[yehûdî]	[yehûd]
Cum'â/10	[yeryüzünde]	[yeryüzüne]
Teğâbün/1	[O]	[—]
Teğâbün/4	[ve sizler her ne sır tutar ve her ne açık- larsanız hepsini bilir]	[—]
Teğâbün/12	[Resûlümüze]	[Resûlünüze]
Teğâbün/15	[mallarınız]	[belleriniz]

MATBU NÜSHA İLE YAZMA NÜSHA ARASINDAKİ FARKLAR

<u>SÛRE ve ÂYET</u>	<u>MATBU NÜSHA</u>	<u>YAZMA NÜSHA</u>
Talâk/1	[hudûduna]	[hudûdunu]
Tahrîm/3	[—]	[dedi]
Tahrîm/5	[seyyibler]	[seyyibeler]
Tahrîm/8	[o]	[bu]
Tahrîm/10	[O iki kadının ikisi- ne de denildi ki: “Girin ateşe giren- lerle berâber!”]	[—]
Kalem/10	[şunların]	[onların]
Kalem/13	[dakma]	[takma]
Kalem/15	[masalları]	[masalı]
Kalem/22	[—]	[kesiniz]
Kalem/22	[harsınıza]	[—]
Kalem/37	[onda]	[ondan]
Kalem/39	[üzerimizde]	[üzerinizde]
Kalem/40	[kefil]	[kâfil]
Kalem/42	[güçleri]	[gözleri]
Kalem/46	[cereme]	[cerime]
Kalem/49	[elbette o fezâya fenâ bir hâlde atı- lacaktı. Fakat rabbi]	[—]
Kalem/50	[buyurdu]	[buyurup]
Hâkka/5	[ediliverdiler]	[ediliverdi]
Hâkka/7	[bir de görürsün ki o kavmi o müddet zar- fında yıkılakalmışlar]	[—]
Hâkka/12	[kulaklar]	[kullar]
Hâkka/13	[o]	[ve]
Hâkka/40	[bir]	[—]
Me'âric/5	[bir]	[—]
Me'âric/11	[o günün azâbından]	[o gün azâbdan]
Me'âric/16	[soyan]	[saran]
Me'âric/17	[tersine]	[tepesine]
Me'âric/30	[bunda]	[bundan]
Me'âric/38	[mi]	[—]
Me'âric/43	[kabirlerden]	[—]
Nûh/12	[mallar]	[mallarla]
Nûh/15	[—]	[size]
Nûh/21	[arttırmayan]	[arttırmayan]
Nûh/28	[anama]	[—]
Cinn/1	[acâib]	[acîb]

MATBU NÜSHA İLE YAZMA NÜSHA ARASINDAKİ FARKLAR

<u>SÛRE ve ÂYET</u>	<u>MATBU NÜSHA</u>	<u>YAZMA NÜSHA</u>
Cinn/13	[istilâ olunmak]	[istilâyâ uğramak]
Cinn/24	[en]	[ne]
Cinn/28	[O]	[—]
Müzzemmil/18	[semâ]	[sonra]
Müddessir/11	[tem-tek]	[tam tek]
Müddessir/45	[dalar]	[batar]
Kıyâmet/6	[sorar]	[sonra]
Kıyâmet/23	[rabbine]	[rabb'lerine]
İnsân/1	[olmadı]	[değildi]
İnsân/22	[mükâfâtınızdı]	[mükâfâtınızdır]
Mürselât/12	[te'cil]	[ta'cil]
Nebe'/18	[fevcâ fevc]	[fevc fevc]
Nebe'/38	[kimseden]	[kimselerden]
Nebe'/40	[n'olaydı]	[n'olurdu]
Nâzi'ât/39	[cahîmdir]	[cehennemdir]
Tekvîr/15	[sinenlere]	[sînelere]
Tekvîr/19	[[Kur'ân]ı kerîm]	[[Kur'ân], kerîm]
Mutaffifin/11	[o dîn günü'nü } tekzîb edenlere] }	{ [—]
Mutaffifin/17	[denecek]	[dönecek]
Mutaffifin/24	[revnâkını]	[revkını]
Mutaffifin/28	[mukarrebûn onunla]	[mukerrebûn olanlar]
Mutaffifin/31	[zevk anarak]	[zevklenerek]
Burûc/3	[şâhide]	[şâhid]
Burûc/9	[mülkü]	[hükümü]
Burûc/11	[kurtuluştur]	[kurtuluş odur]
Beled/3	[vâlidle]	[vâlide]
Beled/7	[zannediyor]	[saniyor]
Beled/12	[yokuş]	[tepe]
Beled/17	[vasiyetleşenlerden]	[vasiyetleşenenlerden]
Leyl/7	[en]	[ey]
'Alak/2	['alaktan]	['alakadan]
Kadr/4	[rabb'lerinin]	[rabbinin]
Kadr/4	[emrden]	[emrinden]
Beyyine/7	[yara]	[hayr]
Beyyine/8	[olacaklar]	[kalacaklar]
'Âdiyât/7	[şâhididir]	[şâhididir]
'Âdiyât/9	[kabrdekiler]	[kabrlerdeki]
Kevser/2	[ve]	[—]
Kâfirûn/5	[tapıcılardan]	[tapıcı]

MATBU NÜSHA İLE YAZMA NÜSHA ARASINDAKİ FARKLAR

SÛRE ve ÂYET

Nasr/3

Tebbet/2

İhlâs/3

Felâk/4

MATBU NÜSHA

[hamdiyle]

[kazandığı]

[Doğurmadı]

[nefâsların]

YAZMA NÜSHA

[hamdile/hamd ile]

[kazancı]

[Doğmadı]

[nefeslerin/nefislerin]

ELMALILI M. HAMDİ YAZIR: HAYÂTI-ESERLERİ

Küçük Hamdi olarak da bilinen Muhammed Hamdi Yazır (d. 1878, ö. 27 Mayıs 1942), Osmanlı'nın son döneminde yetişen en önemli ilim adamlarındandır.

İlk ve orta tahsilini, doğum yeri olan Elmalı'da yaptı. 1895'te İstanbul'a gelerek Kayserili Mahmûd Hamdi Efendi'nin derslerini ta'kîb etti, dönemin diğer âlimlerinden de yararlanarak icâzet aldı. Kadı yetiştiren Mekteb-i Nuvvâb'ı bitirdi.

1905-1908 arasında Bayezid Câmii'nde dersler verdi. Bu vazîfeyi yürütürken 1906'da Meşihat Dâiresi Mektûbî Kalemi'ne ta'yîn olundu. Biryandan da Mekteb-i Nuvvâb, Mekteb-i Mülkiye, Medresetu'l-Vâizîn ve Medrese-i Süleymâniye'de dersler verdi; Meclis-i Maarif azalığında bulundu.

II. Meşrûtiyet'in ilânından (1908) sonra Antalya mebusu oldu, II. Abdulhamid'in azli için gereken fetvânın metnini yazdı.

1918'de Dâru'l-Hikmeti'l-İslâmiye üyeliğine, ertesi yıl da başkanlığına atandı. Dâmad Ferid Paşa'nın birinci ve ikinci kabinelerinde Evkaf Nâzırlığı yaptı. 1919'da Heyet-i A'yân üyeliğine getirildi. İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin ilm şûbesinde görev aldı.

Cumhuriyet'in ilânından sonra, Dâmad Ferid Paşa kabinelerinde görev aldığı için ğıyâben idâma mahkûm edildiyse de Ankara İstiklâl Mahkemesi'nde görülen da'vâda berat etti. İstanbul'a döndükten sonra, zamânını, -Diyânet İşleri Başkanlığı'nın kendisinden istediği- Kur'ân Tefsîri çalışmalarına ayırdı.

Son zamânlarda yazılmış en önemli Kur'ân Tefsîri *Hak Dîni Kur'ân Dili*, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın başyapıtıdır. Ayrıca, *İrşâdu'l-Ablâf fî-Abkâmi'l-Evkâfı* (1914) yazmış, Paul Janet'le Gabriel Seailles'in *Felsefe Târihi*'ni, geniş bir giriş ve notlar ilâvesiyle *Metâlib ve Mezâhib* (1925) adıyla Fransızca'dan Türkçe'ye çevirmiştir.

Ayrıca, *Beyânu'l-Hakk*, *Sırât-ı Mustakîm*, *Sebîlu'r-Reşâd* gibi dergilerde bir çok makâlesi yayımlanmıştır.

Bunlardan başka, Prens 'Abbâs Halîm Paşa'nın teşvîkiyle büyük çaplı bir hukûk kâmûsu hazırlamaya başlamışsa da tamâmlayamamıştır.

MUKADDİME¹

İlâhî! Hamdini sözüme sertâc [baş tâcî] ettim, zikrini kalbime mi'râc ettim, Kitâbını kendime minhâc [yolusûl] ettim. Ben yoktum var ettin, varlığından haberdâr ettin, aşkınla gönlümü bî-karâr ettin. İnâyetine sığındım kapına geldim, hidâyetine sığındım lütfuna geldim, kulluk edemedim affına geldim. Şaşırtma beni, doğruyu söylet, neş'eni² duyur, hakîkati öğret. Sen duyurmazsan ben duyamam,³ Sen söyletmezsen ben söyleyemem,⁴ Sen sevdirmezsen ben sevdiremem. Sevdire bize hep sevdiklerini, yerdire bize hep yerdiklerini, yâr et bize erdirdiklerini! Sevdin Habîbini kâinâta sevdirdin, sevdin de hil'at-i risâleti [risâlet kaftanını] giydirdin, makâm-ı İbrâhîm'den makâm-ı mahmûda erdirdin, server-i asfiyâ [hâlislerin/seçilmişlerin önderi] kıldın, hâtem-i enbiyâ [nebîlerin mührü/sonuncusu] kıldın, Muhammed Mustafâ kıldın. Salât u selâm, tahiyyât u ikrâm, her türlü ihtirâm o'na, o'nun âl u ashâb u etbâına⁵ [tâbî'lerine] yâ rabb!

Bu duyguları yaşayan bu cigay⁶ [fakîr], sâbık [eski] müderrislerden Elmalılı Hâfız Muhammed Hamdi, babası Nu'mân, babası Muhammed, babası Hacı⁷ Bekir, babası Hasan, babası Bedreddîn {Allâh onları ve mü'min-

¹ Bu *Mukaddimë*'yi, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın *Hak Dîni Kur'ân Dili* isimli Meâl-Tefsîri'nin giriş kısmından (I/7-32) kısaltmak sûretiyle aldık.

² Osmanlıca Yazma nüsha'da, *neş'eni* yerine *neşveni* yazılmıştır.

³ Osmanlıca Yazma nüsha'da burada, –Matbu nüsha'da bulunmayan– *Sen göstermezsen ben göremem*, *Sen bildirmezsen ben bilemem* ibâresi de vardır.

⁴ Osmanlıca Yazma nüsha'da, burada, –Matbu nüsha'da bulunmayan– *Sen istetmezsen ben isteyemem* ibâresi de bulunmaktadır.

⁵ Osmanlıca Yazma nüsha'da, *âl u ashâb u etbâına* yerine *bütün âl u ashâb u etbâına* yazılmıştır.

⁶ *Cigay*, –*Divân-ı Lügâti't-Türk*te– “zengin” demek olan *bay*'ın mukâbili *fakîr* demektir. “Kırk yıla dek bay [zengin], cigay-düz [fakîr] olur” denirmiş (Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, I/7).

Osmanlıca Yazma nüsha'da, *Bu duyguları yaşayan bu cigay* ibâresi yerine, *Emmâ ba'd*. *Bu bende-i nâ-tüvân* ibâresi yazılıdır.

⁷ Osmanlıca Yazma nüsha'da, *Hacı* kelimesi yoktur.

leri mağfîret etsin ve hepsini nebîler, sıddıklar, şehîdler ve sâlihler ile be-râber haşretsin).⁸

Gördüm ki, gecesi-gündüzü ardı ardına⁹ birbiriyle dövüşüp değişip giden¹⁰ şu fânî hayâtta¹¹ bâkî kalmak için bî-çâre beşeriyetin elinde hiç-bir tutamak¹² yok.

Gördüm ki, O'nun [Allâh'ın] yerle gök arasında mâzîden istikbâle [geçmişten geleceğe] doğru kaynaşan, coşan, coşup coşup çarpışan dal-gaları arasında her dem kendine çağırıp duran¹³ ebedî hayâtın nidâ-ı da'veti [da'vet nidâsı/çağrısı] çınlıyor, her dem Hakk, "Bana gel!" diye ça-ğırıyor.¹⁴ İnsân kulak kısıyor, duymak istemiyor, sanki kaçınmak¹⁵ için çırpınıyor,¹⁶ fakat çırpınıp çırpınıp âkıbete teslîm olmaktan başka ne ya-pıyor?! Hâlbuki sevmediğine teslîm olmakla, sevdiğine teslîm olmak ara-sında ne büyük fark vardır!

Demek ki insân için hakkı sevmek, hakka hizmet etmek, âkıbet [so-nunda/netîcede] cemâl-i hakka [hakkın güzelliğine/Hakk'ın cemâline] er-mekten büyük bir hazz-ı saadet yoktur. Lâkin zevk-i hakkı duymayan [hakkın zevkini hissetmeyen/anlamayan] hayâline mahkûm, tahkîki bil-meyen taklîde zebûndur. Allâh'ı bilmeyen dünyâyâ sarılır, dünyâyı bil-meyen hülyâyâ sarılır, hülyâyâ sarılan hakîkate darılır, yiğidi görmeyen ismine bayılır, dilberi görmeyen resmine bayılır, önünü görmeyen so-

⁸ Meâl-Tefsîr'in orijinalinde, –parantez içinde tercümesini verdiğimiz bu ifâde-nin aslı olan– *والصديقين والشهداء واصالحين غفر الله لهم وللمؤمنين ووحشهم مع النبيين* ibâ-resi bulunmaktadır.

⁹ Osmanlıca Yazma nüsha'da, *ardı ardına* yerine –aynı ma'nâyâ gelen– *müte-vâliyen* kelimesi bulunmaktadır.

¹⁰ Osmanlıca Yazma nüsha'da, *giden* yerine *duran* yazılmıştır.

¹¹ Osmanlıca Yazma nüsha'da, *hayâtta* kelimesi yerine *hayâtın ne zevkinde, ne âlâmında [elemlerinde]* ibâresi bulunmaktadır.

¹² Osmanlıca Yazma nüsha'da, *tutamak* yerine *sened* yazılmıştır.

¹³ Osmanlıca Yazma nüsha'da, *kendine çağırıp duran* ifâdesi yerine *kendine doğru çağırmakta bulunan* ibâresi yer almaktadır.

¹⁴ Osmanlıca Yazma nüsha'da, *çağırıyor* yerine *da'vet ediyor* yazılmıştır.

¹⁵ Osmanlıca Yazma nüsha'da, *kaçınmak* yerine *kaçmak* yazılmıştır.

¹⁶ Osmanlıca Yazma nüsha'da, *çırpınıyor* yerine *çırpınıyor çırpınıyor* yazılmış-tır.

nunda ayılır, qânûnu¹⁷ [yasayı, nizâmı, kâideyi-kuralı] tanımayan kânûn'-da¹⁸ [ateşte/cehennemde] ayılır, kitâbı tanımayan hesâbda uyanır,¹⁹ Kur'-ân'ı anlamayan da tercümesine dolanır.²⁰

Bundan dolayı, memleketimizde *Kur'ân-ı Kerîm Tercümesi* nâmıyla şöyle-böyle²¹ ba'zı²² neşriyât görüldü, öyle ki içlerinde, aslından değil de yabancı²³ tercümanlardan tercüme edilenler bulundu.²⁴ Gerçi²⁵ bunu yapanların maksadları(nın) ne olduğunu Allâh bilir, şu kadar ki zâhire²⁶ nazaran en büyük sâik, –hissedilen bir ihtiyacı vesîle edinerek– ba'zı kitâbçıların ticâret sevdisına düşmüş olmaları görülüyor. Bu da, bilerek-bilmeyerek ...*Hem kendilerini ifnâ [belâk] etmek için, hem dînlerini berbâd edip şaşır(t)mak için...* (En'âm/137) vâdisinde yürümek oluyordu. Buna karşı Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Diyânet İşleri Riyâseti'ne²⁷ bir vazîfe tahmîl edilmişti [yüklenmişti]. Bunun üzerine bir teveccüh eseri²⁸ olarak benden bir *Tefsîr* ve *Tercüme* yazmam istendi. Ben evvel-emirde i'tizâr²⁹ ettim; çünkü Kur'ân-ı Kerîm'in hiçbir lisâna hakkıyla tercüme (edilme)si(nin) mümkün olmadığını bilmezlerden değildim. Fakat iktizâ-yı hâle binâen³⁰ mümkün olduğu kadar bir *Tefsîr* yazmaya ça-

17 Osmanlıca Yazma nüsha'da, *qânûnu* yerine *qânûn* yazılmıştır.

18 *Qânûn* kelimesinin *qaf* [ق] ile, *kânûn* kelimesinin ise *kef* [ك] ile yazıldığına dikkat edilmelidir. قانون [*qânûn*] kelimesi, “nizâm, kâide, kural, yasa”; كانون [*kânûn*] kelimesi ise, “ocak/ateş yanan yer, soba, mangal” anlamına gelir. Bu sebeble Meâl ve notlarda hep *qânûn* şeklinde yazdık.

19 Osmanlıca Yazma nüsha'da, *uyanır* yerine *ayılır* yazılmıştır.

20 Osmanlıca Yazma nüsha'da, *tercümesine dolanır* yerine *tercümesinden ayılır* yazılmıştır.

21 Osmanlıca Yazma nüsha'da, *şöyle-böyle* ibâresi yoktur.

22 Osmanlıca Yazma nüsha'da, *ba'zı* yerine *bir takım* yazılmıştır.

23 Osmanlıca Yazma nüsha'da, *yabancı* kelimesi yoktur.

24 Osmanlıca Yazma nüsha'da, *bulundu* yerine *var* yazılmıştır.

25 Osmanlıca Yazma nüsha'da, *gerçi* kelimesi yoktur.

26 Osmanlıca Yazma nüsha'da, *zâhire* yerine *zâbir-i bâle* yazılmıştır.

27 Osmanlıca Yazma nüsha'da, *riyâsetine* yerine *makâmına* yazılmıştır.

28 Osmanlıca Yazma nüsha'da, *teveccüh eseri* yerine *eser-i teveccüh* yazılmıştır.

29 *i'tizâr etmek*: Kusurunu, eksikliğini bilerek özür beyân etmek, kusurunu beyân ederek aff istemek.

30 *İktizâ-yı bâle binâen*: Durum öyle gerektirdiği için.

lišmam³¹ ve buna hulâsa olarak bir³² Meâl dercetmem için ısrâr edildi. Bunu³³ reddetmek yaraşmazdı. Bilakis, *Vaktiyle Allâh kendilerine Kitâb'ın verildiği kimselerin şöyle mîsâkını [taabbüdüni] aldı: Onu insânlara mutlaka anlatacağımız [beyân edeceksiniz/bildireceksiniz/ilan edeceksiniz] ve onu ketmetmeyeceksiniz [gizlemeyeceksiniz]*!³⁴ (Âl-i 'İmrân/187) medlûlünce [delâleti gereği], bu bir vazîfeydi; kalemim kırılmış, mürekkekim tükenmişken³⁵ avn-i Hudâ'ya [Allâh'ın yardımına] sığınarak ve vesîle-i rahmet ü mağfiret olmasını ümîd ederek Tefsîr'e³⁶ başladım, sonra³⁷ *mefbûm* tarzında bir *Meâl* yazmaya ibtidâr eyledim.³⁸ Hemen Cenâb-ı Hakk rızâsına karîn [yakın/nâil] ve hüsn-i hitâm [güzel son] ile mazhâr-ı tahsîn [şereflendirip beğeniyle kabûl] buyursun. Âmîn.³⁹

Kur'ân-ı Kerîm'in tercümesi(nin) mümkün olup olamayacağı hakkında, biraz sonra Fâtîha'nın âyetlerini sayarken Fâsıla bahsinde bir ifâde

31 Osmanlıca Yazma nüsha'da, *yazmaya çalışmam* yerine *yazmam* şeklinde yazılmıştır.

32 Osmanlıca Yazma nüsha'da, *bir* yerine *bir de* yazılmıştır.

33 Osmanlıca Yazma nüsha'da, *bunu* yerine *bunu ise* yazılmıştır.

34 Eserin aslında, *Vaktiyle Allâh kendilerine kitâb'ın verildiği kimselerin şöyle mîsâkını [taabbüdüni] aldı: Onu insânlara mutlaka beyân edeceksiniz [bildireceksiniz/i'lân edeceksiniz] ve onu ketmetmeyeceksiniz* ibâresi yerine, ibârenin 'Arab harfleriyle yazılmış-dizilmiş orijinali bulunmaktadır. Ancak Matbu nüsha'da *le-tubeyyinennebu li'n-nâsi* şeklinde bir kısmı dizilmiş iken, Osmanlıca Yazma nüsha'da *ve iz abaza'llâbu mîsâqallezîne ütu'l-kitâbe le-tubeyyinennebu li'n-nâsi ve lâ tektumûneh* şeklinde tamâmı yazılmıştır.

35 Osmanlıca Yazma nüsha'da, *tükenmişken* yerine *tükenmiş olduğu hâlde* yazılmıştır.

36 Osmanlıca Yazma nüsha'da, *Tefsîr'e* yerine *evvelâ Tefsîr'e* şeklinde yazılmıştır.

37 Osmanlıca Yazma nüsha'da, *sonra* yerine *sonra da* yazılmıştır.

38 *İbtidâr eylemek*: Bir işe hızla girişmek.

39 Tefsîr'in, Sûre-i Furkân'a kadar geldiği sırada idi ki, Meâl'in tahrîrini deruhte etmiştim. Arzû ederdim ki bitmeden tab' olunmasın (Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, 1/9).

Bu dibnot, Osmanlıca Yazma nüsha'da şöyledir: *Tefsîr, Sûre-i Furkân'a geldikten sonra idi ki, Meâl'in tabririni derubte etmiştim. Arzu ederdim ki bitmeden tab'a [baskıya] verilmesin. Lâkin hitâma [sona] ermeden basılmasında isti'câl [acele] edildi.*

gelecek ve⁴⁰ Sûre-i Bakara'da, Âl-i 'İmrân'da, Hûd'da, bahusûs İbrâhîm'de⁴¹ ve münâsebet geldikçe daha diğer yerlerde de⁴² îzâhat verilecek⁴³ ise de, burada da *tercüme*, *tefsîr*, *te'vîl* kelimeleri üzerinde ta'rif ve teşrih tarzında ba'zı îzâhatla Kur'ân'ın isimlerini ve isimlerinin ma'nâlarını beyân ile başlamak münâsib olacaktır.⁴⁴ Şöyle ki:

Tercüme, “bir kelâmın ma'nâsını, diğer bir lisânda dengi bir ta'bîrle aynen ifâde etmek”tir. Tercüme, aslın ma'nâsına tamâmen mutâbık olmak için sarâhatte-delâlette, icmâlde-tafsilde, umûmda-husûsta, itlâktakâyîdde, kuvvette-isâbette, hüsn-i edâda, uslûb-ı beyânda... hâsıl⁴⁵ ilmde, san'atta⁴⁶ asıldaki ifâdeye müsâvî [eşit/denk] olmak iktizâ eder. Yoksa tam bir tercüme değil, eksik bir anlatış olmuş olur.⁴⁷ Hâlbuki, muhtelif lisânlar beyninde [diller arasında] hutut-ı müstereke [müsterek hatlar] ne kadar çok olursa olsun, her birini diğerinden ayıran birçok husûsiyetler de vardır.

Onun için lisânî husûsiyeti olmayıp sırf akıl ve mantığa hitâb eden kuru ve fennî [bilimsel] eserlerin, kâbiliyyet-i ilmiyesi terakkî etmiş olan lisânlara hakıyla tercüme (edilme)si(nin) kâbil olduğu (husûsu)nda söz yoksa da; hem akla, hem kalbe yâhûd yalnız zevk ve hissiyâta hitâb eden ve lisân nokta-i nazarından edebî kıymeti ve zevk-i san'atı hâiz bu-

40 Osmanlıca Yazma nüsha'da, *bir ifâde gelecek ve* ibâresi yoktur.

41 Osmanlıca Yazma nüsha'da, *Sûre-i Bakara'da, Âl-i 'İmrân'da, Hûd'da, babusûs İbrâhîm'de* yerine *Sûre-i Bakara'da ve Âl-i 'İmrân'da, Hûd'da, İbrâhîm'de* yazılmıştır.

42 Osmanlıca Yazma nüsha'da, *diğer yerlerde de* yerine *diğerlerinde* yazılmıştır.

43 Osmanlıca Yazma nüsha'da, *verilecek* yerine *gelecek* yazılmıştır.

44 Matbu nüsha'daki, “*Tercüme*”, “*tefsîr*”, “*te'vîl*” kelimeleri üzerinde ta'rif ve teşrih tarzında ba'zı izâhatla Kur'ân'ın isimlerini ve isimlerinin ma'nâlarını beyân ile başlamak münâsib olacaktır ifâdesi yerine, Osmanlıca Yazma nüsha'da şöyle yazılmıştır: *Ona dâir bir ifâde ve Kur'ân'ın isimleriyle “tefsîr” ve “te'vîl”e müteallık ba'zı ta'rifât ile söze başlamak münâsib görülmüştür.*

45 Osmanlıca Yazma nüsha'da, *isâbette, hüsn-i edâda, uslûb-ı beyânda... hâsıl* yerine *isâbette... hâsıl hüsn-i edâda, uslûb-ı beyânda* yazılmıştır.

46 Osmanlıca Yazma nüsha'da, *san'atta* yerine *san'at ve belâğatta da* yazılmıştır.

47 Osmanlıca Yazma nüsha'da, *Yoksa tam bir tercüme değil, eksik bir anlatış olmuş olur* cümlesi yoktur.

lunan canlı ve bedîî eserlerin tercümelerinde muvaffakiyyet görüldüğü nâdirdir. Bunları tanzîr etmek, tercüme etmekten daha kolay gelir. En basit bir misâl olarak⁴⁸ Türkçe'mizin şu beytini alalım:

Geh gözde geh gönülde hadengin mekân tutar
Her kanda olsa kanlıyı elbette kan tutar.

Şübhe yok ki, bu mazmûnda [ma'nâda] buna benzer ve belki daha güzel nazîreler söylenmiştir. Lâkin bu beyit, aynı letâfetle acaba başka bir lisâna tercüme edilebilir mi?! Hattâ şimdiki lehçemizle, *Her nerde olsa kanlıyı elbette kan tutar* denilse, mısraın bir cinâsı⁴⁹ ve telmîhi acaba⁵⁰ zâyi' edilmiş olmaz mı?! Böyle, her nerede olursa olsun kanlıyı iki kan arasında yakalayıp tutturmak hissini verecek mütecânis⁵¹ üç kelimeyi cem' edip [toplayıp/bir araya getirip] bir mısraa dercedivermek kaç lisân-da mümkün olabilir?!

Meşhûr Türk şâiri Fuzûlî merhûm, güzel sözleri yanlış yazı ile berbâd edenlere beddu'â ederek, *Dîvân*'ının dibâcesinde evvelâ şu 'Arabî kıt'ayı söylemiştir:

Tebbet yedâ kâtibin levlâhu mâ-haribet
Ma'mûratun ussiset bi'l-'ilmi ve'l-edeb
Erdâ mine'l-hamri fi-ifsâdi nushatihî
Testazhıru'l-'ayb'e tağyîran mine'l-'ineb.

Bunun nesren meâli şu oluyor:

Elleri kurusun ol kâtibin ki o olmasa idi, ilm u edeb ile te'sîs edilen hiçbir ma'mûre harâb olmazdı. Nüshasını ifsâd etmekte şarâb-dan daha kötüdür. عنب / ('meb)den⁵² bir tağyîr yaparak ortaya عيب { 'ayb}⁵² çıkarmak ister.

48 Osmanlıca Yazma nüsha'da, *olarak* kelimesi yoktur.

49 Osmanlıca Yazma nüsha'da, *cinâsı* yerine *cinâs* yazılmıştır.

50 Osmanlıca Yazma nüsha'da, *acaba* kelimesi yoktur.

51 Matbu nüsha'da, *mütecânis* yerine *mütecânisi* şeklinde tashîhli dizilmiştir.

52 Osmanlıca yazıma göre, عنب ['meb] kelimesindeki ñ [nun] harfinin, üstte ol-ması gereken noktası, alta çift nokta olarak yazıldığında, عنب ['meb=üzüm] kelimesi, عيب ['ayb=ayıp/ayıp] kelimesine dönüşür.

Görülüyor ki bu meâl, *harfiyyen tercüme* gibi görüldüğü hâlde, aslının dengi olamıyor. Âhenk-i nazmı olmadığı için, –aslı gibi– makâmına göre bir mesel^{53a} hâlinde îrâd olunabilmekten [söylenebilmekten] uzaktır. Onun için, Fuzûlî bunu kendisi Türkçe'ye şu sûretle tercüme etmiş ve güzel bir yâdigâr bırakmıştır:

Kalem olsun eli ol kâtibi bed-tahrîrin
 Ki fesâd-ı rakamı sûr'umuzu^{53b} şûr^{53c} eyler
 Gâh bir harf sukûtiyle kılar نادر/[nâdir]i نار {nâr}⁵⁴
 Gâh bir nokta kusûriyle كوز/[göz]ü كور {kôr}⁵⁵ eyler.

İşte bu kıt'a, evvelki kıt'a mazmûnunun aynı değil, lâkin dengi bir ta'bîrle ifâdesidir. Ve binâenaleyh [dolayısıyla] edebî bir tercümedir. Asıl mazmûn itibârıyla kıymet-i edebiyeye onun yerine konabilir. Evvelkinden bıraktığı cihetleri diğer cihetten itmâm eylemiştir [tamâmlamıştır]. *'mebî* [üzümü] *'ayb* [ayıb/ayıp] yapmakla *sûr'u* [düğün'ü] *şûr* [gavga, gü-rültü], *nâdir'i* *nâr* [ateş], *göz'ü* *kôr* etmek,⁵⁶ hepsi aynı ifsâd u tağyîr [boz-mak ve değiştirmek] mefhûmunun misâlleridir. Bununla berâber, *harfiyyen* değil, *tanzîren* bir tercümedir ve tanzîr olduğu içindir ki denk bir tercüme olabilmıştır. Edebî⁵⁷ eserlerin tercümesi için de⁵⁸ bundan başka yol⁵⁹ yoktur. Lâkin böyle edebî mâhiyette belîğ bir eser, şiiirden ibâret olmayıp aynı zamânda ilmî, hukûkî ve sâir bir sûretle hükmü dahî hâvî bulunursa, o vakit bu yolda bir tercüme, tercüme değil, tahrîf olur. Nitekim evvelki kıt'ada asıl maksûd, şarâbın haddini beyân etmek veyâ üzü-mü bozup şarâb yapmanın şer'an cezâsını anlatmak olsaydı, *göz'ü* *kôr* et-

^{53a} Osmanlıca Yazma nüsha'da, *mesel* yerine *darb-ı mesel* yazılmıştır.

^{53b} *Sûr*: Dügün.

^{53c} *Şûr*: Gavga, gürlütü.

⁵⁴ Osmanlıca yazıma göre, نادر [nâdir] kelimesindeki د [dal] harfi kaldırıldığında, نادر [nâdir] kelimesi, نار [nâr=ateş] kelimesine dönüşür.

⁵⁵ Osmanlıca yazıma göre, كوز [göz] kelimesindeki ز [ze] harfinin noktası kaldırıldığında, كوز [göz] kelimesi, كور [kôr] kelimesine dönüşür.

⁵⁶ Osmanlıca Yazma nüsha'da, *etmek* diye doğru yazılan bu kelime, Matbu nüsha'da *etmk* şeklinde tashihli dizilmiştir.

⁵⁷ Osmanlıca Yazma nüsha'da, *edebî* yerine *ve edebî* yazılmıştır.

⁵⁸ Osmanlıca Yazma nüsha'da, *de* kelimesi yoktur.

⁵⁹ Osmanlıca Yazma nüsha'da, *yol* yerine *yol da* yazılmıştır.

mek cinâyeti, onun hiçbir zamân tercümesi olamazdı. Çünkü vesîka-i hükmiyye mâhiyetinde bulunan kelâmın, qânûn/[kânûn]ların, mukâvelelerin, muâhadelerin, vazîfeleri ta'yîn eden emirlerin, nehiyelerin çerçeveleri nasslarıdır. Onun için hukûkî bir mukâvele veyâ muâhadenin hükmünde, ancak resmî metni müteber olur; tercümesi, olsa olsa anlamak için bir vesîle olabilir, bir vesîka-i hukûkiyye⁶⁰ teşkil etmez.

Bir de herhangi lisânda olursa olsun bir kelâm, vâki'deki en basit bir hakîkati haber verirken,⁶¹ yerine göre muhtelif tarzlarda ifâde eder. Meselâ, Zeyd kıyâm etmiş [kalkmış], bu bir hâdise olmuştur. Bunu anlatmak için 'Arabca'da birtakım husûsiyyetler vardır: Evvelâ, kıyâma [kalkışa/kalkmaya] ehemmiyyet vererek anlatacağı zamân *Qâme zeydun* der, Zeyd'e ehemmiyyet vererek anlatacağı zamân *Zeydun qâme* der. Bir mütereddide karşı tahkîk mevki'inde anlatacağı zamân *Qad qâme zeydun yâhûd İinne zeyden qâme* der. Bir münkîre karşı anlatacağı zamân da, –inkârın derecesine göre– *İinne zeyden qad qâme yâhûd İinne zeyden le-qâme*⁶² *yâhûd İinne zeyden le-qad qâme yâhûd Vallâbi inne zeyden qâme yâhûd Vallâbi inne zeyden le-qâme yâhûd Vallâbi inne zeyden le-qad qâme* der. İlh.

Bu farkları, şerh [îzâh] ve tefsîr etmeksizin aynen her lisânda göstermek kâbil [mümkün] olmaz. Asıl vak'a ifâde edilirse de, sözün lâ-akal [en azından] nezâketi kaybolur ve⁶³ bundan da ma'kûs [ters-uğursuz] netîceler tahaddüs [zuhûr] edebilir. Meselâ, tercüme-yi okuyan, hoşlanacağı bir noktada ürker, ürkeceğı bir noktada hoşlanacak olur; sulh olacağı yerde i'lân-ı harbe, harbedeceğı yerde musâlehaya [sulh/barış yapmaya] kalkışır ve o vakit –Fuzûlî'nin dediğı gibi– *sûr* “şûr”, *nâdir* “nâr”, *göz* “kör” olur ve öyle mütercimlere *eli kurusun* denir. Hâlbuki Kur'ân'ın pek çok ulûm [ilimler] u ma'rife ve ahkâm [hükmler] u hikmete müteallık maksûd-i aslî olan me'ânîsinden maada [ma'nâsından başka], bir de nazmının ehemmiyyet-i bedi'iyyesi vardır. Hem Kur'ân'a, “Kur'ân” isminin verilmesi, bilhassa nazmı itibâriyledir. Zîrâ kırâ'at olunan [okunan/tilâvet edilen] ev-

60 Osmanlıca Yazma nüsha'da, *bukûkiyye* yerine *bükmiyye* yazılmıştır.

61 Osmanlıca Yazma nüsha'da, *verirken* yerine *verirken bile* yazılmıştır.

62 Osmanlıca Yazma nüsha'da, *le-qâme* yerine *le-qâime* yazılmıştır.

63 Osmanlıca Yazma nüsha'da, *ve* kelimesi yoktur.

velen ve bizzât ma'nâ değil, ma'nâsını en belîğ sûrette ifâde eden nazmdır. Ve bundan dolaydır ki, *Kur'ân* 'Arabî'dir: *Biz onu bir kur'ân [bitâbe] olmak üzere 'Arabî [dil ve kültür itibâriyle 'Arab'a bâss] olarak indirdik* (Yûsuf/2) buyurulmuştur. "Şu 'Arabca'dır", "Şu Türkçe'dir" denilen ise elfaz/[lafzlar]dır. Çünkü ma'nânın bir lisâna ihtisâsı yoktur. Ma'nâsı⁶⁴ i'tibâriyle *Kur'ân*, daha ziyâde⁶⁵ *Furkân*,⁶⁶ *Hudâ*, *Nûr*, *Rûb* gibi diğer isimlerle tesmiye edilmiş/[isimlendirilmiş]tir ve bunlar, 'Arabî olmakla tavsîf olunmamıştır. *el-Kitâb* ve *Kitâb-ı Mübîn* isimleri de hem nazm, hem ma'nâ i'tibâriyledir. Nitekim, ...Öz 'Arabca bir kur'ân [bitâbe] olmak üzere âyetleri ayırılmış bir kitâb... (Fussilet/3) buyurulmuştur. Bunda, fazla olarak bir de yazılması haysiyetine işâret vardır. Bu cihetle *Kur'ân*'ın yazısında⁶⁷ da bir husûsiyeti gözetilegelmiştir. Sonra *Kur'ân*'ın bir ismi de *Hükm*'dür. Bu da hem nazm, hem ma'nâ i'tibâriyledir; onun için *Sûre-i Hûd*'da,⁶⁸ (*İşte Biz o Kur'ân'ı*) 'Arabîyyen hâkim [bir hükm] olmak üzere (indirdik)... (Ra'd/37) buyurulmuştur. Çünkü *Kur'ân*'dan ahkâm istinbâtında [hükmler çıkarmada] nazmının da ma'nâsı gibi bir ehemmiyet-i mahsûsası [ayrı bir önemi] vardır. Bilhassa *Kur'ân*, *Hükm*, *Kitâb* isimlerinde 'Arabî vasfı(nın) tasrîh edilmesi, bu üç isimde nazmın ehemmiyetini isbât eder. *Kur'ân*'ın 'Arabî olarak indirildiği mansûs [nass ile sâbit] olduğu için, *Tenzîl* isminin de hem ma'nâ, hem nazm i'tibâriyle olduğunda şübhe kalmaz. *ez-Zikr* de böyledir.⁶⁹ Bütün bu isimlerin içinde ise en mümtâz ism-i hâss, *Kur'ân* ismidir ki, kırâ'at ve tilâvet bunun hükm-i hâssıdır. "Kur'ân metlûv'dur" denilmesi de bunun içindir ve bu 'Arabî'dir. Şübhesiz 'Arabî olan da nazmdır.⁷⁰ İşte bu 'Arabî nazmın diğer bir lisânda muâdilini [dengini] yapmak mümkün olsaydı, *Kur'ân* tercüme edilmiş olurdu; yalnız o tercüme, 'Arabî olmayacağı için "Kur'ân olmaz" da, "Kur'ân'ın tercümesi olur"du.

64 Osmanlıca Yazma nüsha'da, *ma'nâsı* yerine *ma'nâ* yazılmıştır.

65 Osmanlıca Yazma nüsha'da, *daha ziyâde* ibâresi yoktur.

66 Osmanlıca Yazma nüsha'da, *furkân* kelimesinden sonra, *zikr* kelimesi de bulunmaktadır.

67 Osmanlıca Yazma nüsha'da, *yazısında* yerine *yazısının* yazılmıştır.

68 *Sûre-i Ra'd*'da olmalıdır.

69 Osmanlıca Yazma nüsha'da, *ez-Zikr de böyledir* cümlesi yoktur.

70 Osmanlıca Yazma nüsha'da, *nazmdır* yerine *nazmıdır* yazılmıştır.

Lâkin nazm-ı Kur'ân [Kur'ân'ın nazmı] nasıl bir nazıdır? Herkesin bildiği harflerin, seslerin en güzellerinden, yerine göre en güzel nağmelerinden, bütün 'Arab'ın bildiği ve dolayısıyla bütün insânların anlayabileceği kelimelerin en güzellerinden seçilerek, Allâh'tan başka kimsenin⁷¹ yapamayacağı canlı bir nesc⁷² ile dizilip dokunmuş; lafz ma'nânın, ma'nâ lafzın âyinesi hâlinde nâ-mütenâhî [sonsuz] iltimaat-ı beyân⁷³ ile parlatılmış, *Haydi bunun Allâh'tan indirildiğinde şübbeniz varsa, Allâh'tan başka bütün güvendiklerinizi çağırarak ve hattâ ins(ânlar) ve cinn(ler) bir araya gelerek bunun, hattâ bir sûresinin mislini yapın, fakat imkânı yok yapamazsınız* (bkz. İsrâ/88 ve Bakara/23-24) diye bütün cihâna meydan okuyan gâyet basit bir teklîf ve gâibden kat'î bir ihbâr ile sâha-i şuhûda gelmiş, her âyeti bir sehl-i mümtenî⁷⁴ olan öyle *i'câzkâr*⁷⁵ nazıdır ki, hiç 'Arabî⁷⁶ bilmeyen bir kimseye bile okunduğu zamân tatlı ve güzel bir kelâm olduğunu duyurur [hissettirir]. Biraz 'Arabca bilen bir kimse, bir âyeti işittiği zamân derhal bir ma'nâ anlar ve⁷⁷ anladım zanneder; ben de söyleyivereceğim gibi tevehhüm eder [vehme kapılır]; bir de bakar ki anlamamıştır. Çünkü nazımın her noktasından birçok ma'nâlar fıskırmaya başlar. Taklîdine özendikçe yükselir, derinleşir,⁷⁸ ölçüsü-mikyâsı bulunamaz. Âyetten âyete terkîbine geçildikçe zevki⁷⁹ tezâuf eder [kat kat artar], sırr-ı hayât gibi nâ-mütenâhiye [sonsuz] giden esrârının ihâtası [kuşatılması] beşerî kudretin fevkin/[üstün]de kalır. Eğer öyle olmasaydı bu basit teklîfe karşı paralar sarfederek, silâhlar çekerek, ordular toplayarak asırlardan beri Kur'ân'ı kaldırmak için harbedip duran münkir beşeriyet bu zahmetleri çekecek yerde, onun bir nazîrini [ben-

71 Osmanlıca Yazma nüsha'da, *kimsenin* yerine *biç kimsenin* yazılmıştır.

72 *Nesc*: Örgü, doku.

73 *İltimaat-ı beyân*: Parlak beyânlar.

74 *Sehl-i mümtenî*: Hem kolay, hem güç ma'nâsına bir tâbirdir. Kolay ve sâde görüldüğü hâlde, bulunup söylenmesi, benzeri yapılması güç, taklidi imkânsız olan demektir.

75 *İ'câz*: Acze düşürmek, âciz bırakmak, şaşırtmak. Söz itibâriyle, benzerini yapmada herkesi acze düşürmek.

76 Osmanlıca Yazma nüsha'da, *Arabî* yerine *Arabça* yazılmıştır.

77 Osmanlıca Yazma nüsha'da, *ve* kelimesi yoktur.

78 Osmanlıca Yazma nüsha'da, *derinleşir* kelimesi yoktur.

79 Osmanlıca Yazma nüsha'da, *zevki* yerine *zevk* yazılmıştır.

zerini] yapıvermez miydi?! Fakat yapamamıştır ve yapamaz; Kur'ân'ın verdiği haberleri kimse yalancı⁸⁰ çıkaramaz.

Ne kadar yüksek olursa olsun haysiyet-i edebiyeye kazanmış herhangi bir şahsiyetin uslûb-ı ifâdesi, meşk edile edile az-çok taklîd ve tanzîr olunmuş⁸¹ [ma'nâ ve şekil i'tibâriyle benzeri yapılmış] iken, Kur'ân'ın nü-zûlü ânından beri bütün udebâ [edîbler] ve buleğâ-yı 'Arab [beliğ söz söyleyen 'Arablar], belâğat-ı Kur'ân'ı, lisânına numûne ittihâz etmiş [örnek edinmiş] ve bu sâyede 'Arab, lisân ve edebiyât nokta-i nazarından yükselmiş olduğu hâlde, nazm-ı Kur'ân'ı taklîd ve tanzîre yanaşabilen kimse zuhûr etmemiştir [çıkamamıştır]. O hâlde, kendi lisânında bile taklîd ve tanzîri [ma'nâ ve şekil i'tibâriyle benzerini yapmak] kâbil olamamış olan Kur'ân'ın nazm ve uslûbunu diğer bir lisânda taklîd veyâ tanzîr etmek [ma'nâ ve şekil i'tibâriyle benzerini yapmak] elbette mümkün olmaz; olamayınca da *aynen tercüme edilemeyeceğ*⁸² gibi, *tanzîr*⁸³ *sûretiyle hiç tercüme edilemez*. Çünkü tanzîr edilemedikten [ma'nâ ve şekil i'tibâriyle benzeri yapılamadıktan] başka, ilmî haysiyetinden *tagyîr* ve *tabrif* de edilmiş, Kur'ân'da olmayan şeyler Kur'ân'a katılmış olur.

Gerçi Kur'ân'da ma'nâsı bulunmayacak hiçbir⁸⁴ kelime yoktur. Fakat ma'nâsı pek derin olan kelimeler bulunduğu gibi, bir kelime etrâfında birçok ma'nâların tezâhum ettiği [toplandığı] ve ba'zı ifâdelerin⁸⁵ hepsi de sahîh olmak üzere müteaddid vecihlerin, ihtimâllerin ictimâ ettiği [bir araya geldiği] yerler de çoktur, ki bunlar tefsîr ve te'vîle tevakkuf eder ve ba'zılarını doğrudan doğruya⁸⁶ tercüme (etmek) mümkün olsa bile, hepsini bütün vücûhu [yönleri] ile tercüme sığdırmak mümkün olmaz.

80 Osmanlıca Yazma nüsha'da, *yalancı* yerine *yalan* yazılmıştır.

81 Osmanlıca Yazma nüsha'da, *olunmuş* yerine *edilmiş* yazılıdır.

82 Osmanlıca Yazma nüsha'da, *edilemeyeceği* yerine *edilemediği* yazılmıştır.

83 *Tanzîr*: Benzetmek. Bir manzûmenin, anlamca, şekilce benzerini meydâna getirmek.

84 Osmanlıca Yazma nüsha'da, *gerçi Kur'ân'da ma'nâsı bulunmayan hiçbir* ibâresi yerine, *Bir de şu noktaları tasrîb etmeliyiz: Gerçi Kur'ân'da ma'nâsız* şeklinde yazılmıştır.

85 Osmanlıca Yazma nüsha'da, *ifâdelerin* yerine *ifâdelerde* yazılmıştır.

86 Osmanlıca Yazma nüsha'da, *doğrudan doğruya* yerine *doğrudan doğru* yazılmıştır.

Bunları aynen almak veyâ ma'nâyı edebîsi fedâ edilerek te'vîl ve tefsîr tarzında ifâde etmek lâzım gelir ve bu cihetten Kur'ân'ı anlamakta, yalnız dirâyet-i lisâniyye kâfi gelmez, sâhibinden rivâyete veyâ hâdisâtun inkişâfına tevakkuf eder. Onun için ba'zan bir hâdisi karşısında Kur'ân'ın âyetlerinden o vakte kadar hissetmediğiniz bir ma'nâ anlarsınız ve o ânda o âyet o hâdisi için nâzil olmuş sanırsınız ki bu da ğarâib-i Kur'ân'dandır [Kur'ân'ın hayret verici/şaşırtıcı özelliklerindedir]. Tercümede bunlar ihâta edilemeyeceğinden zâyi olur. Bu cümleden olmak üzere Sûre-i Âl-i 'İmrân'ın baş tarafında geleceği vechile âyetlerin bir *muhkemâtı*, bir de *müteşâbihâtı* vardır. Bir âyette hem muhkem, hem müteşâbih cihetlerin ictimâi [bir araya geldiği/toplandığı] da bulunur. Müteşâbihât ise, *Hâlbuki onun te'vîlini ancak Allâh bilir* (Âl-i 'İmrân/7) olduğundan bunda, tercüme ta'yîn edilemeyeceği gibi, tefsîr ve te'vîl de ta'yîn edilemez ve binâenaleyh bunlar için bir meâl de gösterilemez. Olsa olsa aynı lafzların muhâfazasıyla, duyulabildiği [hissedilebildiği] kadar mübhem bir mefhûma işâret olunabilir ki bu nokta çok tehlikelidir. Onun için, *Meâl* tâbirimiz bile mahzûrdan sâlim denemez.

Şimdi insâfla düşünelim. Bu şerâit [şartlar] altında, *Kur'ân'ı tercüme ettim* veyâ *ederim* diyenler, yalan söylemiş olmaz da ne olur?! Doğrusu Kur'ân'ı cidden anlamak, tedkik etmek isteyenlerin⁸⁷ onu usûliyle 'Arabî yolundan ve tefâsir-i merviyyesinden [rivâyet edilen tefsîrlerinden] anlamaya çalışmaları zarûrîdir. *Kur'ân'ın falan tercümesinde şöyle demiş* diyerek ahkâm istinbâtına [hükmler çıkarmaya], mes'ele münâkaşasına kalkışmamalıdır; bunu, îmânı olanlar yapmaz, kendini bilen ehl-i insâf da yapmaz. Kur'ân'dan bahsetmek isteyenler, onu, hiç olmazsa harekesiz olarak yüzünden okuyabilmelidir. Ma'amâfih [bununla berâber] öyle kimseler görüyoruz ki, Kur'ân'ı⁸⁸ harekesiz olarak⁸⁹ şöyle dursun, harekesiyle bile (doğru)-dürüst okuyamadığı hâlde, onun ahkâm ve me'ânîsinden ictihâda⁹⁰ kalkışıyor. Öylelerini görüyoruz ki, Kur'ân'ı anlamıyor ve *tefsîrlere, müfessirlerin te'vîlleri karışmıştır* diye onları da ka'le almak istemiyor da, eline geçirdiği *tercümeleri okumakla*, Kur'ân'ı tedkik etmiş

87 Osmanlıca Yazma nüsha'da, *isteyenlerin* yerine *isteyenler* yazılmıştır.

88 Osmanlıca Yazma nüsha'da, *Kur'ân'ı* kelimesi yoktur.

89 Osmanlıca Yazma nüsha'da, *olarak* yerine *okumak* yazılmıştır.

90 Osmanlıca Yazma nüsha'da, *ictihâda* yerine *bahse* yazılmıştır.

olacağını iddiâ ediyor; düşünmüyor ki, okuduğu tercümeyle âlim müfessirlerin te'vîli değilse, câhil mütercimmin re'y'i ve te'vîli, hatâsı (ve) noksanı karışmıştır.⁹¹ Ba'zılarını da duyuyoruz ki, *Kur'ân tercümesi* demekle iktifâ⁹² etmiyor da, *Türkçe Kur'ân* demeye kadar gidiyor.

Türkçe Kur'ân'mı var behey şaşkın?⁹³

Kur'ân 'Arabî'dir.⁹⁴ Zirâ, *Biz onu 'Arabî[dil ve kültür itibâriyle 'Arab'a bâss] bir bitâbe olarak indirdik* (Yûsuf/2) mansûstur [nassı/âyeti ile sâ-

91 Osmanlıca Yazma nüsha'da, *karışmıştır* kelimesinden sonra cümle, *Cebâletî ileri gidenlerden ba'zılarını...* şeklinde devâm etmektedir.

92 Osmanlıca Yazma nüsha'da, *demekle iktifâ* yerine *demekle dabi iktifâ* yazılmıştır.

93 Osmanlıca Yazma nüsha'da bu kısım şöyledir: "Hattâ bundan dolayı mebuslardan birisi yazdığı bir manzumede, *Türkçe Kur'ân mı var behey şaşkın? Oynamaktır bu dîn u îmânla* demiştir. Filvâki öyledir."

Elmalı M. Hamdi Yazır'ın bahsettiği bu mebus [milletvekili], Mustafa Fehmi Gerçekler'dir. *Meydan Laroussé'nin Gerçekler* maddesinde hakkında şu bilgileri buluyoruz:

Mustafa Fehmi Gerçekler, Türk dîn ve siyâset adamı (Bursa, Karacabey 1868, Ankara 1950). İlk ve orta öğrenimini Karacabey'de yaptıktan sonra yüksek öğrenimini İstanbul'da tamâmladı. Karacabey'de kaymakamlık ve hâkim vekilliği yaptı; kendi adına kurulan medresede ders verdi, sonra müftü oldu. İttihad ve Terakki Fırkası'nın kuruluşuna katıldığı için görevlerinden uzaklaştırıldı (1919). Karacabey'de Müdâfaa-yı Hukûk Cemiyeti'nin şûbesini kurdu ve başkanlığına seçildi. I. Büyük Millet Meclisi'ne Bursa milletvekili olarak girdi ve Meclis'te seçilen ilk İcrâ Vekilleri Heyeti'nde, sâdece bir devre devâm eden Umûr-ı Şer'iyye vekili oldu (13 Mayıs 1920). Bu arada 1921 yılında iki def'a ve 1922'de de bir def'a Vekiller Heyeti başkanlığına getirildi. Milletvekilliği ölümüne kadar devâm etti. Şark ilmlerinde, özellikle fıkıh, tefsîr ve kelâm alanlarında ihtisâs sâhibiydi. *Hilye-i Fabr-i Âlem* (1944) adlı manzum bir eseri vardır.

Bu şiirin bulunduğu eseri ise; bir kısmı mensur, bir kısmı manzum olan mektub şeklindeki çeşitli yazılarından meydâna gelmiş olup *Karacabey'den Ankara'ya* (Ankara 1982) adını taşımaktadır, ki oğlu –Diyânet İşleri eski başkanlarından– Mehmet Tevfik Gerçekler tarafından derlenerek Latin harflerine aktarılmış ve torunu Mustafa Gerçekler tarafından neşredilmiştir.

94 Osmanlıca Yazma nüsha'da, *Kur'ân 'Arabî'dir* ibâresi yoktur.

bittir]. Düşünmeli ki, Kur'ân'ı tefsîr etmek üzere Peygamber'in îrâd buyurduğu Hadîs'e bile Kur'ân denemez, denirse küfr olur. Hâsılı, *tercüme*, Kur'ân'dan mütercimim anlayabildiği kadar ba'zı şeyleri anlatabilirse de hakkıyla anlatamaz, anlattığı şeylerde de Kur'ân hükm ve kıymetini hâiz olamaz.

Ma'amâfih [bununla berâber], şunu da unutmamalıdır ki, Kur'ân anlaşılmaz bir kitâb değildir. Hattâ, *Doğrusu Biz Kur'ân'ı öğüd alınması için (Arab diliyle indirmek sûretiyle) kolaylaştırdık; öğüd alan yok mudur?* (Kamer/17) buyurulduğu üzere, ma'nâsını en kolay ve açık bir sûrette anlatan ve tekellüfsüz, tasannûsuz su gibi akan, nûr gibi parlayan bir kitâb-ı mübîndir. O kendisini bütün insânlığa duyurmak ve anlatmak için nâzil olmuş ve duyurmuştur. Ancak onun me'ânisi⁹⁵ ihâta olunup bitirilemez; bir ma'nâsı inkişâf ederken, arkasından bir ma'nâ daha, arkasından bir ma'nâ daha ilh... yüz gösterir. Nûrunun şâşaa-i vuzûhu içinde hafâ [gizlilik] zuhûr eder, mü'mine hitâb ederken kâfire bir inzâr fırlatır, kâfiri inzâr ederken mü'mine bir tebşîr nüktesi uzatır, avama hitâb ederken havassı düşündürür, âlime söylerken câhile dinletir, câhile söylerken âlime dokundurur, geçmişten bahsederken geleceği gösterir, bugünü tasvîr ederken yarını anlatır, en sâde müşâhedelerden en yüksek hakîkatlere götürür, mü'minlere ğaybı anlatırken kâfirleri hâl'den bîzâr eder ve bütün bunları hâle, makâma, mekâna, zamâna, mevzûa göre en uygun, en ra'nâ [güzel, hoş, latîf] kelimelerle ifâde eder. Meselâ, taşın çatlayıp su çıkardığını anlatırken, *yenşaaqu* veyâhûd *yenşaaqqaqu* demekle iktifâ etmez de, *le-mâ yeşşaaqqaqu* diyerek çatlayışın, akışın bütün fişirtisini, şakırtısını, takırtısını duyurur.⁹⁶ Böyle tabii delâletlerle müterâfık olan elfâz-ı hâssı, âmmı, müştereki, hakîkati, mecâzı, sarîhi, kinâyesi, zâhiri, nassı, müfesseri, muhkemi, hâfisi, müşkili, mücmeli, müteşâbihi, ibâresi, işâreti, delâleti, iktizâsı, mutâbakatı, tazammunu, iltizâmı gibi birçok vücûh ile ayrı ayrı ma'nâları bir yere⁹⁷ toplayıp anlatır. Sonra bunları muhtelif haysiyetlerden îzâh ve tafsîl de eder. *Bir kitâb ki âyetleri ib-*

95 Osmanlıca Yazma nüsha'da, *me'ânisi* yerine *ma'nâsı* yazılmıştır; ki aynı ma'nâyadır.

96 Osmanlıca Yazma nüsha'da, *takırtısını duyurur* yerine *takırtısını dabi duyurur* yazılmıştır.

97 Osmanlıca Yazma nüsha'da, *yere* yerine *vecizeye* yazılmıştır.

kâm edilmiş, sonra da tafsîl olunmuş (Hûd/1). Sonra⁹⁸ bunları, anlayanların anlamayanlara beyân etmesini de vazîfe kılmıştır. Bu beyân vazîfesi, teblîğ ve tefsîr vazîfesini teşkil eder. Güzel⁹⁹ ‘Arabca bilenler dahî bu tefsîr ihtiyacından vâreste kalamazlar,¹⁰⁰ kalamadıklarındandır ki¹⁰¹ ilk evvel tefsîr, ‘Arabca bilenler için ‘Arabî olarak¹⁰² yapılmıştır. Ve bu teblîğ ve tefsîr vazîfesini evvelâ bütün usûliyle ihtiyaca göre Peygamber îfâ etmiş ve ihtilâf-ı elsineye [farklı/çeşitli lisânlara-dillere] göre onun neşr ve tamîmini ümmetine¹⁰³ emreylemiştir.

İşte¹⁰⁴ bu vazîfenin teveccühü dolayısıyla ben de dilimin dönebildiği kadar bir Tefsîr ve Meâl tarzında bu eseri yazmaya çalıştım, *Meâl*in mümkün olduğu¹⁰⁵ kadar sâde ve vecîz olmasına gayret ettim. Bununla beraber, şimdiye kadar mukarrer olan, edebiyâtımızda kullanıla kullanıla lisânımızın öz malı olmuş kelimeleri, klişe hâline gelmiş ba’zı terkipleri ve yâ cem’ileri [çoğulları] iktizâsına [yerine] göre kullanmakta taassuba sapsamadım. Meselâ, *hamde* “hamd”, *rahmet*e “rahmet”, *hidâyet*e “hidâyet” dedim. *Zulmet*e “karanlık” dedimse, *nûr* ve *ziyâ* yerine “aydınlık” ve “ışık” demek için ısrâr etmedim. *Gök* yerine *semâ’*ı tercîh ettiğim mevki¹⁰⁶ oldu. Ekseriyâ *gökler ve yer* dedimse, ba’zan da *semâvât u arz* demek daha hoşuma geldi. *Güneş ve ay* dedim, lâkin *güneşi ve ayı* diyemediğimden *sems u kameri* tercîh ettim.¹⁰⁷ Bütün halk *rabbu'l-âlemîn*'i tanırken, *âlemlerin rabbi* demekle faydadan ziyâde zarâr gördüm. *Sırât-ı mustakîm*

⁹⁸ Osmanlıca Yazma nüsha'da, *sonra* yerine *ve* yazılmıştır.

⁹⁹ Osmanlıca Yazma nüsha'da, *güzel* yerine *ve güzel* yazılmıştır.

¹⁰⁰ Osmanlıca Yazma nüsha'da, *kalamazlar* yerine *kalamaz* yazılmıştır.

¹⁰¹ Osmanlıca Yazma nüsha'da, *kalamadıklarındandır ki* ibâresi yoktur.

¹⁰² Osmanlıca Yazma nüsha'da, *Arabî olarak* ibâresi yoktur.

¹⁰³ Osmanlıca Yazma nüsha'da, *tamimini ümmetine* yerine *tamimini de ümmetine de* yazılmıştır.

¹⁰⁴ Osmanlıca Yazma nüsha'da, *işte* yerine *ve işte* yazılmıştır.

¹⁰⁵ Osmanlıca Yazma nüsha'da, *olduğu* yerine *olabildiği* yazılmıştır.

¹⁰⁶ Osmanlıca Yazma nüsha'da, *mevkî* yerine *makâm* yazılmıştır.

¹⁰⁷ Osmanlıca Yazma nüsha'da, bu cümleden sonra şu bölüm de vardır: “İlm’i, bilgiden ziyâde sevdiğim noktalar gördüm, pek mühim ve şâyi olan ilmî istilâhları yenilemeye kalkışmadım. *İsm-i bâss* gibi bir terkîb kullanacağım zaman, *bâss isim* diyemedim.”

yerine, *mustakîm sırât* diyemedim. *Doğru yol* dediğim zamân da, *sırât*'ın¹⁰⁸ nüktesiyle *istikâmet*'in zevkinden birşey zâyî olduğunu hissettim.¹⁰⁹

Edebiyâtımızın¹¹⁰ yüksek ve cemiyetli numûne/[örnek]lerinden olan iktibâs, îrâd-ı mesel [bir fikri canlandırmak için söz arasında darb-ı mesel nakletme], mülemmâ [mısraları farklı dillerde yazılmış şiir] gibi güzel san'atlarından, –pek az olmakla berâber– makâmına göre tek-tük istifâde etmekten de hâli [geri] kalmadım. Hâsılı, nassın asıl ma'nâsından –mümkün merteye– uzaklaşmamak için, esâsı 'Arabî ve Fârisî'den alınmış olan kelimeler kullandım ve fakat bunları 'Arab'ın ve Fürs'ün [Fars'ın] isti'mâline [kullanışına] göre değil, Türkçe'mizin malı olarak ve bizim kullandığımız ma'nâ ve tarz ile kullandım. Lisânımızda mukâbilini [karşılığını] bulamadığım¹¹¹ veyâ başka ma'nâ ifâde ettiğini gördüğüm¹¹² kelimeleri, tefsîrine mürâcaat edilmek üzere aynen iktibas eyledim¹¹³ [kullandım/olduğu gibi bıraktım]. Türkçe söylenen bir sözün şerh ü tefsîre değeri olmamak lâzım geleceği iddiâsında bulunmadım. Gökte bir yıldızı göstermek için, bütün içindekileri ortaya dökmek lâzım geleceği fikrini beslemedim.

¹⁰⁸ Osmanlıca Yazma nüsha'da, *sırât*'ın yerine *sırât* yazılmıştır.

¹⁰⁹ Osmanlıca Yazma nüsha'da bu paragraftan sonra şöyle bir paragraf daha vardır: “Mevlid dinlerken, *Yâ ilâhî! Kılma bizi dâllîn, bu du'âya cümleliz deyin âmin* diye herkesin tanıdığı *dâllîn* cem'ini [çoğulunu], Tefsîr'de şerh etmek üzere Fâtiha'nın meâlinde aynen kullanmayıp da, nihâyetini *âmin*'e yaraşmaz kısa bir hece ile kesmeyi dilimizin lehinde değil, aleyhinde buldum. Çünkü *dalâlete düşenler* veyâ *yanlış gidenler* yâhûd *dâll olanlar* yâhûd *şaşkınlık, sapkınlık, kendini bitirenler, bitikler* denildiği zaman, bunların ukâlâdan [akıllı kimselerden] oldukları hâlde dalâlete düştükleri anlatılmamakla berâber, dalâlete düşenlerin, sonundaki medîd [uzun/çok uzun süren] iniltileri de duyulmuyor. İmtidatlı bir sesle bitmesi lâzım gelen kelâm, tık-nefes oluveriyor. Mâhâza [bununla berâber] böyle cemîleri [çoğulları] nâdir kullandım.”

¹¹⁰ Osmanlıca Yazma nüsha'da, *edebiyâtımızın* yerine *daba sonra edebiyâtımızın* yazılmıştır.

¹¹¹ Osmanlıca Yazma nüsha'da, *mukâbilini bulamadığım* yerine *mukâbili bulunmayan* yazılmıştır.

¹¹² Osmanlıca Yazma nüsha'da, *ettiğini gördüğüm* yerine *eden* yazılmıştır.

¹¹³ Osmanlıca Yazma nüsha'da, *eyledim* yerine *ettim* yazılmıştır.

Yerinde¹¹⁴ “kurultay” dedim, yerinde de “ülmatom” demekten çekinmedim. Yazı lisânımızda pek şâyi [yaygın] olmayan bir takdîm [öne almak/öne geçirmek] ve te’hir [geriye almak/geriye bırakmak] yaptım, muhakkak muhâvere [konuşma] lisânımızda mevcûd olduğu için yapmışımdır. Eğer nâdir bir isti’mâl [kullanım] aldımsa, makâmın da nâdir olmasından dolayı almışımdır. Bir zamân olur, *Şu kuşa bak!* deriz; diğer bir zamân da olur, *Bak şu kuşa!* deriz. Sırası gelir, *Bahar geldi* deriz; bir sırası da gelir, *Geldi bahar* deriz. Fakat ‘nesir [düz] yazılarımızda ekseriyâ evvelkileri yazarız’ diye, lüzûmu hâlinde –nazmda [vezinli-kâfiyeli sözde] yaptığımız gibi¹¹⁵ ikinciyi ihtiyâr [tercîh] ettiğimizden dolayı şive-i lisâna muhâlif zannedilmemeli de nüktesi aranmalıdır. *Çamlıca'nın manzarasına bayıldım* demeyip de, *Bayıldım manzarasına şu*¹¹⁶ *Çamlıca'nın* dediğimiz zamân, hata’ etmiş değil, bir nükte sarfetmiş oluruz. Bu, ba’zı yerde belki iyi olmamıştır, lâkin âyetleri alt-üst ederek karıştırmayıp her âyetin meâlîni kendi mevkûinde göstermek için birçok yerde¹¹⁷ zarûrî olmuştur. Ba’zı (âyet) meâllerin(in) manzûm gibi rast geldiği yerler vardır ki, iyi (ve dikkatli) okunursa belki hoşâ gider.¹¹⁸ Bütün bunlardan maksad, Kur’ân’ı biraz (olsun) duyurmaya [hissettirmeye/anlatmaya] çalış-

¹¹⁴ Matbu nüsha'da, *Yerinde...* diye başlayan bu paragraf, Osmanlıca Yazma nüsha'da şöyle başlıyor: “*Dedi*” diyecek yerde –ba’zı eski (Türkçe) tefsîrlerde görüldüğü üzere– “*ayttı*” demeye kalkışmadım. *Yerinde...*

¹¹⁵ Matbu nüsha'da, *lüzûmu bâlinde nazmda yaptığımız gibi* ifâdesi; Osmanlıca Yazma nüsha'da, *nazmda yaptığımız gibi lüzûmu bâlinde* şeklindedir.

¹¹⁶ Osmanlıca Yazma nüsha'da, *şu* kelimesi yoktur.

¹¹⁷ Osmanlıca Yazma nüsha'da, *birçok yerde* ibâresi yoktur.

¹¹⁸ Mâhir İz, Elmalılı M. Hamdi Yazır'ın manzum tarzda yaptığı meâl bölümleriyle ilgili şu hâtırasını anlatıyor: “Bir gün kendisini [Elmalılı Hamdi Yazır'ı] ziyârete gitmiştim. Zannederim Rahmân sûre-i celîlesinde bir kısmı, yarımanzum şekilde secili, âdetâ –hâşâ– nazîre telakki edilebilecek şekilde kaleme almış ve beğendiği için bana da okumuştur. Ben birden bire kendimi alamayarak ve huzûr-ı faziletinde olduğumu unutarak biraz tokça, ‘Niçin böyle yaptınız?’ dediğim zaman, güldü ve yüzüme baktı: ‘Naîm Bey de böyle söyledi’ dedi. O zaman ben yine Cenâb-ı Hakk'a şükrettim. Babanzâde Naîm Bey gibi üstâdın safında bulunduğum için iftîhâr ettim. Hazretin canı(nın) sıklığından endişe etmiştim. İnsaflı hoşuma gitti.” (Mâhir İz, *Yılların İzi*, s. 358, Kitabevi, İstanbul 1990, II. baskı).

maktır. Bir-iki âyetin ma'nâsına âid bir mefhûm [anlayış/ma'nâ] edindik-ten sonra Kur'ân'ı tekrâr okuyan şuûrlu bir kimse (için), kelâm-ı ilâhî ile kelâm-ı beşer arasındaki farkı duymamak [hissetmemek/anlamamak] kâbil değildir.

Ümîd ederim ki, yanlış bir ma'nâ yazmamışımdır, fakat eksiği çoktur; bir kelimedede bir veyâ iki ma'nâyı¹¹⁹ anlatabildimse, duyduğum [hissettiğim/anladığım] veyâ duymadığım [hissetmediğim/anlamadığım] birtakım ma'nâlar da anlatılmadan kalmıştır. Binâenaleyh [dolayısıyla], okuyanlardan tekrâr tekrâr ricâ ederim ki; Kur'ân'ı, bu yazdıklarım¹²⁰ ölçme-ye kalkmasınlar.

ELMALILI M. HAMDİ YAZIR

¹¹⁹ Osmanlıca Yazma nüsha'da, *ma'nâyı* yerine *ma'nâ* yazılmıştır.

¹²⁰ Osmanlıca Yazma nüsha'da, *yazdıklarım* yerine *yazdıklarım*la şeklinde yazılmıştır.

KUR'ÂN ve KUR'ÂN TÂRÎHİ

“KUR'ÂN” KELİMESİNİN MA'NÂSİ

Qırâet [harfleri ve kelimeleri, tertîbli olarak birbirine eklemek] gibi, *qarae qırâeten* ve *qur'ânen*'den masdâr olan *qur'ân* kelimesi, ba'zılarına [Şâfii, Ferrâ ve Eş'ârî'ye] göre hemzeli, ba'zılarına [Zeccâc ve Lihyânî'ye] göre hemzesizdir.

Şâfii, *el-Qur'ân* lafzının, hemzesiz olup başka bir kelimedenden türemediğini; Resûlullâh'a (s.a) indirilen kelâm için özel isim olduğunu ifade eder.

Ferrâ'ya göre *qur'ân* kelimesi, *qarîne* kelimesinin çoğulu olan *el-qarâin* kelimesinden –çünkü Kur'ân'ın âyetlerinin bir kısmı diğerine benzer; ba'zısı ba'zısına karînedir, ki bu durumda *qarâin* kelimesinin sonundaki *nun* harfi, *qur'ân* kelimesinin kök harflerinden olur–; Eş'ârî'ye göre *qur'ân* lafzı, *qarane* [bir şeyi diğer şeye yaklaştırıp bitıştirmek] fi'lin-den; Zeccâc'a göre *qur'ân* lafzı, *el-qur'*dan [toplayıp bir araya getirmek'ten]; Lihyânî'ye göre ise *qarae*'den [toplamak ve eklemek'ten] türemiştir.¹

KUR'ÂN'IN TA'RÎFİ

Üzerinde ittifak edilen görüşe göre *Kur'ân*, “Allâh tarafından Muhammed'e (s.a) ‘Arab diliyle indirilmiş-vahyedilmiş, mushaflarda yazılmış, mütevâtiren nakledilmiş olan ve tilâvetiyle ibâdet edilen Allâh'ın mu'ciz kelâmı”dır.² Dolayısıyla hiçbir tercüme Kur'ân olamaz, Kur'ân yerine konulamaz ve onunla ibâdet edilemez.³

1 Subhi es-Sâlih, *Kur'ân İlimleri*; Mennâ Halil el-Kattân, *Ulûmu'l-Qur'ân: Kur'ân İlimleri*.

2 Zurkânî, *Menâbilu'l-İrfân fî Ulûmi'l-Qur'ân*; Mennâ Halil el-Kattân, *Ulûmu'l-Qur'ân: Kur'ân İlimleri*; Abdurrahman Çetin, *Kur'ân İlimleri ve Kur'ân-ı Kerîm Târîhi*.

3 Bkz. Halil Altuntaş, *Kur'ân'ın Tercümesi ve Tercüme İle Namaz Mes'alesi*; Dü-cane Cündioğlu, *Bir Siyasî Proje Olarak Türkçe İbâdet I*, Dü-cane Cündioğlu, *Türkçe Kur'ân ve Cumhuriyet İdeolojisi*, Dü-cane Cündioğlu, *Kur'ân Dil ve Si-*

Resûlullâh'ın (s.a) vahy karşısındaki konumu, bir alıcı olmaktan öteye gitmez; o kendisine vahyedilene ne eksik ne fazla olduğu gibi almak/karşılama, aktarmak/tebliğ etmek ve ona ittibâ etmek [uymak] durumundadır:

O, hiç şübhesiz kerîm bir Resûl'ün sözüdür ve o bir şâir sözü değildir –siz pek az îmân ediyorsunuz–, bir kâhin sözü de değildir –siz pek az düşünüyorsunuz–, o, rabbu'l-âlemînden [göklerin, yerin ve o ikisi arasındakilerin; doğunun, batının ve o ikisi arasındakilerin rabbinden] bir tenzîl/[indirme]dir. O (Resûl) Bize isnâden ba'zı laflar uydurmaya kalkışsaydı, elbette Biz o'nu –ondan dolayı– yemîniyle yakalardık [kuvvetle tutar hıncını alırdık], sonra da o'ndan şâh/can damarını koparırdık, o vakit sizden hiç biriniz o'na siper de olamazdınız. (Hâkka/40-47)

Böyle iken âyetlerimiz birer beyyine [açık delil] olarak karşılarında tilâvet edildiği zamân, likâmızı [Bizimle karşılaşmayı] ümid etmeyenler, “Bundan başka bir kur'ân [hitâbe] getir veyâ bunu değiştir!” dediler. De ki: “Onu kendiliğimden değiştirmeliğim, benim için olacak şey değildir. Ben ancak bana vahyolunana ittibâ ederim [uyarım], ben rabbime isyân edersem, şübhesiz büyük bir günün azâbın(a ma'rûz kalmak)dan korkarım.” (Yûnus/15)

KUR'ÂN'IN NÜZÛLÜ ve NÜZÛL ZAMÂNİ

Kur'ân, miladî 610 yılında, 40 yaşlarında bulunan Muhammed b. Abdullâh'a Mekke'de, Ramazân ayı'nda, kadr gecesinde, mübârek bir gecede indirilmeye başlanmış⁴ ve yirmi küsur senede peyderpey tamâmlanmıştır:

O Ramazân ayı ki, insânlar için bir hidâyet, hidâyet ve furkândan beyyinelere olarak Kur'ân onda indirildi/indirilmeye başlandı. (Bakara/185)

Elhak Biz onu [vahyi/Kur'ân'ı], bir mübârek gecede indirdik/indirmeye başladık. (Duhân/3)

Doğrusu Biz onu [vahyi/Kur'ân'ı] kadr gecesinde indirdik/indirmeye başladık. (Kadr/1)

yâset Üzerine Söyleşiler; Şeyhü'l-İslâm Mustafa Sabri, *Kur'ân Tercümesi Mes'lesi*.

⁴ Subhi es-Sâlih, *Kur'ân İlimleri*.

İNEN İLK ve SON ÂYETLER

Kur'ân'ın inen ilk ve son âyetleri ihtilâflıdır. İlk olarak inen âyetler hakkındaki görüşler:

- A) 'Alâk/1-5 âyetleri,
- B) Müddessir sûresi,
- C) Fâtiha sûresi.

Çoğunluk, Buhârî (*Bâbu Vahy, Kitâbu't-Ta'bîr*) ve Müslim'deki (*Kitâbu'l-Îmân*) rivâyetlere dayanarak birinci görüşü ['Alâk sûresi'nin 1-5 âyetlerinin inen ilk vahy olduğunu] kabûl ediyorlar ise de, bu husûsta bir kesinlik yoktur.

Son inen âyetler hakkındaki görüşler:

A) Bakara/278 (*Ey îmân edenler! Allâh'a ittikâ edin ve ribâ besâbından arta kalanı bırakın; eğer gerçekten mü'minlerseniz*) âyeti;

B) Bakara/281 (*Hem, ittikâ edin de öyle bir güne hazırlanın ki, döndürülüp o gün Allâh'a götürüleceksiniz; sonra, herkese yapıp ettiklerinin karşılığı tamâmıyla ödenecek ve hiçbir zulme ma'rûz kalmayacaklar*) âyeti;

C) Bakara/282 (*Ey îmân edenler! Muayyen bir vâde ile borçlaştığınız vakit onu yazın*) âyeti;

D) Nisâ/176 (*Senden fetvâ istiyorlar. De ki: "Allâh size kelâle [babası ve çocuğu olmayan] hakkında şöyle fetvâ veriyor"*) âyeti;

E) Tevbe/128-129 (*Şânım hakkı için, size bir Resûl geldi ki kendi cinsinizden, gâyet izzetli, zorlanmanız o'na ağır geliyor, üstünüze hırs ile titriyor, mü'minlere raûftur, rahîmdir. Eğer aldırılmazlarsa de ki: "Bana Allâh yetişir. O'ndan başka ilâh yoktur. Ben O'na güvenip dayanmaktayım ve O, o büyük arşın sâhibidir"*) âyeti;

F) Âl-i 'İmrân/195 (*Rabb'leri de onlara icâbet buyurdu: "Şübhesiz Ben, içinizden gerek erkek ve gerek dişi hiçbir bayr işleyenini işlediğini boşa gidermem; –bep birbirinizdensiniz– Benim için hicret edenlerin, yurdlarından çıkarılanların, Benim yolumda işkenceye uğrayanların, cihâd edenlerin ve katledilenlerin kabahatlerini taraflarından örteceğim, onları altından nehirler akan cennetlere koyacağım, tasavvur edemeyeceği-*

niz bir sevâb ile Allâh tarafından müsbât [mükâfâta nâil] olacaklar. Sevâbın [mükâfâtın] da en güzeli Allâh yanında") âyeti;

G) Mâide sûresi;

H) Nisâ/93 (*Herkim de bir mü'mini kasden öldürürse, onun cezası cebennemde bulûddur [süreklî kalmaktır]. Allâh ona ğazab etmiş, la'net etmiş, azîm bir azâb hazırlamıştır*) âyeti;

I) Feth sûresi.

İlk inen âyet veyâ âyetler husûsunda olduğu gibi, son inen âyet veyâ âyetler husûsunda da bir kesinlik yoktur.

KUR'ÂN'IN TERTÎBÎ: ÂYETLERİN ve SÛRELERİN TERTÎBÎ

İbâdet/namaz içinde ve ibâdet/namaz dışında tilâvet olunan [okunan] ve ezberlenen Kur'ân'ın tertîbsiz bir şekilde ezberlenip okunduğunu tasavvur etmek imkânsızdır. Kur'ân'ın Resûlullâh (s.a) zamânında bütünüyle ezberlendiği de târîhî bir hakîkattir. Yalnız bu hakîkat bile, Kur'ân'ın tertîbli olduğunu isbâta kâfidir. Sûrelerin sûre olabilmesi için âyetlerin sıralanmış olması icab eder ve bunlar ancak âyetleri sıralandıktan sonra ezberlenebilir. Ezberlendiğine ve tilâvet edildiğine göre, sıralanmış/tertîb edilmiş olduklarını kabûl etmek gerekir. Aksi takdirde ortaya, her okuyanın âyetleri keyfine göre sıraladığı gibi abes bir durum çıkar. Öyleyse Kur'ân'ın sûrelere taksîmi/bölünmesi ve her sûreye âid âyetlerin tertîbi, bizzât Resûlullâh (s.a) tarafından –ilâhî vahye tevfikân– yapılmıştır.⁵ Müslümânlar bu husûsta icmâ etmişlerdir.⁶ Resûlullâh (s.a), inen her âyetin, hangi sûrenin neresine konulacağını vahy kâtiblerine bildirir, ardından da –bir hata' olup olmadığını kontrol için– kâtibden, yazdığını okumasını isterdi.⁷ Kur'ân sûrelerinin Mushaftaki sıralamasının da tevkîfî olduğu husûsunda görüşler varsa da, bu husûsta bir kesinlik yoktur. Zâten bu o kadar da önemli değildir:

⁵ Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu* "Giriş kısmı".

⁶ İbn Teymiyye, *Fetevâ*; İbn Kesîr, *Fadâilu'l-Qur'ân*.

⁷ Muhammed Hamidullâh, *Kur'ân-ı Kerîm Târîhi ve Türkçe Tefsîrler Bibliyografyası*. Şah Veliyyullâh Dehlevî de bu husûsta şöyle diyor: "Peygamber zamânında her sûre ezberlenmiş ve bütün sûreler bir yere getirilmeksizin her

İbn Cüreyc haber verip dedi: Yûsuf b. Mâhek bana haber verip dedi: Ben mü'minlerin annesi Âîşe'nin yanında idim. Bir Iraklı geldi ve dedi ki:

— Kefenin hangisi hayrlıdır?

Âîşe dedi:

— Yazık sana! Öldükten sonra hangi kefene sarılırsan sarıl, sana ne zararlı olacak?!

Bu sefer Iraklı şöyle dedi:

— Ey mü'minlerin annesi! Bana Mushafını gösterir misin?

Âîşe sordu:

— Niçin?

Adam cevâb verdi:

— Kur'ân'ı senin Mushafına göre te'lif etmek için. Çünkü Kur'ân te'lifsiz [sûreleri sıralı olmaksızın] okunuyor.

Âîşe karşılık verdi:

— Hangi sûreyi önce okursan oku, sana ne zarârı olur ki?! Kur'ân'dan ilk nâzil olan Mufassal'dan, içinde cennet ve ateş zikrolunan bir sûredir. Nihâyet insânlar İslâm'a döndüklerinde, helâl ve harâma ilişkin âyet ve sûreler nâzil oldu. Eğer ilk başta “İçki içmeyin” densesydi, insânlar “Biz aslâ içkiyi bırakmayız” derlerdi. Şâyed ilk başta “Zinâ etmeyin” densesydi, insânlar “Hâyır, zinâyı aslâ terketmeyiz” derlerdi. Yeminle söylüyorum ki, ben henüz oyun oynayan bir kız çocuğu iken Mekke'de Muhammed'e, *Daba doğrusu, onların asıl mev'idi [azâb vakitleri] o sâ'at'tir [kıyâmet'in kopma vaktidir] ve o sâ'at daba acı ve daba belâ(lı) ve beterdir* (Kamer/46) âyeti indi. Bakara ve Nisâ sûreleri, ancak ben o'nun yanındayken indi.⁸

KUR'ÂN'IN RESÛLULLÂH DÖNEMİNDE CEM'İ VE YAZILIŞI

Resûlullâh (s.a), inen âyetleri kâtiblerine yazdırıyordu. Onlar da hurma dallarına, ince beyaz taşlara, derilere, tahtalara ve kürek kemiklerine yazıyorlardı. Böylece yazıyı hıfza ilâve ettiler. Vahy henüz tamâmlanmadığı için yazılanlar, Hz. Peygamber (s.a) zamânında bir mushafta toplan-

sûre teker teker zabdedilip yazılmıştı. Sonra Ebû Bekr ve Ömer zamânında bütün sûreler özel bir sıralayışla bir cild içinde toplanıp sıralandı ve sûreler toplamı mecmuaya, 'Mushaf' adı verildi.” (*el-Fevzu'l-Kebîr fî Usûli't-Tefsîr*)

⁸ *Sabîb-i Bubârî* (“Kitâbu Fadâilî'l-Qur'ân”); Abdurrezzâk, *el-Musannef*.

mamıştı. O yüzden de birinde bulunan vahy parçası, diğerinde bulunmuyordu. Resûlullâh (s.a) vefât ettiğinde Kur'ân sadrlarda mahfûz [göğüslerde/hâfızalarda hifzedilmiş] ve âyetleri-sûreleri sayfalarda dağınık veyâ sâdece âyetleri düzenlenmiş ve her sûre ayrı şekilde yazılı hâlde idi.

KUR'ÂN'IN EBÛ BEKR DÖNEMİNDE CEM'İ ve YAZILIŞI

Resûlullâh'ın (s.a) vefâtını müteâkib halîfe olan Ebû Bekr (r.a), irtidâd eden ve zekât vermeyi reddeden 'Arab kabîleleriyle savaşıma kararı aldı. Bu savaşlarda kurrâdan [Kur'ân okuyucularından] pek çok kişinin katledilmesi üzerine endişeye kapılan Ömer (r.a) Halîfe'ye mürâcaat etti. Bundan sonrasını Resûlullâh'ın vahy kâtiblerinden olan Zeyd b. Sâbit'ten dinleyelim:

Ebû Bekr, Yemâme'de katledilenlerin ölümünü müteâkib haber gönderip beni çağırttı. Ömer b. el-Hattâb da onun yanında bulunuyordu. Ebû Bekr bana dedi ki:

— Ömer bana gelerek, “Yemâme Günü'nün şiddetli hengâmında Kur'ân kurrânının bir çoğu katledildi, diğer harb sâhalarında da Kur'ân kurrânının katledilmesinden ve bu sebeble de Kur'ân'ın bir çoğunun zâyî' olmasından endişe ediyorum. Bu nedenle ben, Kur'ân'ın cem'ini emretmen gerektiği görüşündeyim” dedi. Ben Ömer'e, “Resûlullâh'ın yapmadığı bir işi nasıl yapayım?!” dedim. Ömer, “Vallâhi, bu hayırdır” dedi ve bana mürâcaatta devâm etti. Nihâyet Allâh benim göğsümü bu iş için açtı. Ben de Ömer'in fikrine iştirâk ettim.

(Zeyd anlatımını şöyle sürdürdü:) Bu sözlerden sonra Ebû Bekr bana hitâben dedi ki:

— Sen genç ve akıllı bir adamsın; seni kimse ithâm edemez. Sen Resûlullâh için vahyi yazıyordun. Binâenaleyh Kur'ân'ı tetebbu' ederek cem' et!

Bana, bir dağı taşımayı teklif etseler, bundan daha ağır gelmezdi. Dedim ki:

— Siz Resûlullâh'ın yapmadığı bir işi nasıl yaparsınız?!

Ebû Bekr karşılık verdi:

— Allâh'a yemîn ederim ki bu hayırlı bir iştir.

Ardından da bana mürâcaatta devâm etti. Nihâyet Allâh, Ebû Bekr ile Ömer'in akıllarını yattırdığı ve göğüslerini ferahlandıracağı gibi, benim de aklıma yattırdı ve göğsümü ferahlandırdı. Ben de Kur'ân'ı tetebbu' ettim ve yazılı bulunduğu aseblerden [yaprakları kesilmiş ve enli tarafına yazı yazılmış olan hurma dallarından], luhfelerden [ince beyaz taşlardan] ve ricâlin sudûrlarından [adamların göğüslerinden/ezberlerinden/hâfızalarından] cem' ettim. Cem' edilen bu sahîfeler –Allâh kendisini vefât ettirinceye kadar– Ebû Bekr'in yanında kaldı. Sonra hayâtı boyunca Ömer'in yanında kaldı. Sonra da Hafsa bt. Ömer'in yanında kaldı.⁹

Ömer'in (r.a) Kur'ân'ın cem' edilmesi teklîfine karşılık Ebû Bekr'in (r.a), “Resûlullâh'ın yapmadığı bir işi ben nasıl yapayım?” cevâbını vermesi, Ömer'in teklîfinin, Kur'ân'ın sâde cem'ini değil, tahrîren cem'ini ifâde etmesi sebebiyledir. Zîrâ Kur'ân'ın bütün âyetleri tertîb olunmuş ve bu tertîb üzere okunup ezberlenmişti. Fakat Kur'ân'ın ayrı ayrı yazılı parçaları, bu tertîb üzere cem' edilip yazılmamıştı. Dâima ilâhî vahyi telakkî ettiğinden Resûlullâh (s.a) hayâtta iken bunu yapmaya da imkân yoktu. Onun için Resûlullâh (s.a) tarafından Kur'ân-ı Kerîm'in cem' edilmesi emrolunmamıştı. Ömer ise Ebû Bekr'den, Resûlullâh zamânında yazılan âyetlerin cem'ini talep ediyordu. Bu ise, Resûlullâh tarafından yapılmamış bir işti. Bu nedenle Ebû Bekr, ilk başta Ömer'in teklîfini kabûlden kaçınmıştı. Demek ki Zeyd b. Sâbit'in, Kur'ân'ın cem'iyle alâkalı olan bu beyânâtı bize, Resûlullâh zamânında yazılan Kur'ân âyetlerinin ashâb tarafından tertîbli olarak okunup ezberlendiğini, fakat bu tertîbin sâdece hâfızalarda menkuş [nakşedilmiş] bulunduğunu ve aynı şekilde yazılmamış olmakla yazılmasının istendiğini anlatıyor.¹⁰

Zeyd b. Sâbit'in (r.a) bu işi çok müşkil görmesine ve bir dağ yeri den kaldırmanın bu işten daha kolay olduğunu söylemesine gelince: Maksud, Kur'ân'ı yalnız yazdırmak olsaydı, iş kolaylaşırdı; bir kaç hâfiz bir araya gelir, onlar okur, Zeyd de yazardı. Hâlbuki böyle olmadı. Zeyd'den istenen, Resûlullâh'ın (s.a) huzûrunda yazılmış olan yazıları toplamak ve bunları Resûlullâh (s.a) ile ashâbın okuduğu tertîb üzere sıralamaktı. Onun için yazılı olarak getirilen her âyet, huzûr-ı nebevîde ya-

⁹ *Sabîb-i Bubârî* (“Kitâbu Fadâilil-Qur'ân” ve “Kitâbu'l-Menâkıb”).

¹⁰ Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu* “Giriş kısmı”.

zılıp yazılmadığı tahkik edildikten sonra istinsâh ediliyordu. Ebû Bekr'in (r.a) Zeyd b. Sâbit'e (r.a), "Kur'ân'ı tetebbu' et ve topla!" demesinden maksad da buydu. Zeyd b. Sâbit'in, "Kur'ân'ı tetebbu' ettim ve yazılı bulunduğu aseblerden [yaprakları kesilmiş ve enli tarafına yazı yazılmış olan hurma dallarından], luhfelerden [ince beyaz taşlardan] ve ricâlin sudûrlarından [adamların göğüslerinden/ezberlerinden/hâfızalarından] cem' ettim" demesi de bunu îzâh ediyor. Zeyd b. Sâbit'in beyânından, onun iki işle meşğûl olduğu anlaşılıyor: A) Kur'ân'ın huzûr-ı nebevîde yazılan âyetlerini bulmak, B) Bunları bir cild hâlinde toplamak ve yerli yerine koymak. İşte bunun için Zeyd b. Sâbit, hâfızların hıfzına mürâcaat ediyordu. Zâten Ömer de, Kur'ân'ın cem'inde hâfızların hâfızasına mürâcaat edebilmek için bu işe bir ân evvel başlanmasını teklif etmişti.

KUR'ÂN'IN OSMÂN DÖNEMİNDE CEM'İ ve YAZILIŞI

Zeyd b. Sâbit (r.a) tarafından cem' olunan Kur'ân-ı Kerîm nüshası, Ebû Bekr (r.a) tarafından muhâfaza olunmuş, onun vefâtını müteâkib Ömer'e (r.a) intikâl etmiş, sonra da Hafsa bt. Ömer'e geçmişti. Osmân (r.a) zamânında zuhûr eden ba'zı hâl ve hâdiseler, Kur'ân-ı Kerîm'in resmen istinsâhını ve bu nüshaların merkezlere gönderilmesini, buna mukâbil kişisel nüshaların yakılarak ortadan kaldırılmasını îcâb ettirmiştir, ki şu rivâyet bunu îcâb ettiren şartları îzâh ediyor:

Enes b. Mâlik şöyle tahdîs etti: Ermenistan fethinde Sûriyeliler ile, Ezrebîcân [Azerbaycan] fethinde de Iraklılar ile birlikte harbeden ve Kur'ân'ı farklı farklı okumalarından müteessir olan Huzeyfe b. Yemân Osmân'a gelip dedi ki:

— Ey mü'minlerin emîri! Bu ümmet, yehûdî ve hristiyanların kitâblarını okumakta dûçâr oldukları ihtilâfa benzer bir ihtilâfa düşmeden evvel yetiş!

Bunun üzerine Osmân, Hafsa'ya haber gönderip dedi ki:

— Bize Kur'ân'ın yazılı olduğu sahîfeleri gönder de, sûreleri mushafalara nakledelim/istinsâh edelim. Sonra sahîfeleri sana iâde edelim.

Bunun üzerine Hafsa, muhâfaza ettiği Kur'ân'ı Osmân'a gönderdi. Osmân da Zeyd b. Sâbit, Abdullâh b. Zubeyr, Sa'îd b. Âs ve Abdurrahmân b. Hâ-

ris b. Hişâm'ı çağırarak onlara Kur'ân'ı istinsâh etmelerini emretti. Onlar da asıl nüshadaki sûreleri mushaflara istinsâh edip naklettiler. Osmân (r.a), –Zeyd b. Sâbit'in Medîneli olması sebebiyle– Kureyşli olan diğer üç kişiye hitâben dedi ki:

— Siz, Zeyd b. Sâbit ile Kur'ân'dan herhangi bir şeyde ihtilâf ettiğinizde, Kur'ân'ı Kureyş lisânı ile yazın. Çünkü o, Kureyş lisânı ile nâzil olmuştur.

Onlar da böyle yaptılar. Nihâyet sahîfeleri Mushaflara istinsâh edip naklettiklerinde, Osmân asıl sahîfeleri Hafsa'ya iâde etti.

Sonra her tarafa bu nüshalardan [istinsâh heyetinin istinsâh ettikleri Mushaflardan] birer tâne gönderdi. Bu gönderdiği Mushafların dışında kalan ve içinde Kur'ân yazılı bulunan her sahîfenin yâhûd Mushafın da yakılmasını emretti.¹¹

Görüldüğü gibi, Osmân'ın (r.a) istinsâh ettirdiği Mushaflar, Ebû Bekr (r.a) döneminde cem' ve istinsâh edilen Mushaf'ın tıpkısı idi. Osmân, Kur'ân-ı Kerîm nüshalarını istinsâh ettirdikten sonra asıl nüshayı Hafsa'ya iâde etti. Şâyed bu nüsha ile diğer nüshalar arasında –bilerek veyâ bil-meyerek yapılmış– en küçük bir fark bulunsaydı, Osmân devrinde –ki ashâbın çoğu hayâtta idi– veyâ en azından Alî (r.a) döneminde mutlaka i'tirâz ve tenkîde sebep olur, ortaya çıkarılırdı. Hâlbuki hiçbir i'tirâz söz konusu olmamıştır, bilakis ashâb tarafından Osmân'ın teşebbüsü ğâyet olumlu karşılanmıştır.

Osmân (r.a) tarafından istinsâh ettirilen Mushaf sayısına gelince, en kuvvetli ve çoğunluk tarafından kabûl edilen görüşe göre bunların sayısı 4 idi; 1'i Medîne'de bırakıldı, diğer 3'ü ise Kûfe, Basra ve Şam'a gönderildi.¹²

KUR'ÂN'DA HİÇBİR FAZLALIK ve EKSİKLİK YOKTUR

Birtakım zındıklar, Kur'ân-ı Kerîm hakkında kuşku uyandırmak için İbn Mes'ûd'un Mushafında Fâtîha sûresi'nin bulunmadığı ve yine onun Felâk ve Nâs sûrelerini Kur'ân'dan saymadığı yolunda rivâyetler uydur-

¹¹ *Sabîb-i Buhârî* (“Kitâbu Fadâilî'l-Qur'ân”).

¹² Ebû Osman ed-Dânî, *el-Muknî fî Ma'rifeti Mersûmi'l-Mesâbifi'l-Emsâr*.

muşlar¹³ ve bu rivâyetler –ne yazık ki– önemli kabûl edilen birçok eser-
de de zikredilmiştir. Buna rağmen İslâm düşmanı Prof. Noldeke bile Os-
mân'ın (r.a) istinsâh ettirdiği Mushafların en sahîh nüshalar olduğunu it'i-
râf etmiştir:

Osmân'ın istinsâh ettirdiği nüshaya ciddiyetle muhâlefet eden yegâne zâtın İbn Mes'ûd olduğu anlaşılıyor. İbn Mes'ûd, ashâbın en eskilerinden olduğu gibi, Peygamber'in birçok husûsî hizmetlerini de görmüş, mütefekkir ve fakîh bir zâttı. Fakat onun muhâlefeti bir te'sîr icrâ etmemişti. Osmân'ın aczi dolayısıyla vukûbulan birtakım hareketlerinin derhal bütün müslümânlar tarafından it'irâz ile karşılandığını düşünenecek, Osmân devrinde Kur'ân'ı doğrudan doğruya Muhammed'den öğrenen müslümânlar bulunduğunu dikkat gözünden uzak tutmayacak olursak, o zamân Osmân tarafından istinsâh ettirilen Kur'ân nüshalarının en sahîh nüsha olduğunu kabûle mecbûr oluruz. Çünkü hiçbir fırka, hattâ Alî'nin fırkası bile Osmân'ın hareketinde bir hata' bulamamış yâhûd Osmân ile âilesinin en kuvvetli taraftarlarından biri olan Zeyd'in topladığı nüshayı reddetmemiştir.¹⁴

İbn Mes'ûd, Fâtihâ ve Muavvezeteyn'i [Felâk ve Nâs sûrelerini] Mushafında bulundurmamaktadır.¹⁵

Prof. Noldeke'nin, “Osmân'ın istinsâh ettirdiği nüshaya ciddiyetle muhâlefet eden yegâne zâtın İbn Mes'ûd olduğu anlaşılıyor” ve “İbn Mes'ûd, Fatihâ ve Muavvezeteyn'i [Felâk ve Nâs sûrelerini] Mushafında bulundurmamaktadır” şeklindeki iddiâsının, ciddî hiçbir mesnedi yoktur. Yukarıda da ifâde ettiğimiz üzere, bu husûstaki rivâyetler, zındıklar tarafından

13 Nitekim Nevevî ve Fahrüddîn er-Râzî, İbn Mes'ûd'un Fâtihâ ve Felâk-Nâs sûrelerini Kur'ân'dan saymadığı yolundaki rivâyeti reddetmiş; bu haberin asılsız olduğunu söylemişlerdir (İzzet Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs ve Qur'âni'l-Mecîd*; Celâleddîn es-Suyûtî, *el-İtqân*). İbn Hazm ve Zerkeşî de, “Bu [Abdullâh b. Mes'ûd'un mezkur sûrelerin Kur'ân'dan olduğunu inkâr ettiğine dâir vârid olan rivâyetler], İbn Mes'ûd'a isnâd edilmiş bir yalandır ve uydurmadır” demişlerdir (Mennâ Halîl el-Kattân, *Ulûmu'l-Qur'ân: Kur'ân İlimleri*; Hüseyin Küçükkalay, *Abdullâh ibn Mes'ûd ve Tefsîr İlmindeki Yeri*; Zerkeşî, *el-Burbân*).

14 Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu* “Giriş kısmı”.

15 Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu* “Giriş kısmı”.

uydurulup İbn Mes'ûd'a isnâd edilmiştir.¹⁶ Nitekim İbn Nedîm *Fibrîst*'inde, İbn Mes'ûd'a âid olduğu iddiâ edilen bu Mushaflardan birkaçını gördüğünü, bunlar arasında birbirine mutâbık iki nüshanın bile mevcûd olmadığını; diğer taraftan, İbn Mes'ûd'a isnâd edilen ve kendisinin de tedkîk ettiği 200 senelik bir nüshada da Fâtiha sûresi'nin –iddiâ edildiğinin aksine– mevcûd olduğunu ifâde eder.¹⁷ Aynı hakikat, İbn İshâk tarafından da ortaya konur: İbn İshâk (zikreden, Dr. Jeffery) zikri geçen Mushaf'ın pek çok nüshaları arasında, birbirinin aynı olan iki nüsha bile bulunmadığını bildirmektedir.¹⁸ Yine, Zirr b. Hubeyş'ten (ö. 83 h.) gelen kırâ'atte İbn Mes'ûd Mushafında –iddiâ edildiğinin aksine– hem Fâtiha, hem de Muavvazeteyn'in [Felâk ve Nâs sûrelerinin] mevcûd olduğu görülmektedir.¹⁹

Hakkında birtakım rivâyetler bulunan Ubey b. Ka'b'ın (r.a) Mushafına gelince: Bu husûsta Prof. Noldeke şöyle diyor:

Ubey b. Ka'b mecmuası [nüshası], bugün elimizde bulunan nüshanın aynı idi. Ubey b. Ka'b bu nüshayı, Zeyd b. Sâbit'in asıl nüshasından nakletmiş olmalıdır. İbn Mes'ûd'un sûreleri sıralamasına âid fihrist de mevcûd olduğundan, onun mecmuası [nüshası] hakkında da aynı şeyi söyleyebiliriz. Anlaşılan uzun sûreleri başa geçirmek ve kısa sûrelere takdîm etmek, Zeyd'den fazla İbn Mes'ûd'un eseridir. İbn Mes'ûd, Fâtihâ ve Muavvazeteyn'i [Felâk ve Nâs sûrelerini] Mushafında bulundurmamaktadır. Ubey ise Kur'ân mecmuasına [nüshasına], Muhammed tarafından söylenen iki du'âyı [kunut du'âlarını] ilâve etmiştir. Bu gibi du'âların Kur'ân'a nisbeti üzerinde ihtilâf hâsıl olduğu istihrâc edilebilir. Bu mecmualardaki kırâ'at ihtilâfları da pâyidâr kalmıştır. Bu kırâ'atlerin bir kısmı meşhûr kırâ'atin mâdûnunda olduğu hâlde, ba'zıları onun seviyesindedir, az bir kısmı ise ona tercihe şâyândır.²⁰

16 Bkz. İzzet Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs ve Qur'âni'l-Mecîd*; Suyûtî, *el-İtqân*; Mennâ Halîl el-Kattân, *Ulûmu'l-Qur'ân: Kur'ân İlimleri*; Hüseyin Küçükkalay, *Abdullâh ibn Mes'ûd ve Tefsîr İlmindeki Yeri*; Zerkeşî, *el-Burbân*.

17 Tayyib Okiç, *Tefsîr ve Hadîs Usûlünün Ba'zı Mes'eleleri*; M. Abdullah Draz, *Kur'ân'ın Anlaşılmasına Doğru*.

18 M. Abdullah Draz, *Kur'ân'ın Anlaşılmasına Doğru*.

19 Hüseyin Küçükkalay, *Abdullâh ibn Mes'ûd ve Tefsîr İlmindeki Yeri*; Suyûtî, *el-İtqân*; Zerkeşî, *el-Burbân*.

20 Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu* "Giriş kısmı" (Ansiklopediya Britanica'nın "Muhammedîlik" maddesinden naklen).

Prof. Noldeke'nin, “Ubey ise Kur'ân mecmuasına, Muhammed tarafından söylenen iki du'âyı ilâve etmiştir. Bu gibi du'âların Kur'ân'a nisbeti üzerinde ihtilâf hâsıl olduğu istihrâc edilebilir [çıkarılabilir]” sözü de dayanaktan yoksundur. Evvelâ şunu belirtelim ki, Ubey b. Ka'b'ın Mushafının –eğer böyle bir Mushaf varsa– diğer Mushaflardan ayrı bir husûsiyyetinin veyâ fazlalığının olduğuna dâir sahîh hiçbir rivâyet yoktur. Geç dönemlere âid ba'zı eserlerde birtakım zayıf rivâyetler varsa da, bunlar, Buhârî gibi muhaddislerin rivâyetleri tarafından nakzedilmektedir. Aslında bu husûsta hiçbir delîle ihtiyaç olmadığı gibi, fazla söze de hâcet yoktur: Ubey b. Ka'b'ın, ashâbın tümüne muhâlefet ederek Mushafına iki du'â [kunut du'âlarını] eklemesinin ve bunların Kur'ân'dan olduğunu iddiâ etmesinin mümkün olmadığı âşikârdır.

Şiîler'den [Ca'ferîler'den/İmâmîyye'den] ba'zılarının Kur'ân-ı Kerîm'in tahrîf edildiğini iddiâ etmelerine gelince: Şiîlerin ekserisi bu iddiâyı reddeder. Şiîlerin ileri gelenlerinden ikisinden; Ebû Ca'fer Muhammed b. Alî ibn Bâbeveyh el-Kummî [Şeyh Sâdu] (ö. 381 h.) ile Molla Muhsin'den birer alıntı yapmakla yetinelim:

- İncamız odur ki, Yüce Allâh'ın, Nebîsi Muhammed'e (s.a) indirdiği Kur'ân, iki kapak [defteyn] arasındadır; insânların ellerinde olandır ve bundan fazlası değildir. Bizim, Kur'ân'ın bundan [mevcûd hâlinden] fazla olduğunu söylediğimizi ileri süren, bir yalancıdır.²¹
- İçimizden ba'zı kimseler ve Haşvîler, Kur'ân'da tahrîf ve noksan olduğunu söylüyorlar. Fakat dostlarımızın ve ekseriyetimizin i'tikâdı buna muhâlifdir. Çünkü Kur'ân, Hz. Muhammed'in mu'cizesidir ve dîn ilmlerinin kaynağıdır. Müslümânlar bu kitâbı muhâfaza için hiçbir gayreti esirgemişler ve Kur'ân'ın herhangi bir tahrîfe uğramasına mâni olmuşlardır. Kur'ân, elimizde bulunan şekliyle Resûl-i Ekrem'in hayâtında toplanmış ve böylece sıralanmıştır.²²

KUR'ÂN'IN İNDİRİLİŞ AMACI

Kur'ân-ı Kerîm, insânlar için bir hidâyet olması, âyetleri insânlar tarafından tedebbür ve tezekkür edilmesi, ittikâ edilmesi; îmân edenlerin

²¹ Ebû Ca'fer Muhammed b. Alî ibn Bâbeveyh el-Kummî [Şeyh Sadûk], *Risâletu'l-i'tikâdâdi'l-İmâmîyye* [Şiî-İmâmîyye'nin İnanç Esâsları].

²² Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu* “Giriş kısmı” (*Tefsîr-i Sâfi*den naklen).

îmânda sâbit kılınması ve müslümânlara, muttakîlere bir hidâyet ve müjde, ulü'l-elbâb için bir tezekkür olması için indirilmiştir:

İnsânlar için bir hidâyet, hidâyetten ve furkândan [hakk ile bâtulı ayırandan] beyineler [apaçık deliller] olarak Kur'ân onda [Ramazân ayı'nda] indirilmeye başlandı. (Bakara/185)

Söyle onlara: “Onu [vahyi/Kur'ân'ı] rabbinden hakk ile Rûhu'l-Kudüs [Cebrâîl] indirdi, ki îmân edenleri tesbît etmek [îmânda sâbit kılmak] ve müslümânlara [Allâh'a teslim olanlara/kendilerini Allâh'a teslim edenlere] bir hidâyet, bir müjde olmak için.” (Nahl/102)

Elif-Lâm-Mîm. Şu o kitâb –ki onda [o kitâbda] rayb yoktur– muttakîler için bir hidâyettir. (Bakara/1-2)

Bir kitâb ki mübârek, âyetlerini tedebbür etsinler ve ulü'l-elbâb tezekkür etsin diye onu sana indirdik. (Sâd/29)

Andolsun ki bu Kur'ân'da insânlar için her türlüşünden mesel darbettik ki tezekkür etsinler; hiçbir eğriliği bulunmayan ‘Arabî bir hitâbe ki ittikâ etsinler. (Zümer/27-28)

Bu bakımdan, hastalar ve hastalıklar yâhûd ölmek üzere olanlar ve ölümler için okuyarak indiriliş amacına aykırı biçimde kullanmak veyâ mistik ve bâtinî çıkarımlarda bulunmak veyâ cifr ve ebced hesâblarına konu yapmak veyâ bilimsel îcâdları, keşfleri, modern bakış açılarını, kabûlleri, anlayış ve sistemleri onaylatmak üzere –murâdî hilâfına– yorumlamak Kur'ân'ı işlevsiz kılar.²³

KUR'ÂN'IN PARÇA PARÇA İNDİRİLMESİNİN HİKMETİ

Allâh Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'i, Resûlullâh'ın (s.a) gönlüne iyice yerleştirmek ve müşriklerin getirdikleri mesellere karşılık hakkı ve tefsîrin/açıklamanın daha güzelini getirmek için yirmi küsur yılda peyderpey [lüzûm hâsıl oldukça parça parça] indirmiştir:

²³ Özellikle son dönemlerin modası hâline gelen “bilimsel/bilimci tefsîr” hususunda ayrıntılı bilgi için bkz. Düccane Cündioğlu, *Tefsîr'de Helenizm: “Bilimsel Tefsîr” Zaaflı ve Eleştirisi* (“Bilgi Hikmet” Dergisi, 1993, sayı: 4) ve *Kur'ân ve Dile Dair ve Kur'ân Çevirilerinin Dünyâsı*.

O küfredenler dediler ki: “O Kur'ân o'na [Muhammed'e], cümlesi birden [toptan] indirilseydi ya!”

Biz onu [o Kur'ân'ı] gönlüne iyi tesbât ed(ip yerleştir)elim diye böyle (ceste ceste/parça parça) indirdik ve fevkalâde bir tertîl ile tertîl eyledik. Hem, (Kur'ân'ın ceste ceste/parça parça indirilmesinin bir hikmeti de şudur ki) onlar [o küfredenler] sana herhangi bir mesel ile gelmezler ki, mutlaka Biz sana hakkı ve tefsîrin daha güzelini getirmiş olmayalım. (Furkân/32-33)

KUR'ÂN'IN KIRÂ'ATI: YEDİ-ON KIRÂ'AT ve YEDİ HARF [EL-AHRUFU'S-SEB'A] YEDİ-ON KIRÂ'AT

Abdullâh b. Âmir (ö. 118 h.), Abdullâh b. Kesîr (ö. 120 h.), Âsım b. Behdele (ö. 127 h.), Ebû Amr b. el-A'lâ el-Basrî (ö. 154 h.), Hamza b. Habîb (ö. 156 h.), Nâfi b. Abdirrahmân (ö. 169 h.) ve el-Kisâî (ö. 189 h.) kırâ'atlerinin –ki İbn Mücâhid (ö. 324 h.) tarafından belirlenip seçilmiştir– ve ba'zılarına göre de bunlara ilâve olarak Ebû Ca'fer Yezîd b. el-Ka'ka' (ö. 130/132 h.), Ya'kûb b. İshâk el-Hadramî (ö. 205 h.) ve Halef ibn Hişâm (ö. 229 h.) kırâ'atlerinin –ki Ebû Bekr b. Mihran en-Neysabûrî (ö. 381 h.) tarafından belirlenip seçilmiştir–²⁴ mütevâtir olduğu iddiâ edilmiştir. Ancak bu iddiâ –hakkı olarak– kuşkuyla karşılanmış; kırâ'atlerin âhâd, hattâ kısmen icthâdî oldukları ve şazlardan hâli olmadıkları ifâde edilmiş, kimi kurrâ ve gramerciler tarafından da bu kırâ'atlerden ba'zısı ve İbn Mücâhid'in kurrâ seçimi tenkîd edilmiştir.²⁵

²⁴ Mustafa Öztürk, *Tefsîr Târîhi Araştırmaları*: İbn Mücâhid (ö. 324 h.), *Kitâbu's-Seb'a fi'l-Qur'ân* isimli eserinde kırâ'atleri ve kurâ'at imâmlarını yedi ile sınırlandırmış, bu da kabûl görmüştür. Oysa ki kırâ'atle ilgili ilk eserlerde “7 kırâ'at”ten hiç söz edilmemiş, aksine 20'den fazla kurrânın kırâ'atlerine yer verilmiştir. Nitekim Ebû Muhammed Mekki şöyle diyor: “Kırâ'at ilminde imâm vasfını hâiz müellifler, eserlerinde bu 7 imâmdan çok daha üstün mertebede olan 70 küsur kurrânın ismini saydılar. Hattâ ba'zı âlimler eserlerinde bu 7 kurrâdan bir kısmını (meselâ, Ebû Hatim ve ba'zı müellifler; Hamza, Kisâî ve İbn Âmir'in isimlerini) hiç zikretmediler. (...) Kaldı ki Kisâî'nin 7 kırâ'at imâmının arasına katılması, İbn Mücâhid'in ma'rifetiyle Me'mûn döneminde, ya'nî daha dün gerçekleşti.”

²⁵ Zerkeşi, *el-Burbân*; Mehmet Ünal, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında Kırâ'at Farklı-*

Öyleyse İbnu'l-Cezerî'nin (ö. 833 h.) de belirttiği gibi –ki İbn Miksem (ö. 354 h.), Ahmed b. Ammâr el-Mehdevî (ö. 430 h.), Mekki b. Ebî Tâlib (ö. 437 h.), Ebû 'Amr ed-Dânî (ö. 444 h.) ve Ebû Şâme (ö. 665 h.) de aynı görüştedir–, Resm-i Osmânî'ye [Hz. Osmân tarafından cem' ve istinsâh ettirilen Mushafın yazısına] ve 'Arab diline uygun olup güvenilir yollarla nakledilmiş her kırâ't dikkate alınabilir.²⁶ Ama sâdece dikkate alınabilir; daha öteye gidip bunların –birtakım rivâyetlere, nakillere ve kabûllere dayanılarak– Allâh'a, Cebrâîl'e ve Peygamber'e âid kabûl edilmesi, Kur'ân'ın mevsûkiyyetine hâlel getirir.²⁷

YEDİ HARF [EL-AHRUFU'S-SEB'A]

Resûlullâh'ın (s.a), “Cebrâîl bana bir harf üzere okuttu da, ona mürâcaat ettim ve yedi harfe ulaşınca kadar mürâcaatımı tekrârladım”²⁸ ve “Kur'ân yedi harf üzere nâzil oldu, ondan kolayınıza geleni okuyun”²⁹ dediği rivâyet edilmektedir. “Yedi harf” ile alâkalı bu rivâyetler sahîh ol-

İlklarının Rolü; Tabatabaî, İslâm'da Kur'ân; Abdurrahman Çetin, Kırâ'atların Tefsîre Etkisi, Kur'ân'ın Farklı Yorumlarına Te'sir Eden Kırâ'atlar; Mennâ Halil el-Kattân, Ulûmu'l-Qur'ân: Kur'ân İlimleri; Mustafa Öztürk, Tefsîr Târîbi Araştırmaları: Nitekim Ebû Şâme el-Makdisî (ö. 665 h.) şöyle demektedir: “Biz, ‘Sahîh kırâ'atler yedi kırâ'at imâmına nisbet edilen ve onlardan nakledilen kırâ'atlerdir’ dediğimizde, ‘yedi kırâ'at imâmından rivâyet edilen kırâ'atlerin tümü sahihtir’ fikrini savunmuş olmuyoruz. Bilakis, söz konusu imâmlardan nakledilen kırâ'atlerden ba'zıları, üç temel sıhhat şartından birini taşıması hasebiyle zayıf ve şazdır.”

²⁶ Abdurrahman Çetin, *Kırâ'atların Tefsîre Etkisi, Kur'ân'ın Farklı Yorumlarına Te'sir Eden Kırâ'atlar*; Mehmet Ünal, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında Kırâ'at Farklılıklarının Rolü*; Mustafa Öztürk, *Tefsîr Târîbi Araştırmaları*.

²⁷ Bir misâlde yetinelim: Ebu'l-Leys es-Semerkindî diyor ki: “Eğer, ‘Bir âyetin iki kırâ'at ile okunması durumunda, Allâh ikisiyle de mi buyurmuştur, yoksa sâdece biriyle mi buyurmuştur?’ diye sorulursa, şöyle cevâb verilir: Kırâ'atlerden her birinin diğerinden ayrı bir anlamı varsa, Allâh her ikisiyle de buyurmuş demektir, ki bu durumda her iki kırâ'at de ayrı âyet mesâbesinde olur. İki kırâ'atin anlamının bir olması durumunda ise, Allâh biri ile buyurmuş, fakat her iki şekilde de okunmasına ruhsat vermiş demektir.” (*Babru'l-Ulûm*)

²⁸ *Sabîb-i Bubârî*.

²⁹ *Sabîb-i Bubârî ve Sabîb-i Müslim*.

sa bile kimseye bir faydası yoktur; zîrâ “yedi harf” ile ne kastedildiği belli değildir; o kadar belli değildir ki, herkes keyfine göre bir yakıştırmada bulunmuş ve bu husûstaki görüşler 60'a ulaşmıştır.^{30a} Nitekim Ebû Bekr ibnu'l-'Arabî de bu husûsa, “yedi harf”in ne ma'nâya geldiğine dâir bir nass ve bir eser bulunmadığını, bu sebeble de herkesin kendince bir şeyler söylediğini belirterek işâret etmiştir.^{30b} Kur'ân târihinin ilk dönemlerinde “el-Ahrufu's-Seb'a” [yedi harf] adı altında yapılan tartışma ve ihtilâflar, –büyük ihtimâlle– Kur'ân'ın “sözlü bir metin” oluşundan kaynaklanmıştır.³¹

KUR'ÂN'IN İ'CÂZİ/ESSİZLİĞİ

Kur'ân-ı Kerîm'i tebliğ etmeye başlamasıyla birlikte Mekkeli müşrikler Muhammed'i (s.a) mecnûn [cinnlenmiş/cinnin te'siri altına girmiş], şâir, kâhin, sihrbaz-sihrlenmiş telakkî ettiler, fakat çok geçmeden işin ciddiyetini anlayarak îmân edenleri dînlerinden döndürmek için yapmadıklarını bırakmadılar; lâkin mü'minler Kur'ân sâyesinde öyle bir hâlet-i rûhiyeye bürünmüşlerdi ki her şeylerini fedâya hazırdılar. Kur'ân'ı, Muhammed (s.a) tarafından uydurulan, cinnler ve şeytânlar tarafından getirilen bir söz telakkî edenlere Kur'ân meydan okudu:

Eğer insânlar ve cinnler bu Kur'ân'ın mislini/benzerini getirmek üzere toplansalar, birbirlerine destek de olsalar yine onun benzerini getiremezler. (İsrâ/88)

Yine de, “Onu (Muhammed) uydurdu” diyorlar. “Öyle ise” de, “haydin onun gibi uydurma on sûre getirin, –Allâh'ın dûnundan [berisinden/aşağısından/altından] gücünüzün yettiklerini de çağırın– eğer sâdıklarsanız.” (Hûd/13)

Yine de, “Onu (Muhammed) uydurdu” diyorlar. De ki: “Öyle ise, haydi onun misli/benzeri bir sûre getirin ve Allâh'ın dûnundan [berisinden/aşağısından/altından] gücünüzün yettiklerini de çağırın, eğer (iddiânızda) doğru iseniz.” (Yûnus/38)

Eğer kulumuza indirdiğimiz [Kur'ân] husûsunda rayb içinde iseniz, haydi onun ayarından bir sûre getirin, –Allâh'ın dûnundan [berisinden/aşağısından] gücünüzün yettiklerini de çağırın– eğer sâdıksanız. (Bakara/23)

^{30a}Subhi es-Sâlih, *Kur'ân İlimleri*.

^{30b}Abdurrahman Çetin, *Kur'ân-ı Kerîm'in İndirildiği Yedi Harf ve Kıvâ'atlar*.

³¹ Dücane Cündioğlu, *Sözlü Kültür'den Yazılı Kültür'e Anlamın Târîbi*.

Mü'minler, Kur'ân'ın irşâdı, aydınlatıcılığı, temizleyiciliği ve dönüştürücülüğü sâyesinde câhiliyye ve küfr pisliklerinden sıyrılıp tertemiz bir hayâta adım attılar. Öyle ki, yeryüzünde eşine az rastlanır fazîlet timsâli bir cemâ'at vücûda geldi.

Bu hakikat, İslâm ve Kur'ân düşmânları tarafından da itirâf edilmiştir:

- En eski zamânlardan beri Mekke ve 'Arabistan yarımadası, rûhânî bir gerilik içinde idi. Hristiyanlık ve Yehûdîlik'in basit ve muvakkat te'siri yâhûd 'Arab kafasının felsefî düşünce taharrileri, sâkin bir gönlün sathı üzerindeki temevvaçler gibi idi. Fakat sathın altı sâkin ve hareketsizdi. Halk; cehâlet, zulm ve tecâvüz içinde yaşaya yaşaya ahlâksızlık gayyâlarına batmıştı. Onların dîni; en kaba putperestlik, îmânları; görülmeyen şeylere hurâfe-perestâne bir korku beslemektir... Hicretten 13 sene evvel Mekke bu müthiş gerilik içinde en sefil hayâtı sürdürüyordu. Fakat bu 10 sene ne muazzam bir inkılâba şâhid oldu!.. Yehûdîlik, Medîne halkının kulaklarında mütemâdiyen çınlayan bir dîndi. Fakat 'Arablar, ancak Muhammed'in rûhları titreten sesini duyduktan sonra uykularından uyandılar ve yepyeni, samîmî bir hayâta birden-bire kavuştular.³²
- 'Arablar derecesinde, birbirinden ayrı bir millet bulmak müşkildi. Fakat birdenbire bir mu'cize vukûbuldu. Şahsiyetine güvenen ve insânları Allâh yolunda irşâd da'vâsıyla ortaya çıkan bir adam [Muhammed], birden-bire imkânsız olan şeyi yaptı, ya'nî bu birbiriyle dövüşen, didişen insânları birleştirdi.³³
- İster büyük mürşidin [Muhammed'in], ister en güzide insânlardan olan ashâbının hayâtını yâhûd ister onların fethettikleri muhtelif memleketlerde tatbîk ettikleri hareket tarzını veyâ onların cesâret, fazîlet ve hissiyâtını nazar-ı itibâra alalım: İlk müslümânların hayâtında karşılaşacağımız hâdiseler derecesinde târîhin iftihâr edeceği hâdiselerin bir eşine tesâdüf edemeyiz.³⁴

32 Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu* "Giriş" kısmı (William Muir'in, *Muhammed'in Hayâtı* isimli eserinden naklen).

33 Mevlânâ Muhammed Ali, *İslâm Dîni*; Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu* (*The Ins and Outs of Mesopotamia*'dan naklen).

34 Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu* "Giriş" kısmı (Kont Boulainvilliers'in, *Muhammed'in Hayâtı* isimli eserinden naklen).

- O [Kur'ân], Muhammed'in iddiâ ettiği yegâne mu'cize, "Dâimî mu'cize" dediği bir kitâb idi ve hakîkaten de o bir mu'cizedir.³⁵
- Kur'ân, iknâ gücüne, belâğâtine ve hattâ terkîbine erişilmez bir kitâbdır.³⁶
- 'Arabların İslâm sâyesinde medenîleştikleri kadar hızlı medenîleşen başka bir toplum yoktur.³⁷
- En güzîde 'Arab muharrirlerinin [yazarlarının/edebiyatçıların/şâirlerinin], Kur'ân değerinde birşey ortaya koymayı başaramamaları şaşılacak birşey değildir.³⁸

Kur'ân'ın metni, ma'nâ yüklü lafzlardan, bu lafzlarla kâim ma'nâlardan ve lafzlarla ma'nâları bir araya getiren nazmdan meydana gelir. Kur'ân'ın lafzları, Kur'ân nâzil olmadan önce 'Arabların bildiği, konuştuğu lafzlar idi; bu lafzların ma'nâları da yine aynı şekilde onların bildikleri ma'nâlar idi. Allâh Teâlâ, onlara bilmedikleri lafz ve ma'nâlarla hitâb etmemiş, bilakis murâdını bu lafz ve ma'nâlar vâsıtasıyla onlara bildirmiştir. Ebû Süleymân el-Hattâbî (ö. 388 h.) *Beyânü İ'câzî'l-Qur'ân* adlı eserinde bu hakîkati şu şekilde dile getirmektedir.³⁹

Bir kelâm ancak şu üç unsurla kâim olur: Ma'nâyı taşıyan lafz, lafzla kâim bir ma'nâ ve bu ikisini birbirine bağlayan bir nazm.⁴⁰

-
- 35 Mevlânâ Muhammed Ali, *İslâm Dîni* (Bosworth Bmith'in *Life of Mohammed* isimli eserinden naklen).
- 36 Mevlânâ Muhammed Ali, *İslâm Dîni* (Hirschfeld'in, *New Researches* isimli eserinden naklen).
- 37 Mevlânâ Muhammed Ali, *İslâm Dîni* (Hirschfeld'in, *New Researches* isimli eserinden naklen).
- 38 Mevlânâ Muhammed Ali, *İslâm Dîni* (Palmer'in, *to Translation of Qur'ân* isimli eserinden naklen).
- 39 Dücane Cündioğlu, *Sözlü Kültür'den Yazılı Kültür'e Anlam'ın Târîbi*. İbn Cerîr et-Taberî de aynı hakîkate başka bir açıdan dikkat çekmektedir: "Allâh Teâlâ 'Arablara hitâb ederken, onlara maksadını anlatmak ve 'Arabların kendi aralarında birbirlerine hitâb ederken kasdettikleri anlamı bildirmek için hitâb etmiştir" (İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Qur'âni'l-'Azîm*).
- 40 Dücane Cündioğlu, *Sözlü Kültür'den Yazılı Kültür'e Anlam'ın Târîbi* (Hattâbî'den naklen).

Hattâbî, bu üç unsurun da Kur'ân'da mükemmel bir sûrette bir araya geldiğini göreceklarını, Kur'ân'ın lafzlarından daha fasîh, daha düzgün, daha hoş bir lafz, Kur'ân'ın ma'nâlarından, konuları i'tibârıyla daha önde, özellikleri i'tibârıyla daha üstün bir ma'nâ, Kur'ân'ın nazmından te'lif bakımından daha güzel, uyum ve şekil bakımından daha kuvvetli bir nazm bulamayacaklarını söyler.

Ona göre bu üç unsur da diğer sözlerde ayrı ayrı bulunabilir; ancak hepsi bir arada alîm ve kadîr olan Allâh'ın Kelâmı'ndan başka bir kelâm-da bulunamaz. Râğîb el-İsfehânî ise (ö. 425? h.) –*Câmi'u't-Tefâsîr* adlı eserinin mukaddimesinde yazdığı üzere– lafz ve ma'nâ'nın Kur'ân'ın unsuru olduğu ve fakat nazm'ın Kur'ân'ın unsuru değil, sûreti olduğu kanaatindedir. O, Kur'ân'ın zâtına taalluk eden i'câzın, onun lafzıyla ve ma'nâsıyla alâkalı olmadığını düşünmektedir. Râğîb el-İsfehânî'nin bu görüşlerini şimdi kendi kaleminden okuyalım:⁴¹

Kur'ân'ın i'câzı, “Kur'ân'ın fesâhetine taalluk eden i'câz” ve “insânları ona muâraza etmekten/benzerini getirmekten alıkoyan i'câz [*sarfel*]” olmak üzere iki açıdan ele alınabilir. Kur'ân'ın fesâhetine taalluk eden i'câz, Kur'ân'ın lafz ve ma'nâdan mürekkebe olan unsuruyla alâkalı değildir; zîrâ *'Arabca bir metin olarak...* (Yûsuf/2) veyâ *'Arab diliyle...* (Şu'arâ/195) âyetlerinde olduğu gibi, Kur'ân'ın lafızları, 'Arabların lafızlarıdır. Allâh Teâlâ, *Elif-Lâm-Mîm. Şu o kitâb-ki...* (Bakara/1-2) şeklinde bir ifâde kullanmakla, Kur'ân'ın da tıpkı bunlar gibi kelâmın maddesini teşkil eden harflerden mürekkebe bir söz olduğunu îmâ etmiştir. Kur'ân'ın fesâhetine taalluk eden i'câz, onun ma'nâlarıyla da alâkalı değildir; zîrâ, *Mubakkak ki bu [Kur'ân'ın anlattıkları] önceki kitâblarda da vardır* (Şu'arâ/196) veyâ *Onlara, önceki sahîfelerde olanların açıklaması gelmedi mi?!* (Tâ-Hâ/133) âyetlerinde olduğu gibi, Kur'ân'ın ma'nâlarından bir çoğu semâvî kitâblarda mevcûddur; dolayısıyla Kur'ân'ın i'câzı “maarif-i ilâhiyye, mebbe ve meâd'ın beyânı, ihbâr-ı ğayb” gibi ma'nâ cihetinden bir mu'cize de değildir. Çünkü Kur'ân'ın i'câzı, Kur'ân'a, onun salt Kur'ân olması haysiyyetiyle râci değildir; bilakis bütün bunlar, önceden ta'lîm ve ta'llüm olmaksızın husûle gelmiştir. Meselâ ğaybî ihbar, ister bu nazmla veyâ bir başkasıyla, ister 'Arabca'yla, ister Farsça'yla veyâ başka bir dille, ister ibâreyle veyâ işâretle vârid olsun, en nihâyet muğayyebî ihbardan ibârettir.

⁴¹ Dücane Cündioğlu, *Sözlü Kültür'den Yazılı Kültür'e Anlam'ın Târîhi*.

Kur'ân, kendisine mahsûs nazmı sebebiyle Kur'ân'dır; tıpkı şiir'in kendisine mahsûs nazmıyla şiir, hutbe'nin kendine mahsûs nazmıyla hutbe olması gibi. Nazmı, Kur'ân'ın sûreti, lafzı ve ma'nâsı ise onun unsurudur. Sûretlerin değişmesiyle, bir şeyin sâdece hükmü ve ismi değişir, unsuru değişmez. Meselâ yüzük, küpe ve bilezik gibi zînet eşyâlarının sûretlerinin değişmesiyle isimleri değişir ve fakat altın veyâ gümüş olan unsuru değişmez. Nitekim altından, gümüşten veyâ demirden yapılan yüzüğü –unsuru farklı da olsa– yine “yüzük” adı verilir. Buna mukâbil sâdece altından yapılmış zînet eşyâlarının sûretleri değişirse –unsuru aynı olsa bile– isimleri de değişir. Bu husûs iyice anlaşıldığında, Kur'ân'a mahsûs olan i'câzın, yine Kur'ân'a mahsûs bir nazmla alâkalı olduğu hemen anlaşılır.⁴²

Bütün zamânlarda kendi doğruluğunun yaşayan bir delili olan; ferde, âilede, toplumda büyük bir dönüşüm; maddî-ma'nevî, aklî-rûhî bir uyanış meydana getiren Kur'ân-ı Kerîm eşsiz bir mu'cizedir. Dolayısıyla Kur'ân'ın i'câzı/eşsizliği, taklid edilemezliği ve benzerinin getirilemezliği; onun fesâhet ve belâgatinden ziyâde hidâyetinde aranmalıdır.⁴³ Nitekim Allâh Teâlâ buyuruyor ki:

Şimdi onlara indimizden o hakk [Kur'ân] gelince, “Niçin Mûsâ'ya verilen misli verilmedi” dediler. Önceden Mûsâ'ya verilene de küfretmediler mi?! “İki sihir tezâhür etti” dediler ve “Doğrusu biz hepsine kâfirleriz” dediler. De ki: “O hâlde Allâh indinden bu ikisinden [Tevrât'la Kur'ân'dan] daha hidâyetkâr bir kitâb getirin de ben ona tâbi olayım, eğer sâdıksanız.” (Kasas/48-49)

MUSHAFLARIN HAREKELENMESİ ve NOKTALANMASI

Osmân'ın (r.a) istinsâh ettirdiği mushaflarda nokta, hareke ve şekiller mevcûd değildi. ‘Arablar fitrî melekeleriyle bunların arasını ayırabiliyor; doğru okuyabilmek için şekil, hareke ve noktalamaya ihtiyaç duymuyor-

⁴² Dücane Cündioğlu, *Sözlü Kültür'den Yazılı Kültür'e Anlam'ın Târîbi* (Râğîb el-İsfehânî'den naklen).

⁴³ Fahrüddîn er-Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*; W.M. Montgomery Watt, *Mubammed'in Mekkesi*.

lardı. Ebû Ahmed el-Askerî'nin (ö. 382 h.) de belirttiği gibi halk, Abdulmelik b. Mervân'ın hilâfetine kadar 40 küsur sene Osmân Mushaflarını bu şekilde okumaya devam etti.⁴⁴ Ğayr-i 'Arablarla karışma nedeniyle 'Arab dilinde baş-gösteren bozulma, –doğru okunmasını sağlamak için– Kur'ân'ın noktalanmasını ve harekelenmesini gerekli kıldı. Başlangıçta hareke, noktalardan ibâret olup tadrîcen gelişerek hicrî 3. asırda zirveye ulaştı. Kur'ân'ı ilk noktalayanın, noktalamaya ilk başlayanın kim olduğu husûsu ihtilâflıdır. Bu konuda üç isim öne çıkmaktadır: Ebu'l-Esved ed-Duelî, Yahyâ b. Ya'mer ve Nasr b. Âsım el-Leysî.

Ba'zılarına göre Kur'ân'ı –Ziyâd'ın veyâ Abdulmelik b. Mervân'ın emriyle– ilk def'a noktalayan kişi Ebû Esved ed-Duelî olup fetha/üstün için harfin üzerine bir nokta, esre için harfin altına bir nokta, ötre için harfin kısımları arasına bir nokta ve sükûn için de iki nokta koydu.⁴⁵ Ba'zılarına göre de Kur'ân'ı noktalayan ilk kişi Yahyâ b. Ya'mer'dir (–ki, Ebû Esved ed-Duelî'nin öğrencisidir–).

İbn Hallikan'ın ifâdesine göre İbn Sîrin'in noktalanmış bir mushafı vardı; bunu da Yahyâ b. Ya'mer noktalamıştı.⁴⁶ Diğer ba'zılarına göre ise, Kur'ân'ı noktalayan ilk kimse Nasr b. Âsım el-Leysî'dir⁴⁷ (–ki hem Ebû Esved ed-Duelî'den, hem de Yahyâ b. Ya'mer'den ders almıştır–).

Her ne kadar Kur'ân'ı ilk olarak noktalayanın kim olduğunu belirleyecek kesin bir delil olmasa da, zikri geçen kimselerin bu konuda bir payları bulunduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu alanda, Ubeydullâh b. Ziyâd'ın (ö. 67 h.), özellikle de Haccâc b. Yûsuf es-Sekafî'nin (ö. 95 h.) büyük hizmetlerinin geçtiği de kesindir.⁴⁸ Hattâ Haccâc b. Yûsuf için, “Onbir yerde Kur'ân yazısını islâh etti. Onun yaptığı bu islâhat ile Kur'ân yazısı en açık ve en kolay okunur yazı oldu”⁴⁹ denilir. Sonra Halîl (ö. 175 h.), fetha'yı harfin üzerine bir çizgi, esre'yi harfin altına bir çizgi, ötre'yi harfin üstünde küçük bir vav, tenvin'i de benzerlerini ziyâde ederek (ya'

44 Subhi es-Sâlih, *Kur'ân İlimleri*.

45 ez-Zerkânî, *Menâbilu'l-İrfân*.

46 İbn Hallikan, *Vefâyâtü'l-A'yân*.

47 Zerkeşî, *el-Burbân*.

48 Subhi es-Sâlih, *Kur'ân İlimleri*.

49 İbn Ebî Dâvûd, *Kitâbu'l-Mesâbif*.

nî, iki üstün, iki esre, iki ötre ile) gösterdi.⁵⁰ Ayrıca hemze'yi, şedde'yi, revm'i ve işmâm'ı da ilk vaz'eden odur.⁵¹

Hazfedilen ^ا [elif] ve ondan bedel kılınan harf yerine kırmızı işaret konuyor ve hazfedilen hemze de, harfsiz olarak kırmızı hemze ile yazılıyordu. ب [be] harfinden önceki tenvin ve ^ن [nun] üzerine kırmızı iklâb işâreti ve boğaz harflerinden önce de sükûn konuyordu. Sükûn, idgâm ve ihfâ'da okunurdu. Her sâkin harfe sükûn konulur, idgâm edilen harften ise sükûn kaldırılırdı. ت/[te]den önceki ط [ti] harfi hâriç, sonraki harf şeddelenirdi. ت/[te]den önce ط [ti] gelirse, ط [ti] harfine sükûn konurdu.

Sonra hicrî III. asırda Mushaf'ın yazısı daha da gelişip güzelleşti. İnsânlar güzel yazılar seçmek ve ayırd edici alâmetler icâd etmekte birbirleriyle yarıştılar. Şeddeli harf için yay gibi bir işâret, vasl elifi için de –kendisinden önceki harfin harekesinin üstün, esre ve ötre olmasına göre üstüne, altına, ortasına– bir cerre işâreti koydular.

Sonra insânlar, sûrelerin isimlerini ve âyetlerin sayısını, âyet başlarını belirten işâretleri/durakları; durulması lâzım olan yer için م [mim], durulmaması gereken yer için ل [lam], durulması ya da durulmaması câiz olan yer için ج [cim], vaslı evlâ olmakla berâber durulması câiz olan yer için صلى, durulması evlâ olmakla berâber geçilmesi câiz olan yer için قلى, iki yerden biri üzerinde durulduğu zamân diğeri üzerinde durulması câiz olmayan yer için alâmetleri; cüz', hizb ve bunlara benzer kolaylaştırma ve güzelleştirme vecihleri koymakta derece derece ilerlediler.

KUR'ÂN'IN KORUNMUŞLUĞU

Âlimlerin çoğunluğu, *Doğrusu Biz, Biz indirdik o zikri [vahyî] ve doğrusu Biz onun için mubâfızız* (Hicr/9) âyetine dayanarak, –üzerine aldığı taahhüd gereği– Allâh'ın Kur'ân'ı her türlü tahrîften, eksiklik ve fazlalıktan kıyâmet'e kadar koruyacağını ileri sürmüşlerdir. Kur'ân'ın günümüze kadar korunduğu doğrudur. Öyle ki, öküzin altında buzağı arayan İslâm ve Kur'ân düşmanı müsteşrikler dahî bu hakîkati i'tirâf ediyorlar:

⁵⁰ Mennâ Halil el-Kattân, *Ulûmu'l-Qur'ân: Kur'ân İlimleri*.

⁵¹ Subhi es-Sâlih, *Kur'ân İlimleri*; Ebû 'Amr ed-Dânî, *Kitâbu'n-Nukat*; Suyûtî, *el-İtqân*.

- Çağımızda Kur'ân araştırmaları, aslında, Kur'ân'ın sahihliği konusunda ortaya hiçbir ciddi şübhe çıkarmamıştır. Bu çalışmalarında uslûb değişir, ancak çoğunlukla şübheden âridir. Bütün olarak, yeknasaklık etiketi öylesine âşikârdır ki, Kur'ân'ın sahihliği konusunda şübhelerin ortaya çıkması pek mümkün değildir.⁵²
- şu husûsunda da önemle belirtilmesi gerekir ki, farklı okuyuş [kirâ'at] şekillerinden hiç biri Kur'ân'ın ortaya attığı esâsları –önemli denebilecek ölçüde– etkilememektedir. Arthur Jeffery'nin eserinde [*Materials for the History of the Text of the Qur'ân*] verilen listeye bir göz atılacak olursa, aynı durumun Osmân Mushafı'ndan önceki mushaflar için de doğru olduğu görülür.⁵³

Kur'ân-ı Kerîm'in lafzen korunduğu doğru olmakla birlikte ekseriyetin –vâkı'ayı da arkalarına alarak– Kur'ân'ı Allâh'ın koruduğuna, korumayı üzerine aldığına ve bu korumanın da kıyâmet'e kadar süreceğine delil olarak zikrettikleri âyet [Hicr/9 âyeti], bu ma'nâyı ifâde etmez. Allâh'ın korumaya yönelik taahhüdü, Allâh ile O'nun resûlü arasındaki süreç içindir.⁵⁴ Zîrâ müşrikler, vahyin Resûlullâh'a (s.a) şeytânlar ve cinnler tarafından indirildiğini iddiâ ediyorlardı. Buna mukâbil Allâh Teâlâ, *Onu şeytânlar indirmedir; bu onlara hem yaraşmaz, hem de (onların buna) güçleri yetmez. Onlar (vahyi) işitmekten kesinlikle azledilmişlerdir* (Şu'arâ/210-212) ve *Doğrusu Biz, Biz indirdik o zikri [vahyi] ve doğrusu Biz onun için muhâfızız* (Hicr/9) buyurdu, ki bu ma'nâda koruma, aynıyla diğer ilâhî vahyeler/kitâblar için de söz konusudur. Resûller tarafından tebliğ edilmesinin ardından vahyi/kitâbı koruma görevi, onun izleyicilerine âiddir. Nitekim, *Doğrusu Tevrât'ı Biz indirdik; onda bir hidâyet ve bir nûr vardı. Teslîm olan nebûler ile rabbânîler ve abbâr da –Allâh'ın kitâbından muhâfazasına me'mûr edilmiş olmaları ve üzerine şâbid bulunmaları basebiyle– yehûdîlere onunla hükmederlerdi* (Mâide/ 44) âyeti de buna işâret etmektedir.

Ancak şunu da belirtelim ki, yehûdî ve hristiyanların aksine müslümânların, Kur'ân'ı lafzen tahrîf ve tebdilden korumak için gösterdikleri ğay-

52 W.M. Montgomery Watt, *Kur'ân'a Giriş*.

53 W.M. Montgomery Watt, *Modern Dünyâda İslâm Vahyi*.

54 Hasan Elik, *Kur'ân'ın Korunmuşluğu Üzerine*; Dücane Cündioğlu, *Anlamın Bubarlaşması ve Kur'ân*.

ret –ki bu sâyede Kur'ân, lafzen tahrîf ve tebdîlden korunmuş olarak bize kadar gelebilmiştir– her türlü takdîrin üstünde olmakla birlikte, aynı şeyi Kur'ân'ın ma'nâsı/tefsîri husûsunda ne yazık ki söyleyemiyoruz. Her ne kadar ekseriyeti iyi niyetli olsalar da, istisnâsız her grubtan, her fırka ve mezhebten âlimler (!) –şu veyâ bu yolla, şu veyâ bu sebeble, bilerek veyâ bilmeyerek, az ya da çok– Kur'ân'ın ma'nen tahrîfinde pay sâhibidirler. Nitekim birçok kişi, Kur'ân'ın ma'nâ yönünden tahrîfinden yakınmıştır:

- Onlar mezheplerini asıl, Kur'ân-ı Kerîm'i de ona göre yorumlanan fer' yaptılar.⁵⁵
- Daha sonra gelen müfessirlerden bir kısmı, önce bir şeye inandılar, sonra onun üzerine Kur'ân'ın lafzlarını hamlettiler.⁵⁶
- Yorum yolu ile yapılan tahrîflerin örnekleri çoktur ve bu ümmetin birçok zümreleri bu hastalığın zebûnudur.⁵⁷
- Şu insânların çoğunun “Tefsîr” adını verdikleri kitâblarda, selef hakkında uydurulmuş ve tefsîr olarak ileri sürülmüş pekçok nakiller vardır. (...) Bilindiği gibi, Tefsîr kitâblarında İbn Abbâs'tan nakledildiği iddiâ edilen pek çok yalan vardır. Özellikle Kelbî, Ebû Sâlih ve başkalarının rivâyetlerinde bu tür yalanlar oldukça boldur.⁵⁸
- Çoğu zamân müfessirler, Kur'ân'ın kelimelerini hicrî ilk üç asırdan sonra meydâna gelen terimlerle tefsîr etmektedirler.⁵⁹
- Her türlü bid'at ve hevânın aslı, âhâd haberlerin Kur'ân ve meşhûr Sünnet'e arzını terketmekten neş'et etmiştir. Ba'zıları, Resûlullâh'a (s.a) ulaşmış olmadıkları şübheli oldukları hâlde ve kesin bilgi ifâde etmemelerine rağmen bu tür Hadîsleri asıl kabûl ettiler, sonra da Kur'ân'ı ve meşhûr Sünnet'i, bu asıllara göre yorumladılar. Böylece tâbî' olması gerekeni metbû', kesinlik arzetmeyen bir şeyi de esâs kabûl ederek bid'at ve hevâyâ düştüler.⁶⁰

55 Reşid Rızâ, *el-Menar* (İbn Teymiyye'den naklen).

56 İsmail Cerrahoğlu, *Tefsîr Usûlü* (İbn Teymiyye'den naklen).

57 İbn Teymiyye, *Sırât-ı Mustakîm*.

58 İbn Teymiyye, *Risâle-i Tedmuriyye*.

59 Muhammed Abduh, *Fâtîha Tefsîri*.

60 Mehmet Görmez, *Sünnet ve Hadîsin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu* (Serahsî'nin, *Usûl*ünden naklen).

Mu'tezile'nin ileri gelenlerinden Nazzâm (ö. 231 h.) da, muâsırları olan müfessirlerin rivâyetlere dayanmadan, nefslerinin meylettiği şekilde Kur'ân'ı tefsîr etmelerine karşı çıkararak şöyle der:

Müfessirlerin bir çoğu, kendilerini halka tefsîr yapmakla vazîfeli saysalar bile, onlara güvenemeyiz. Çünkü onların çoğu ne bir esâsa ve ne de bir rivâyete dayanmaktadırlar. Müfessir ne kadar acâib ve garib şeyler söyleyse, halkın o kadar hoşuna gider. İkrime, Kelbî, Süddî, Dahhâk, Mukâtil b. Süleymân, Ebû Bekr el-Esamm aynı yolda olan kimselerdir. Onların Tefsîrlerine nasıl güvenip doğruluğuna inanayım. Zîrâ onlar, *ve enne'l-mescide li'llâbi [ve doğrusu, mescidler Allâb'ındır]* (Cinn/18) sözünün tefsîrinde, "Allâh bununla içinde namaz kıldığımız mescidleri kassetmedi, onunla alınları ve üzerinde secde edilen el, ayak, burun, diz ve secde ettiği yeri kasediyor" derler. Kezâ, *e-felâ yanzurûne ile'l-ibili keyfe bulîqat [Onlar devenin nasıl yaratıldığına bakmıyorlar mı?]* (Ğâşiye/17) ibâresinin tefsîrinde, Allâh'ın bu sözle [*ibil* kelimesiyle] "develer"i değil, "bulutlar"ı kasedettiğini söylerler. Vâkı'a/29'daki *talb* kelimesiyle, "muz" kasedildiğini ileri sürerler.⁶¹

Aynı durum, ma'alesef Kur'ân Tercümeleri'nin/Meâlleri'nin çoğu için de aynıyla geçerlidir. Kur'ân Meâlleri'ndeki/Tercümeleri'ndeki tahrîfler –her Kur'ân Meâli/Tercümesi de nihâyetinde bir tefsîr olmakla birlikte– Tefsîr'deki tahrîflerden çok daha tehlikelidir. Zîrâ Kur'ân Meâlleri'nde/Tercümeleri'nde –şu veyâ bu sebeble, bilerek veyâ bilmeyerek– yapılan tahrîfler, doğrudan doğruya Kur'ân'ın kendisine âidmiş gibi görünmekte veyâ öyle algılanmaktadır. Özellikle Türkçe Kur'ân Meâlleri/Tercümeleri –birkaçı hâriç, ehliyetsiz kimselerce çala-kalem hazırlanmış olmaları sebebiyle– diğerlerinden daha da problemlidir.

ERTUĞRUL ÖZALP

⁶¹ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsîr Târibi* (Câhız'ın *el-Hayavân* isimli eserinden naklen).

لقوم يتفكرون

tefekkür eden bir kavim için